

Edicija: Pod lupom

FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

Etničke manjine na Kosovu u 2005.¹

¹ Ovaj izveštaj je objavljen uz podršku Ministarstva spoljnih poslova Nemačke, kao i uz podršku King Baudouin fondacije (Belgija) u okviru njihovog programa „Manjinska prava u praksi jugoistočne Evrope“.

Uvod

Fond za humanitarno pravo na osnovu terenskog istraživanja, praćenja medija, suđenja za martovske nemire na Kosovu i drugih informacija smatra da stanje manjinskih etničkih zajednica na Kosovu ne doseže osnovne standarde ljudskih prava. Pojedine opštine, kao Klina/Klinë, na primer, predstavljaju izolovane primere povratka raseljenih i njihove integracije u kosovsko društvo. Ipak, ukupna slika povratka je poprilično mračna. Do septembra 2005. godine bilo je otprilike 1.500 povrataka. To pokazuje da trend u pogledu povratka stalno opada; 2004. godine je bilo 2.300 slučajeva povratka što je opet predstavljalo pad od 37% u odnosu na prethodnu 2003. godinu²

Ovaj izveštaj se zasniva na preko 60 intervju sa pripadnicima manjinskih etničkih zajednica u vezi sa sledećim pitanjima: sloboda kretanja, povratak raseljenih, jednak pristup institucijama, pristup javnim uslugama, obrazovanju, vaspitanju i zapošljavanju, upotreba maternjeg jezika i obnova kuća, kao i na intervjuima sa žrtvama etnički motivisanih incidenata i dostupnim podacima o kažnjavanju pojedinaca za etničko nasilje 17. marta 2004. godine.

FHP je proveo istraživanje u vezi sa obnovom ili izgradnjom novih kuća u sledećim mestima ili opštinama: Klina/Klinë (grad), Gnjilane/Gjilan (grad) i selo Poneš/Ponesh, Novo Brdo/Novobërd (opština), selo Klobukare/Klobukar, Vitina/Viti (opština) i selo Šitinje/Zhiti, Kosovo Polje/Fushë Kosovë (opština), Obilić/Obiliq (opština), Peć/Pejë (opština) i sela Siga/Sigë i Belo Polje/Belopojë, Priština/Prishtinë (opština) i selo Čaglavica/Qagllavicë, Đakovica/Gjakovë (grad), Vučitrn/Vushtri (grad), Uroševac/Ferizaj (grad), Prizren/Prizren (grad).

Radi prikupljanja podataka o povredama manjinskih prava, istraživanje je sprovedeno u sledećim mestima: Prizrenu/Prizren, Dragašu/Dragash, Vranishtu/Vranishtë, Uroševcu/Ferizaj, Babljaku/Bablak, Štimlju/Shtime, Lipljanu/Lipjan, Kosovskoj Mitrovici/Mitrovicë, Vitini/Viti, Maloj i Velikoj Kru-

² Human Rights Watch svetski izveštaj za 2006. godinu: događaji u 2005. godini, str. 395

ši/Krushë e Madhe e krushë e Vogël, Celini/Celinë, Beloj Crkvi/Bellacërkë, Pustom Selu/Pastasel, Prištini/Prishtinë, Račku/Reçak, Maguri/Magurë, Danjanu/Dejë, Orahovcu/Rahovec, Velikoj Hoçi/Hoçë e Madhe, Zočištu/Zoqisht, Doganovicima/Doganaj, Starom Gradskom/Grackë, Landovici/Landovicë, Podgorcu/Pogorc, Letnici/Letnicë, Šašaru/Shasharë, Vrnakovolu/Vranakolë, Vrnezv/Vrenez, Klokotu/Kllokot, Gnjilanu/Gjilan, Sredskoj/Sreckë, Ponešu/Ponesh, Žitinju/Zhiti, Planjanu/Planjanë, Smiri/Smirë, Vrbovcu/Vërboc, Đelekaru/Gjylekar, Lupištu/Lupisht, naselju 2. juli u Prizrenu/Prizren, Štrpcu/Shtërpc, Globočici/Gllboçicë, Novom Brdu/Novobërd, Bostanu/Bostan, Balancu/Balanc, Trničevcu/Tërničevc, kampu Plemetina/Plemetinë, Janjevu/Janjevë, Donjoj Srbici/Sërbicë e Ulët, Robovcu/Rubovc, manastiru Dečani/Deçan i drugim mestima.

Tokom 2005. godine, FHP je istraživao ne samo konkretne slučajeve povreda manjinskih prava, već i ukupnu situaciju u pogledu prava manjinskih zajednica. S tim u vezi, FHP je posećivao opštinske kancelarije za zajednice, učestvovao na sastancima radnih grupa za povratak, razgovarao sa lokalnim vlastima, vodio intervjuje sa predstavnicima opštinskih komisija za procenu štete i obnovu objekata oštećenih tokom nemira 17. i 18. marta 2004. godine, kao i sa predstavnicima međunarodnih humanitarnih organizacija koje rade na projektima povratka raseljenih lica, a posebno sa povratnicima iz reda manjinskih zajednica.

Rezime glavnih nalaza

U svojoj sveukupnoj proceni, FHP smatra da položaj manjina na Kosovu ne zadovoljava osnovne standarde ljudskih prava.

Prema dokumentaciji Fonda za humanitarno pravo, najveći broj povreda nanet je Srbima, zatim Romima, pa Bošnjacima, Aškalijama i Turcima.

Srbi su na Kosovu izloženi raznim oblicima nasilja manjeg intenziteta, ali i pritiscima iz Beograda koji na Kosovu vidi samo ekstremne elemente. Taj pritisak ometa da se veći broj Srba integriše u kosovsku realnost i pojačava strah od kretanja bez pratnje

Poseban problem predstavlja nepoštovanje imovinskih prava. Još uvek je veliki broj uzurpiranih kuća, stanova, poslovnih prostora i poljoprivrednog zemljišta čiji su vlasnici pripadnici manjinskih zajednica, što predstavlja veliku prepreku za povratak raseljenih lica. Podaci FHP-a, dobijeni u razgovoru sa Srbima koji su napustili Kosovo, pokazuju da se njima manje pažnje posvećuje nego povratnicima.

U mnogim sredinama gde su bili uništeni stanovi i kuće, obnova i izgradnja novih kuća su urađene nepotpuno i sa nedostacima. Često se događa da novi objekti imaju manju površinu od pređašnjih, nisu malterisani, nije napravljena kanalizacija, vodovodna i električna mreža i nedostaju drugi objekti infrastrukture, tako da u tim sredinama nema povratnika, iako su im kuće obnovljene. Tako je, na primer, u selima Babljak/Bablak, Magura Magurë i Podgorce/Pogorc.

U kampu u Plemetini/Plemetinë gde je ostalo oko 36 porodica Roma i Aškalijski i nekoliko izbeglica iz Hrvatske kojima je tu obezbeđen nužni smeštaj, ljudi žive u vrlo teškim uslovima i veoma malo se čini da im se uslovi za život poboljšavaju.

Kako bi se broj povrataka povećao, raseljena lica koja dolaze na Kosovo u kratke posete, a i oni koji su se već vratili ističu da je neophodna efikasnija i potpuna implementacija standarda. Pored toga, velike nade polažu u proces decentralizacije, koji bi njima omogućio veću sigurnost, više prava i nadležnosti. Oni naglašavaju da je i dalje neophodno prisustvo međunarodnih snaga na Kosovu. Međutim, Srbi za razliku od Bošnjaka, Goranaca, Roma, Aškalijski, Egipćana i Turaka, i dalje su van kosovskih političkih institucija i imaju svoje paralelne institucije u oblasti obrazovanja i zdravstva.

Ekonomska situacija na Kosovu je teška, što pogađa i većinsko i manjinsko stanovništvo. Stepenn nezaposlenosti je veoma visok, kao i nivo siromaštva. Nema novih radnih mesta. Prisutan je organizovani kriminal i korupcija. Proces privatizacije otvara u zapošljavanju mogućnosti diskriminacije na etničkoj osnovi. Sve to dodatno otežava položaj pripadnika manjinskih zajednica.

1. Sloboda kretanja

U opštinama u kojima je FHP pratio uživanje prava na slobodu kretanja postoje kancelarije za povratak i manjine, koje se bave problemima manjinskih zajednica koji se tiču uslova za povratak, lične bezbednosti i vraćanja uzurpirane imovine.

1.1. OPŠTINA ORAHOVAC/RAHOVEC

U ovoj opštini kancelarija za povratak i manjine formirana je 1. aprila 2005. godine i smeštena je u selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe. Kancelariji se obraćaju pripadnici manjina koji žive na području opštine. Najčešće se obraćaju u vezi sa izgradnjom i obnovom kuća, oslobađanjem uzurpirane imovine, rešavanjem imovinskih prava, dobijanjem ličnih dokumenata, penzija, socijalne pomoći i drugo.

Preko 50 raseljenih srpskih porodica izrazilo je želju da se vrati u svoje selo Zočište/Zoqisht. O povratku su razgovarali sa albanskim komšijama koji nisu imali rezerve prema njihovoj želji i pravu da se vrate. Imajući to u vidu Ministarstvo za povratak i manjine Vlade Kosova izradilo je projekat o izgradnji 44 kuće za Srbe povratnike i tri za Albance, zatim ambulante i kompletne infrastrukture. Za tu namenu Vlada Kosova je obezbedila 1.800.000 evra. Od te sume UNDP je odobrio 400.000 evra za izgradnju dve srpske kuće u Orahovcu/Rahovec, za povratnike Predraga Matića i Sergeja Stolića. Budući da ima još Srba zainteresovanih za povratak, planirano je da se u drugoj fazi izgradi još 10 kuća.

Što se tiče slobode kretanja, većina Srba još uvek se ne usuđuje da ode u donji deo grada, mada se takva situacija svakim danom sve više menja. FHP je registrovao da u opštini Orahovac/Rahovec nije bilo etnički motivisanih incidenata i neki Srbi su počeli da posećuju donji deo grada u kojem žive Albanci, a iz tog dela grada neki Albanci slobodno idu u srpski deo Orahovca/Rahovec. Evo šta za FHP izjavljuje koordinator kancelarije za povratak i manjine u Orahovcu/Rahovec, Tatjana Kolašinac:

„Ljudi su počeli slobodnije da se kreću i nije bilo nekih incidenata na etničkoj osnovi. Pojedini Srbi idu u donji deo Orahovca, a Albanci dolaze u gornji deo gde su nastanjeni Srbi. Ja često idem iz gornjeg u donji deo Orahovca/Rahovec. Putem, sretnem se sa Albancima i oni me pozdravljaju na srpskom, 'dobro jutro', 'zdravo', a ja im uzvraćam na albanskom 'mirëmëngjes', 'tunga-tjeta'. Sa nekima stanem i porazgovaram i nema nikakvih problema. Mislim da je takvo ponašanje dobro, jer ohrabruje raseljene Srbe i ostale da se vrate svojim kućama.“

1.2. OPŠTINA PRIZREN/PRIZREN

U kasarni KFOR-a u Prizrenu/Prizren, gde su se Srbi sklonili nakon 17. marta 2004. godine, još uvek boravi desetak Srba. Lepasava Pitović, Nadežda Krupniković i Draginja Petrović čekaju da im se obnove kuće u naselju Podkaljaja/Nënkalaja, koje su uništene i spaljene za vreme nasilja 17. marta 2004. godine. U kasarni KFOR-a boravi i porodica Nedeljkić, Mladen, Divna i njihova ćerka Vera, koja radi u kancelariji za zajednice u Prizrenu. Njihova kuća u Prizrenu/Prizren je obnovljena, ali se oni još nisu vratili. Nataliji Krstić je takođe obnovljena kuća, ali se ona još uvek ne oseća sigurno da se vrati. U kasarni KFOR-a su stariji ljudi, socijalno nezbrinuti, koji su pre 17. marta 2004. godine stanovali u Bogosloviji „Ćirilo i Metodije“ u Prizrenu/Prizren.

Prema navodima Srba sa kojima su istraživači FHP-a razgovarali u kasarni KFOR-a, njima je sve teže i teže. Vojnici nemačkog kontingenta KFOR-a zaveli su strogi režim. Više im ne dozvoljavaju da koriste telefon. Ukinuli su im zdravstvenu pomoć, tako da u slučaju potrebe Srbi moraju da idu u Štrpce/Shtërpce, koji je udaljen oko 40 km od Prizrena/Prizren. Ako žele da odu u grad da obiđu svoje kuće ili nekim drugim poslom, Srbi moraju da potpišu da izlaze na svoj rizik. Od januara 2005. godine, pravoslavni sveštenici ne mogu da uđu u kasarnu. Uoči praznika Velike gospojine (avgust), službu je vršio katolički sveštenik u uniformi KFOR-a, u kapeli gde drži misu za vojnike vernike. Treba dodati da su pripadnici KFOR-a odveli Srbe 28. avgusta na slavske svečanost u manastir Visoki Dečani.

FHP je registrovao da su u periodu septembar-decembar 2005. godine Srbi počeli skoro svakodnevno da odlaze u grad i kreću se slobodno kroz grad. Po-

nekad i taksijem, idu do svojih kuća da pogledaju kako idu završni radovi, razgovaraju sa izvođačima poslova. Sreću se sa poznanicima Albancima, Turcima i Muslimanima i razgovaraju bez straha, a sa ponekim popiju i piće. Slobodno idu u prodavnice i u javne ustanove u kojima obavljaju lične poslove.

1.3. OPŠTINA NOVO BRDO/NOVOBĚRD

Novo Brdo/Novobërd je mala opština u istočnom delu Kosova, gde su njeni građani Srbi, Albanci i Romi tradicionalno imali vrlo dobre međusobne odnose. Većinsko stanovništvo opštine čine Srbi. Statistički podaci UNHCR-a govore da je pre oružanog konflikta na Kosovu 1999. godine u strukturi stanovništva ove opštine bilo 2.680 Srba, 2.158 Albanaca i 86 Roma.

Bez obzira na to što nakon dolaska međunarodnih snaga na Kosovo ovde nije bilo nasilja kao u drugim kosovskim sredinama, ipak je broj srpskog stanovništva smanjen na 1.117. U međuvremenu, ovaj broj je nešto povećan putem spontanog i organizovanog povratka raseljenih Srba. Opština Novo Brdo/Novobërd je prva kosovska opština koja je sačinila strategiju povratka za raseljena lica.

Svi građani opštine Novo Brdo/Novobërd, bez obzira na to da li su Srbi, Albanci ili Romi, mogu se slobodno kretati, obrađivati svoja imanja. Ova prava nikome nisu povređena. Albanci su uzurpirali nekoliko stnova Srba u naselju Nova Kolonija/Kolonijë e Re. Ti Albanci su spremni da ih oslobode odmah, međutim, Srbi se ne vraćaju, postavljaju nekoliko uslova, između ostalog i zapošljavanje. U ovoj opštini nema nijednog industrijskog objekta niti nekog velikog preduzeća gde bi mogli da se zaposle.

Od marta meseca 2004. godine nije bilo incidenta na etničkoj osnovi.

1.4. OPŠTINA KLINA/KLINË

Kao što je poznato, u opštini Klina/Klinë u drugoj polovini 1999. godine nije ostao nijedan pripadnik srpske zajednice. Trbalo je tri godine da prođu da bi proces povratka počeo. Prvo, lokalni Srbi su se vratili u dva sela: Biča/Biqë i

Grabac/Grapc. Međutim, skoro dve godine nakon povratka oni nisu mogli slobodno da se kreću. Italijanski KFOR je bio stalno prisutan, pa čak i Albanci koji su hteli da posete povratnike morali su da prolaze kroz strogu kontrolu. Povratnici se nisu usudili da odlaze van ova dva sela bez pratnje. Situacija se promenila tek pošto se nekoliko srpskih porodica vratilo u Klinu/Klinë.

Početakom marta 2005. godine prve srpske porodice su se vratile u Klinu/Klinë. Za razliku od povratnika u sela Biča/Biqë i Grabac/Grapc, ove porodice nisu imale stalnu pratnju KFOR-a. Oni su se vratili u svoje kuće ili stanove, nisu bili smešteni u izdvojeno naselje, nego žive među Albancima. Počeli su da se kreću kroz grad bez pratnje. Ističu da su zadovoljni slobodom kretanja. Evo šta za FHP kaže povratnik Miloš Vasić:

„Što se tiče slobode kretanja, to nije problem. Idem svuda, pričam albanski i srpski, niko me popreko ne gleda. Sreo sam neke moje komšije sa kojima pričam normalno. Inače, policija, a ponekad i KFOR, dolazi da nas obiđe. Ja im kažem da nemaju potrebe za tako nešto, jer mi nemamo nikakvih problema.“

Na sličan način za FHP govori i povratnik Milorad Pavlović:

„Odnosi sa komšijama Albancima nisu ni dobri ni loši. Sa komšijama iz zgrade nemamo kontakata. Međutim, izgleda da oni vode računa da nas ni u čemu ne ometaju. Baš obraćam pažnju, uvek su tihi u hodniku, čak nisam čuo da pričaju glasno. Ipak, još uvek nismo ostvarili kontakte. Inače, mi skroz slobodno izlazimo, idemo u grad, možemo da kupujemo u svakoj radnji. Nijednom nismo imali problema. Često odlazim u opštinu, tamo me usluže kako treba. Čak sam jednom išao u Opštinski sud, da uzmem neki dokument. Ja, inače, govorim albanski dosta dobro. Pitao sam na albanskom službenika za taj dokument. On mi je odgovorio najljubaznije: „Uluni vetem pak, do ta rregullojmë“ (Sedite samo malo, sada ćemo to rešiti). Vrlo brzo su mi završili posao i ja sam otišao kući. Hvala bogu, do sada nismo imali potrebu da idemo u Dom zdravlja, ali ja mislim da ne bih imao nikakvih problema. Zapravo, Lepa Mazić je pre neki dan otišla tamo na pregled. Meni je rekla da je bila vrlo dobro primljena, pregledana i ispraćena. Bez obzira na to što me većina ljudi koji su živeli u Klini/Klinë dobro znaju, ipak retko ko me pozdravlja. Doduše, imam neke kontakte sa Albancima, ali to je obično dosta diskretno.“

Tokom 2005. godine u Klinu/Klinë se vratilo preko 20 srpskih porodica. To je uticalo da sloboda kretanja bude bolja i za povratnike u okolnim selima Biča/Biqë, Grabac/Gracp i Vidanje/Vidajë. Kao zaključak možemo da kažemo da je sloboda kretanja za Srbe u Klini/Klinë mnogo bolja nego što je to bio slučaj prethodnih godina. Međutim i dalje mora da se radi na promociji slobode kretanja i drugih prava, a to se naročito odnosi na lokalne institucije.

1.5. OPŠTINA PEĆI/PEJË

Okolnosti u vezi sa slobodom kretanja u pećkoj opštini i dalje su nepromenjene. Jedino selo gde su lokalni Srbi ostali, nisu napustili svoje domove, jeste selo Goraždevac/Gorazhdevc. Ipak, Goraždevac/Gorazhdevc funkcioniše kao enklava. Na teritoriji sela Srbi se kreću slobodno, međutim, retko koji stanovnik sela se usuđuje da bez pratnje ide u Peć.

Ista je situacija i sa povratnicima u tri sela pećke opštine. U selo Belo Polje/Bellopojë 24 srpske porodice su se vratile još septembra 2003. godine. Oni i dan-danas žive na samo dva kilometra od centra Peći/Pejë i nikako ne mogu slobodno da odlaze u taj grad. Naravno, na to su uticali i martovski događaji 2004. godine. Dana 18. marta 2004. godine napadnuto je i selo Belo Polje/Bellopojë i tom prilikom su spaljene novoizgrađene kuće za povratnike.

Situacija je nešto bolja u selima Brestovik/Brestovik i Siga/Sigë, gde je proces povratka počeo u septembru 2004. godine. U ova dva sela, za razliku od Belog Polja/Bellopojë, ne postoji punkt KFOR-a ili policije. Doduše, patrole su česte, ali ne postoji kontrolni punkt. Povratnici se osećaju sigurno, ali i dalje izbegavaju da odlaze bez pratnje do Peći/Pejë. Ima izuzetaka, ali kod povratnika ipak postoji strah. Za FHP Dejan Jašović izjavljuje sledeće:

„Još nismo ostvarili neke bliske kontakte sa komšijama Albancima, a to bismo trebali da učinimo. Kada se vidimo u daljini, obavezno podižemo ruke u znak pozdrava i oni i mi. Siguran sam da sa komšijama nećemo imati problema, jer ni oni sa nama nikada nisu imali problema. Inače, mi možemo da se krećemo kroz teritoriju sela, idemo do sela Brestovik bez problema. Ja lično krećem se i dalje. Kada idem kod porodice u Crnoj Gori, idem peške do raskrsnice kod

Vitomirice. Tamo čekam autobus, obično onaj koji ide iz Prizrena, zaustavim ga i najnormalnije ulazim u njega i idem za Crnu Goru. Tu liniju koristim i u povratku. Nije se desilo da me neko popreko pogleda. Ipak, još se nismo usudili da idemo za Peć bez pratnje.“

Možemo da zaključimo da u pogledu slobode kretanja za pripadnike srpske zajednice u pečkoj opštini skoro nema pozitivnih pomaka.

2. Povratak raseljenih

Tokom 2005. godine istraživači Fonda za humanitarno pravo posetili su 21 naselje širom Kosova, na područjima gde se odvija proces povratka. Uprkos činjenici da je ukupan broj povratnika manji nego 2004. godine, FHP zaključuje da je taj proces tokom 2005. godine, u odnosu na prethodne, mnogo uspješniji na područjima na koja su se Srbi vratili. Na to je svakako uticalo i osnivanje Ministarstva za zajednice i povratak pri kosovskoj Vladi.

Istraživači Fonda za humanitarno pravo pratili su povratak manjinskih grupa u područjima obuhvaćenim etničkim nemirima tokom martovskih događaja 2004. godine i sproveli su istraživanje o povratku na području Kline/Klinë. Povratak srpske manjine u Klinu/Klinë, koja se nalazi na severoistoku Kosova, tek sada je postao moguć. Raniji pokušaji povratka nekoliko Srba u Klinu/Klinë (2003. godine) bili su bezuspešni. Njihov povratak omogućile su opštinske vlasti, pruživši veću podršku. FHP je izdao saopštenje zasnovano na izveštajima sa terena, s naglaskom na tome da ovaj slučaj predstavlja pozitivan pomak u problematici povratka.

Saopštenje je objavljeno u dnevniku „Koha ditore“ od 5. jula 2005.

2.1. OPŠTINA LIPLJAN/LIPJAN

Opština Lipljan/Lipjan ima etnički mešovito stanovništvo; ovde žive Albanci, Srbi, Aškalije, Romi i Hrvati. Opština ima 72 sela, od kojih su 52 albanska,

šest je srpskih, a 13 je mešovitih. Manjinske zajednice najviše su koncentrisane u gradu Lipljanu/Lipjan i po selima: Rabovce/Rubovc, Staro Gracko/Grackë, Medvec/Medvec, Mali Alas/Allas, Dobrotin/Dobrotin, Donja Gušterica/Guštericë e Ulët, Gornja Gušterica/Guštericë e Epërme, Livađe/Livadh, Suvi Do/Suhodoll, Lepina/Lepinë, Janjevo/Jannjevë, Magura/Magurë, Goleško Vrelo/Kroi i Goleshit i Malo Dobranje/Dobrajë e Vogël. Najmešovitije selo je Novo Brdo/Novobërd. U njemu, pored većinskog albanskog stanovništva, žive i pripadnici Hrvata, Roma i Aškalija.

Opština Lipljan/Lipjan ima približno 80.830 stanovnika. Od toga 69 465 su Albanci, 8 914 Srbi, 1 632 Aškalije, 520 Romi i 299 Hrvati.

Od 1999, kada su na Kosovo ušle međunarodne NATO snage, stanovnici srpske nacionalnosti su se postepeno iseljavali iz Lipjana/Lipjan i okolnih sela, kao i Aškalije i Romi.

Raseljavanja Srba bilo je i nakon nasilja 17. marta prošle godine. Posle rata većina stambenih objekata raseljenih iz Lipjana/Lipjan bila je uništena. Spaljenih kuća bilo je 1.792.

Od 1999. do 2002. godine u opštini Lipljan, sredstvima različitih organizacija i društava (World Vision, ADRA, SDC, Diaconi, GOAL, UFORKU, KFOR), izgrađeno je 555 i renovirana 521 kuća, dok je sopstvenim sredstvima izgrađeno 279 kuća. Više od pet godina nakon završetka rata na Kosovu, još uvek je ostao ogroman broj raseljenih lica iz ove opštine koja se nisu vratila na svoja ognjišta. U periodu od 2000. do 2004. godine, u opštinu Lipljan/Lipjan vratilo se 413 Srba, 550 Aškalija i 48 Roma.

Opštinsko osoblje i opštinska administracija nisu bili zadovoljni brojem povratnika, pa su preduzete aktivnosti da se stvori dobra politička klima za povratak raseljenih na njihova ognjišta. Sa pripadnicima (albanske) većine razgovaralo se o tome da u toj opštini treba da bude mesta za sve zajednice i na tom planu postignuta je puna saglasnost većinskog stanovništva za normalan i prirodan doček raseljenih i izbeglica. Posebna pažnja poklonjena je zapošljavanju pripadnika manjinskih zajednica u lokalnoj vlasti i civilnim službama. U opštinskoj administraciji trenutno radi 185 Albanaca i 32 pripadnika manjinskih zajednica. Jedan od zamenika predsednika opštine je iz srpske zajednice.

U poslednje vreme nije bilo ozbiljnih incidenata na etničkoj osnovi, izuzev jednog kada su pre nekoliko nedelja nepoznata lica pucala iz vatrenog oružja na kuću pripadnika jedne porodice Aškalija u selu Mali Alas/Allas.

Trenutno je veoma aktuelan povratak raseljenih Aškalija iz sela Magure/Magurë koji su smešteni u kampu Plemetina/Plemetinë.

„Sa raseljenim Aškalijama iz sela Magure poslednji put smo razgovarali 20. oktobra ove godine. Pored mene, u razgovorima su učestvovali i predstavnici UNHCR-a i UNMIK-a. Naglasili smo im da će se kamp Plemetina zatvoriti, da svako treba da se vrati svom domu gde je ranije živio, da je opština Lipljan obezbedila plac na kome se grade stanovi za njih, da je bezbednost na visokom nivou, sloboda kretanja normalna, da će biti omogućeno ravnopravno školovanje za sve i da se u Maguru do sada vratilo 50 aškalijskih porodica, koje žive normalno. Međutim, većina Aškalija iz sela Magure u kampu Plemetina nezadovoljna je izgradnjom stanova za njih. Oni su uputili primedbu što nisu konsultovani gde će se graditi stanovi za povratnike i zašto ti stanovi nisu građeni u Lipljanu ili Obiliću, gde ima više mogućnosti za zapošljavanje.“

Profesor ruskog jezika, zvaničnik za povratak u opštini Lipljan/Lipjan

2.2. OPŠTINA KLINA/KLINË

Kao primer najuspešnijeg povratka može se uzeti slučaj povratka u sam grad Klinu/Klinë.

Povratak Srba u Klinu/Klinë počeo je ove godine, iako su neki građani srpske nacionalnosti iz Kline pokušali da se vrate decembra 2003. Oni su bili smešteni u selu Biča/Biqë, opština Klina/Klinë, u kojem žive Srbi.

Dana 10. decembra 2003. godine 11 muškaraca iz sela Binće/Binqë peške je otišlo do Kline/Klinë. Smešteni su u jednu srpsku kuću, međutim veoma brzo jedan broj građana albanske nacionalnosti skupio se blizu te kuće i protestovao zbog nenajavljenog povratka, tako da je na ovaj način ometan povratak Srba u Klinu/Klinë. Trebalo je da prođe više od godinu dana da bi se prva srp-

ska porodica vratila u ovaj grad. Uz pomoc DRC-a (Danish Refugee Council) i Skupštine opštine Klinu/Klinë, prva srpska porodica vratila se u svoju kuću u Klini/Klinë dana 28. februara 2005. godine. Bračni par Mazić bio je veoma zadovoljan povratkom i tretmanom od strane opštinskih institucija. Citiramo deo izjave koju je povratnik M. M. dao FHP-u:

„Nas dvoje, moja supruga i ja, imali smo sreće da smo prvi koji su se vratili u Klinu. Dočekani smo veoma dobro. Kad je predsednik opštine Klinu Rame Manaj čuo za naš povratak, došao je da nas poseti i tom prilikom poželeo nam dobrodošlicu. Olakšavajuća okolnost za naš povratak bila je i činjenica da naša kuća nije oštećena. Tu je živio naš komšija Albanac. HABITAT je kontaktirao sa njim i on je pokazao spremnost da napusti našu kuću. Nismo stupili u kontakt sa ostalim komšijama, osim sa prvim komšijom. Za početak smo zadovoljni ovim.“

Druga srpska porodica koja se vratila da živi u Klini/Klinë to je učinila 19. aprila 2005. godine. Ova tročlana porodica vratila se u svoj stan. Povratnik M. P. ovako govori o tome:

„Ja se slobodno krećem po Klini. Treba da vam kažem da nikada nisam doživeo provokacije, istina, samo jedan mali broj ljudi pozdravlja me na putu, iako većinu građana Kline poznajem duže vreme, ali ja mislim da će se odnosi polako poboljšati. Važno je da me niko nije provocirao na ulici. Slobodno kupujem potrebne stvari po prodavnicama i trgovci me usluže na najbolji mogući način.“

Do sada se u Klinu//Klinë vratilo 19 srpskih porodica. Interesantna je činjenica da su se Srbi u Klinu/Klinë vraćali pojedinačno i žive u različitim naseljima, blizu svojih komšija albanske nacionalnosti. Kreću se slobodno po gradu, posećuju jedni druge i imaju pristup svim institucijama. Neki od njih su tražili medicinsku pomoć u Domu zdravlja u Klini/Klinë i bili su veoma dobro tretirani od strane medicinskog osoblja. Uprkos svemu tome, život pripadnika srpske nacionalnosti u Klini/Klinë nije lak. Kao prioritet oni potenciraju regulisanje pitanja njihove svojine, kao što su lokali ili kuće, kao i zapošljavanje. Oni su spremni da se integrišu u kosovsko društvo, kao i da ispune sve svoje obaveze. Ističu da treba platiti struju, telefon i ostale komunalije, ali sa druge strane

oni nemaju nikakve prihode. Ovo je problem koji najviše brine srpske povratnike u Klini/Klinë.

2.3. OPŠTINA PEĆ/PEJË

2.3.1. Selo Belo Polje/Bellopojë

U selo Belo Polje/Bellopojë kod Peći/Pejë povratak raseljenih Srba počeo je krajem 2003. godine. Kuće za 24 porodice bile su skoro gotove. Međutim, poznato je da su u martovskim sukobima bili ugroženi i Srbi povratnici iz ovog sela. Oni su morali da napuštaju svoje novoizgrađene kuće, koje su potom spaljene. Neko vreme meštani sela Belo Polje/Bellopojë boravili su u vojnoj bazi italijanskog KFOR-a, a potom su se vratili u selo. Njihove kuće su renovirane februara 2005. godine, pomoću sredstava koje je izdvojila vlada Kosova, kao i Skupština opštine Peć/Pejë. Mišljenja meštana ovog sela o povratku različita su. Neki tvrde da postoje minimalni uslovi za održiv povratak, dok drugi kažu da ne mogu da žive u takvim uslovima. Za FHP, problem povratka predstavnik sela opisuje sledećim rečima:

„Toliko je prosto da se reši ovo pitanje, da je to neverovatno. Kao prvo, međunarodna zajednica treba da zna šta je ovde najneophodnije. Ekonomski razvoj, naravno. Pa samo da se uloži novac ovde, da se stvaraju nova radna mesta. Kada bude blagostanja, kada mladi ljudi budu imali posao, onda će da se druže i nikome neće pasti na pamet da učini nešto loše drugome. Vlada Kosova treba samo malo glasnije da daje do znanja da prihvata povratak i to će biti u redu. Ljudi će to prihvatiti vrlo brzo. Zatim, povratak se ne sme zloupotrebljavati. Postoji jedna grčka organizacija koja ulaže u povratak Srba. Oni su napravili projekat za povratak još 40 srpskih porodica u ovo selo. Ja sam se oduševio, sve dok nisam video spisak onih kojima će biti izgrađene kuće. Pa gde su našli baš njih? Svi do poslednjeg kupili su kuće u Beogradu od preko 200.000 evra. Pa oni se nikada neće vratiti da žive ovde. A s druge strane, ima Srba iz našeg sela koji još uvek žive po kolektivnim smeštajima i koji jedva čekaju da im neko napravi neku kolibu ovde. Ima onih koji su ovde sahranili mladu decu, oni jedva čekaju da se vrate i da ovde dočekaju smrt. Znači, treba da se vodi računa kome će se pomoći da se vrati.“

Ipak, na povratak raseljenih lica u ovom selu ne utiču samo loši ekonomski uslovi. To je selo koje se može uzeti kao primer gde ne postoji sloboda kretanja. Meštani sela mogu da se kreću slobodno samo na teritoriji sela. Postoji organizovani prevoz za njih koji ih određenog dana vozi do Goraždevca/Gorazhdevc ili dalje, do Mitrovice/Mitrovicë. Samim tim i pristup institucijama sistema veoma je ograničen. Prosto rečeno, kada neko od meštana želi da se obrati nekom opštinskom organu, onda prvo treba da ode u selo Goraždevca/Gorazhdevc, gde postoji kancelarija za zajednice, a preko nje da se obrati odgovarajućem organu.

2.3.2. Sela Siga i Brestovik/Sigë e Brestovik

Sela Siga i Brestovik/Sigë e Brestovik nalaze se na svega tri kilometra od Peći/Pejë. Meštani ova dva susedna sela većinom su srpske nacionalnosti. Prvi povratnici stigli su u Brestovik/Brestovik septembra 2004. godine. Istog meseca stigli su i prvi povratnici u selo Siga/Sigë. Njihov povratak je finansirala italijanska organizacija „Bergamo“, a radove na izgradnji njihovih kuća izvodila je nemačka vladina organizacija „THW“. Sloboda kretanja za povratnike je ograničena, zapravo oni mogu da se kreću slobodno na teritoriji ovih sela. Ima i izuzetaka. Za FHP, povratnik D. J. iz sela Siga/Sigë kaže sledeće:

„Od našeg dolaska ovde u selu nije bilo punkta. Ko je hteo mogao je da dolazi u selo. KPS patrolira često. Dolaze, pitaju nas da li imamo problema i slično. Često svrate kod nas na kafu. Patrole su mešovite, sastavljene od Albanaca i Bošnjaka. Vrlo korektno se ponašaju. Još su nam rekli da će nam doneti neke prijave, za one koji bi želeli da rade u policiji. Nisam siguran da će neko da se prijavi, ali ja lično mislim da bi bilo dobro da neko od Srba pristupi KPS-u. I KFOR patrolira preko noći. Ipak, od kada smo došli pa do sada nijednom nismo imali ni najmanji incident. Doduše, jednom su neki klinci bacili kamenje na krov jedne kuće i nekoliko crepova je polomljeno, ali ja smatram da to nije neki ozbiljan incident. Mi se ovde osećamo bezbedno

Kao što kaže svedok FHP-a, situacija u selima Brestovik/Brestovik i Siga/Sigë malo je bolja u odnosu na selo Belo Polje/Bellopojë. Dok su u Belom Polju/Bellopoj stalno prisutni pripadnici italijanskog KFOR-a, u selima Bresto-

vik/Brestovik i Siga/Sigë patrole su samo povremene. U svakom slučaju, sloboda kretanja nije na zadovoljavajućem nivou. Krajem 2005. godine ova dva sela posetio je premijer Kosova Bajram Kosumi/Bajram Kosumi, koji je obećao povratnicima da će Vlada Kosova učiniti sve da se uslovi života povratnika poboljšaju. U cilju tog poboljšanja napravljena je i osnovna škola za decu povratnika. Međutim, sloboda kretanja se nije poboljšala.

2.4. OPŠTINA VUČITRN/VUSHTRRI

Odmah nakon završetka rata 1999. godine skoro sve Aškalije napustile su Vučitrn/Vushtrri. Razlog su bili razni incidenti, ubistva i nestanak nekoliko pripadnika aškalijske zajednice. Međutim, nakon godinu dana ljudi su počeli da se vraćaju svojim kućama. Broj Aškalija koji su se vratili u Vučitrn/Vushtrri postepeno se povećao. U martu 2004. godine u Vučitrnu/Vushtrri je živelo 320 pripadnika aškalijske zajednice, u oko 100 porodica. Sloboda kretanja na početku im je bila ograničena. Tek negde od polovine 2003. godine situacija se poboljšala. Ljudi su odlazili u grad, u opštinu i obavljali kupovinu po albanskim radnjama.

Međutim, dana 18. marta 2004. godine Aškalije u Vučitrnu/Vushtrri bile su na meti lokalnih Albanaca. Tom prilikom su spaljene i uništene sve njihove kuće. Pripadnici aškalijske zajednice evakuisani su u bazu francuskog KFOR-a u Novom selu Mađunskom/Novoselle Maxinne. Radovi na renoviranju kuća Aškalija trajali su sve do 22. decembra 2004. godine. Međutim, proces njihovog povratka bio je vrlo spor. O tome za FHP predstavnik Aškalija u Vučitrnu Hamit Zimeri/Hamit Zimeri kaže:

„Ljudi se ne vraćaju kućama, jer još uvek ne postoje uslovi. Jedan od uslova su i ogradni zidovi. Niko neće da se vrati dok se ne ogradi dvorište. Za to nam je dato nešto novca, ali to je premalo. Onda, kuće nisu opremljene, po ovoj zimi ne možemo živeti u njima, nema ni grejanja niti bilo čega drugog. U svakom slučaju, ja sam rešio da se vratim u svoju kuću negde oko 1. marta. Nemam drugog rešenja. Nadam se da će i ostali slediti moj primer. Mislim da će se vratiti četiri, pet porodica, a za ostale nisam siguran. Na to dosta utiče i sloboda kretanja. Nama je ona trenutno ograničena. Ja se ipak krećem, ali

vrlo često ima verbalnih provokacija. Recimo, pre nekoliko dana neki mladići su dobacivali kad su me videli: „Zar ste još uvek tu?“ Sloboda kretanja je vrlo bitan preduslov za naš povratak. Inače, bezbednost nije na zadovoljavajućem nivou, jer, recimo, od Nove godine do sada nekoliko naših kuća ponovo je obijeno.“

Prema rečima samih pripadnika aškalijske zajednice, da bi se stvorili uslovi za njihov povratak svest većinskog naroda treba da bude na višem nivou i da ne vrše nasilje nad njima. Oni kažu da ne vredi da ih stalno čuva policija. Osim bezbednosti i slobode kretanja, Aškalije zabrinjava i teška ekonomska situacija i nezaposlenost što je problem svih na Kosovu.

2.5. OPŠTINA ORAHOVAC/RAHOVEC

2.5.1. Selo Zočište/Zoqisht

U opštini Orahovac/Rahovec povratak je do sada u većini slučajeva bio spontan. Međutim, preuzeta je inicijativa za povratak 41 srpske porodice u selo Zočište/Zoqisht. Zapravo, te porodice su se izjasnile da su spremne da se vrate. Imajući to u vidu, Ministarstvo za povratak i manjine Vlade Kosova izradilo je projekat po kome je predviđeno da se u selu Zočište/Zoqisht izgrade 44 objekta za stanovanje, 41 za Srbe povratnike i tri za Albance, zatim ambulanta i kompletna infrastruktura. Za tu namenu Vlada Kosova je obezbedila 1.800.000 evra. Izgradnja stambenih objekata u Zočištu/Zoqisht počela je sredinom avgusta ove godine, a u ovom trenutku u završnoj fazi je izgradnja 35 kuća. Ambulanta je već izgrađena. Izgrađena je kanalizacija, vodovodna mreža i postavljene su bandere za javnu rasvetu u selu i faktički svi planirani radovi na infrastrukturi privode se kraju. Ostalo je nedovršeno još devet objekata koji su po planu ministarstva predviđeni da se završe marta 2006. godine. Izgrađene kuće za povratnike različite su veličine, u zavisnosti od broja članova porodice. Za porodice koje imaju samo dva člana, predviđene su kuće veličine 48 m², a najveće su one koje su namenjene porodicama sa više članova i njihova površina je 78 m².

Što se tiče pristupa u lokalne institucije, postoji regionalna kancelarija Ministarstva za manjine i povratak, a pored toga u selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe postoji ogranak kancelarije, tako da preko ove dve kancelarije lokalni Srbi u Orahovcu/Rahovec rešavaju svoje probleme oko raznih opštinskih službi.

2.6. OPŠTINA OBILIĆ/OBILIQ

2.6.1. Kamp Plemetina/Plemetinë

U ovom trenutku u kampu Plemetina/Plemetinë smešteno je 36 porodica Roma, Aškalija i Srba izbeglica iz Hrvatske.

Početkom godine kamp je posetio kosovski premijer Bajram Kosumi/Bajram Kosumi. On je obećao da stanovnici neće dočekati zimu u kampu i da će kamp biti zatvoren juna meseca 2005. godine. Ubrzo posle toga u neposrednoj blizini kampa počela je izgradnja stanova za šest izbegličkih porodica iz Hrvatske, ali ne i za Rome i Aškalije iz sela Magure/Magurë, smeštene u kampu. Za njih još nije pronađeno rešenje, jer umesto u Lipljanu/Lipjan, kako je bilo obećano, počela je izgradnja jedne kuće u Maguri/Magurë.

Predsednik opštine Lipljan/Lipjan sa svojim saradnicima je posetio kamp. Razgovarali su o povratku.

„Mi smo tada rekli da ne želimo da se vratimo u selo Magure, jer tamo nema uslova za život. Razlog nije strah od Albanaca nego, pre svega, nemogućnost zapošljavanja. Velika je kriza za posao i to ne samo za nas Rome, nego i za Albance i ostale. Zatim, naša deca su se navikla ovde. Oni nastavu pohađaju na srpskom, a neki na albanskom. Ovde imamo i zdravstvenu negu, tamo nismo sigurni da ćemo moći da koristimo zdravstvene usluge.

Bili smo u selu i sa meštanima Albancima razgovarali smo o našem povratku. Tamo je bio i potpredsednik opštine Lipljan, zvaničnik za povratak i drugi. Oni su nam rekli da će biti posla, jer će se rudnik privatizovati. Ja sam tamo rekao da će, kad bude privatizovanje, posao pre dobiti Albanci, jer i kod njih ima mnogo nezaposlenih, privatnik nas neće primiti. Tom prilikom za povratak se prijavilo devet porodica Roma i Aškalija, a 12 romskih nije se složilo da se vra-

te, oni su izjavili da će i dalje ostati ovde u kampu Plemetina. Za povratak su se prijavile porodice Muhameta Šarkija, Halila Muje, Fazlija Muje, dva brata iz Lipljana. Pored mene nisu se složile da se vrate porodice Gazmenda Ramadanija, Šahe Beriše, Džemajla Beriše, Esme Beriše, Kadera Ajetija, Husnija Šaćirija, Ramadana Šaćirija, Muhameta Šaćirija i Srpkinja iz Magure, Verica Krstić.

Ne znam koliki je tačan broj Roma iz sela Magure/Magurë. Sada se sve izmešalo. Neki se izjašnjavaju kao Aškalije, drugi kao Egipćani. Pre rata toga nije bilo, svi smo bili Romi.

Znamo tačno da je ovde u kampu Plemetina ostalo 12 romskih porodica iz Magure i da oni ne žele da se vrate.“

Husni Šaćiri/Husni Shaqiri, Rom, selo Magure/Magurë

Verica Krstić je jedina kosovska Srpkinja koja stanuje i živi u kampu Plemetina/Plemetinë, zajedno sa 146 raseljenih kosovskih Roma i Aškalija, koji su ovde došli iz Lipljana/Lipjan, Obilića/Obiliq, Srbice/Sërbicë, Kosova Polja/Fushëkosovë i drugih mesta na Kosovu i sa nekoliko srpskih izbegličkih porodica iz Hrvatske. Ranije je u kampu bilo mnogo više ljudi, možda pet-šest hiljada izbeglica i raseljenih. Verica Krstić je ovde došla 1999. godine iz sela Magure/Magurë, gde je živela i radila u kuhinji restorana rudnika magnezita Magure/Magurë. Napustila je svoju kuću zajedno sa mnogima koji su strahovali i nisu se osećali slobodnim.

„Nismo bili bezbedni, ne od komšiluka Albanaca, već od nekih nepoznatih ljudi u civilu koji su u Magure dolazili iz drugih sela. Oni su nas Srbe, Rome i Aškalije maltretirali i vređali. Govorili su nam 'vi više nemate šta da tražite ovde'.

Kod lekara možemo otići bez problema. Idemo u ambulantu ovde u selu Plemetina. Oni nas lepo prime, daju recepte, ali lekove mnogi ne mogu da kupe, jer nemaju dovoljno novca. Kako može neko da sa 50 evra kupi brašno, zejtin, šećer i da plati lekove, a ovde su većina starci i bolesne osobe, a mnoge porodice imaju puno dece. Humanitarna organizacija 'Majka Tereza', koja deluje ovde, po potrebi organizuje odlazak u prištinsku bolnicu. Što se tiče

zdravstva, mogu da kažem da tu nema problema. Deca takođe slobodno pohađaju nastavu.“

Verica Krstić, Srpkinja, selo Magure/Magurë

2.7. OPŠTINA MITROVICA/MITROVICË

2.7.1. Romska mahala/Mahalla e Romëve

FHP je pratio pitanje povratka privremeno raseljenih lica romske etničke zajednice koji žive u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë, i njihovih porušениh kuća u Romskoj mahali/Mahalla e Romëve. Briga FHP-a bila je svakako više usmerena na potrebu evakuacije kampa, usled problema sa trovanjem olovom. Zato je FHP preuzeo inicijativu za potpisivanje peticije da Romi koji žive u tim kampovima budu hitno evakuisani. Peticiji se pridružilo preko 120 predstavnika organizacija širom sveta, uključujući Amnesty International i Refugee International, kao i preko 600 pojedinaca, od kojih oko 200 njih pripada romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj etničkoj zajednici na Kosovu. U svom nastojanju da se podigne nivo svesti javnosti, FHP je 4. maja 2005. godine organizovao javnu debatu o kojoj su pisali i izveštavali mediji. U debati je govorio i advokat Andi Dobruši iz Evropskog centra za prava Roma, s kojim je FHP saradivao u cilju osveščivanja javnosti i istrage slučaja. Mnoge nevladine organizacije i predstavnici institucija učestvovali su u ovoj debati. Tokom debate FHP je razdelio transkripte svim relevantnim faktorima.

Ovu inicijativu podržale su sledeće organizacije:

European Roma Right Center – ERRC

Advocacy Training and Resource Center – ATRC

Kosovo Roma Refugee Foundation – KRRF

International War and Peace Reporting – IWPR

Youth Initiative for Human Rights – YIHR

Glavne su bile dve teme diskusije:

1. Moguće zakonske mere izazvane nemarnošću prema trovanju olovom
2. Međunarodna peticija o evakuaciji kampa

Slike sa debate o trovanju olovom u romskim kampovima u severnom delu Mitrovice, održane 4. maja 2005. godine

Tekst peticije:

Fond za humanitarno pravo i Evropski centar za prava Roma, pozivaju vas da se pridružite peticiji za hitnu evakuaciju kampa Roma u Severnoj Mitrovici/Mitrovicë. Zdravstveno stanje romske dece je u opasnosti. Romska deca i trudnice u kampovima Žitkovac/Zhitkovc, Česmin Lug/Çesminllug i Kablare/Kabllarë (Severna Mitrovica/Mitrovicë) u opasnosti su od trovanja olovom. Prema izveštaju Svetske zdravstvene organizacije, u oktobru 2004. u kampu u Žitkovac/Zhitkovc zemljište je na pojedinim mestima bilo zagađeno 100,5 i više puta iznad dozvoljenog nivoa, dok je u naselju Česmin Lug/Çesminllug situacija čak i gora i prevazilazi nivo sigurnosne granice 359,5 puta. Ova deca se moraju udaljiti od izvora trovanja – ODMAH. Uprkos političkoj situaciji, molimo sve aktere da sagledaju situaciju sa humanitarnog gledišta. Sada, pošto PISG i UNMIK garantuju renoviranje kuća u Romskoj mahali/Mahalla e Romëve, bilo bi lakše ubediti romske porodice da napuste kamp bez straha, kako bi se renovirale njihove kuće.

FHP je organizovao konferenciju za štampu 2. septembra 2005. godine i predstavio peticiju. Na konferenciji je govorila Dajana Post/Diana Post iz Evropskog centra za prava Roma koja je predala žalbu kosovskom javnom tužiocu.

Konferenciju za štampu pokrivala su tri TV stanice na Kosovu: RTK, TV21 i KTV.

2.8. OPŠTINA PRIZREN/PRIZREN

Na poslednjoj sednici opštinske radne grupe za povratak i reintegraciju Skupštine opštine Prizren 27. oktobra usvojen je projekat vredan 665.000 evra, za povratak 13 srpskih, četiri albanske i romske porodice u selo Donja Srbica/Sërbicë e Ulët.

Prema tom projektu biće obnovljene kuće koje su posle ulaska NATO na Kosovo juna 1999. potpuno uništene. Selo Donja Srbica/Sërbicë e Ulët je nacionalno mešovito, a od Prizrena/Prizren je udaljeno desetak kilometara. Smešteno je pored magistralnog puta koji povezuje Prizren/Prizren i Đakovicu/Gjakovë. Pre rata, u selu Donja Srbica/Sërbicë e Ulët živeo je 1 151 Albanac, 99 Srba i nekoliko pripadnika RAE zajednice. Živeli su dobro, odnosi Srba sa Albancima i Romima bili su dobri. Međutim, posle rata, nakon dolaska međunarodnih snaga na Kosovo, svi Srbi su zbog straha napustili svoje domove.

2.8.1. Selo Donja Srbica/Sërbicë e Ulët

U Donju Srbicu/Sërbicë e Ulët se do sada nije vratio nijedan Srbin, ali većina njih želi da se vrati. Zbog toga su se u selu organizovali da bi stvorili uslove za povratak. Srećko Cvetković je izabran za predstavnika Srba sela Donja Srbica/Sërbicë e Ulët. U tom svojstvu učestvovao je u svim razgovorima u vezi sa izradom projekta za povratak raseljenih Srba u njihove domove. Ovaj projekat za povratak koji su zajednički izradili zasniva se na realnim željama za povratak raseljenih Srba iz ovog sela koji su smešteni u raznim mestima po Srbiji.

Zajedno sa predstavnicima Kancelarije za zajednice opštine Prizren/Prizren i međunarodne humanitarne organizacije ICMC, koja će sprovesti ovaj projekat, uspostavljen je kontakt sa 21 raseljenom srpskom porodicom iz Donje Srbije/Sërbicë e Ulët. U tim razgovorima 13 starešina porodica izrazilo je želju za povratak u svoje domove. Na osnovu toga izrađen je i nacrt dokumenta za povratak 13 porodica. Želja je bila da se vrati 25 porodica, ali zbog nedostataka materijalnih sredstava taj projekat je smanjen na 13. Svi Srbi iz Donje Srbije/Sërbicë e Ulët prihvatili su nacrt dokumenta za projekat. Nije bilo ozbiljnijih primedaba, sem što je predviđeno da nove kuće budu manje kvadrature od

onih koje su uništene. Oni su predložili i jednu malu dopunu tom projektu: zatražili su da se izgradi vodovod, jer ljudi nisu snabdeveni vodom. Taj predlog nije prihvaćen, pošto je planirana izgradnja nekih bunara, mada se smatra da to nije pravo rešenje za ovo selo, jer ono ima veliki broj domaćinstava, između 120 i 150. Za taj broj domaćinstava ti bunari ne bi bili dovoljni, jer ne mogu snabdevati selo dovoljnom količinom vode. Predstavnik sela je na poslednjoj sednici radne grupe ponovo dao predlog da se u Donju Srbicu/Sërbicë e Ulët dovede voda iz Pirana/Pirranë ili Landovice/Landovicë. To bi bilo dobro rešenje, jer je u pitanju gradski vodovod.

Uslova za povratak ima i ljudi su željni da se vrate, međutim nema sredstava da se izgrade sve uništene kuće. U Donjoj Srbici/Sërbicë e Ulët i dalje nema nijednog Srbina. Oni su raseljeni po čitavoj Srbiji: Beogradu, Nišu, Kragujevcu i nekim manjim mestima.

Za vreme NATO intervencije u Donjoj Srbici/Sërbicë e Ulët je pored Srba meštana bilo i 800 raseljenih Albanaca iz okolnih sela, najviše iz Pirana/Pirranë, Landovice/Landovicë, Zojca/Zojzë, Mamuse/Mamushë i ostalih manjih sela. Oni su ostali oko mesec dana i pošto je nestala hrana, odlučili su da napuste selo. Niko ih nije terao, nego je to bila njihova želja, jer je nestalo hrane.

„Ja sam od ICMC zatražio da organizuju još jedan zajednički sastanak sa predstavnicima svih okolnih sela i to sa malo starijim osobama koje su od autoriteta, da se sa njima dogovorimo i da se tu vidi pravo stanje. Mi Srbi iz Donje Srbije ne stidimo se i ne plašimo povratka, jer ništa loše nismo uradili, naprotiv, uradili smo samo dobro za ovo društvo i za ovaj narod i red bi bilo da se porazgovara i da se nađe rešenje. Ja verujem da se rešenje može naći, jer ovde i nakon dolaska NATO nije bilo napada ni na Srbe ni na Albance, zajedno smo živeli dobro i tu nije bilo razlike. Štitili jedne druge, branili i odbranili. U našem selu, za razliku od ostalih, niko nije pretučen, ubijen, kidnapovan, maltretiran, jer smo mi stajali na braniku. Branili smo i štitili ovaj narod i kad su oni otišli i mi i oni smo plakali i nikome nije bilo svejedno.

Brojne aktivnosti koje smo imali u poslednje vreme, naročito kontakti sa meštanima sela Albancima, pokazali su da je sveukupna bezbednosna situa-

cija prihvatljiva za povratak, da postoji obostrana volja za saradnju i da albansko stanovništvo odobrava povratak Srba na njihova ognjišta. Ja verujem da će povratak raseljenih Srba u selo Donja Srbica biti uspešan.“

Srećko Cvetković – profesor matematike, selo Donja Srbica/Sërbicë e Ulët – Prizren/Prizren.

3. Jednak pristup institucijama, pristup javnim uslugama, vaspitanju i zapošljavanju, upotreba maternjeg jezika

Zakonodavne institucije, Vlada Kosova, UNMIK

Dana 19. jula 2005. godine³ specijalni izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Soren Jesen-Petersen/Soren Jessen-Petersen, i premijer Kosova, Bajram Kosumi/Bajram Kosumi, objavili su strateški okvir za zajednice i povratak za 2005. godinu, u prisustvu predstavnika političkih partija, kontakt grupe, UNMIK-a, međunarodnih organizacija i civilnog društva.

Bajram Kosumi/Bajram Kosumi izrazio je spremnost kosovske vlade da preuzme odgovornost za sve građane Kosova.

Dana 10. januara 2005. godine visoki predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija imenovao je visokog savetnika za pitanja manjina, Kanađanin Dženesa Krejga/Jenness Craeg.

Cilj ovog imenovanja jeste podrška VPGS u težnji ka integraciji kosovskih manjina i stvaranju multietničkog Kosova, što se fokusira na pitanja usko povezana sa prioritetima za ispunjavanje standarda i održavanje stalnog dijaloga među etničkim zajednicama Kosova.

³ Detaljnije vidi; UNMIK Press release 1394, utorak, 19. jul 2005.

Kreig Dženes/Jennes Craig je zadužen za sigurnost, povratak, decentralizaciju i slobodu kretanja. On izveštava VPGS Ujedinjenih nacija i u stalnoj je saradnji sa koordinatorom za standarde i ostalim službenicima UNMIK- a.⁴

Na osnovu Ustavnog okvira od maja 2001. godine, Kosovo je osnivalo multi-etničku samoupravu 13. juna 2002. godine. Na osnovu izbornih rezultata iz 30 opština, 2004. godine je formirana Skupština Kosova sa 120 poslanika izabranih 23. oktobra 2004. godine, a koji su do sada usvojili 85 zakona.

Prema podacima OEBS-a⁵, Skupština Kosova nastoji da donosi zakone za stvaranje pravne države, radi na donošenju zakona (27 zakona u 2004. godini) i na njihovoj primeni na svim nivoima.

Od 13 ministarstava, Sadik Idrizi/Sadik Idrizi iz koalicije Vatan koju sačinjavaju predstavnici raznih etničkih manjina, je ministar zdravstva, dok je Slaviša Petković iz Srpske građanske inicijative ministar za povratak i zajednice, gde radi 140 radnika i 82 volontera. Ovo ministarstvo je otvorilo lokalne kancelarije u šest mesta na Kosovu: u Kamenici/Kamenicë, Mitrovici/Mitrovicë, Štrpcu/Shtërpc, Orahovcu/Rahovec (Velika Hoča/Hoçë e Madhe) i Priluzju/Priluzhë.

Do aprila 2005. godine Kosovska policijska služba (KPS) brojala je 6 282 policajca i to 84,15% muškaraca i 15,85% žena. Od toga 84,5% su Albanci, 9,4% Srbi i 6,1% druge etničke zajednice, a koji su raspodeljeni u 26 policijskih stanica.

U Kosovskom zaštitnom korpusu manjine su zastupljene sa oko 6,1%: 46 je Srba, 43 Muslimana, 13 Hrvata, 13 Turaka i ostatak su Romi, Egipćani i Aškalijske.

⁴ UNMIK Press Release 1297, ponedjeljak, 10. januar 2005.

⁵ OEBS izveštaj iz decembra 2005. godine o implementaciji zakona Skupštine Kosova – Izveštaj II, zakoni koji su proglašeni 2004. godine, 27 zakona donela je Skupština Kosova, na kojima je OEBS zasnivao svoj izveštaj.

Na Kosovu postoji 398 lokalnih sudija i tužilaca od kojih su 18 Srbi i 22 iz ostalih etničkih zajednica, dok 24 međunarodne sudije i tužioca radi na 88 slučajeva. Među sudskim osobljem smatra se nedovoljnom zastupljenost manjinskih zajednica, sa samo 4,4% pripadnika manjinskih zajednica u ukupnom broju sudskog osoblja na Kosovu.

Zdravstvo

Postoje bolnice u svim regionima, tj. glavnim centrima: Priština/Prishtinë, Mitrovica/Mitrovicë, Đakovica/Gjakovë, Prizren/Prizren, Peć/Pejë i Gnjilane/Gjilan i ambulante u svih 30 opština. U zdravstvu je zaposleno 13 500 radnika, uključujući 1.000 Srba. Sela širom Kosova opslužuju manje ambulante.

Obrazovanje

Ukupno 42.000 dece pohađa nastavu u 1.200 škola. Oko 15 000 studenata studira na dva univerziteta na Kosovu. Skupština Kosova je usvojila Zakon o obrazovanju i osposobljavanju odraslih.⁶ Postoje neke škole na bošnjačkom jeziku koje slede kosovski nastavni program, i dva odeljenja prištinskog univerziteta posebno za bošnjačke studente, locirana u Peći/Pejë i Prizrenu/Prizren. I mada je bilo planova da se bošnjačkim studentima omogući da prate nastavu na univerzitetu na albanskom, a da ispite polažu na bošnjačkom, to univerzitet nije sproveo, tako da je bošnjačkim studentima još uvek teško da nastave studije na drugim univerzitetima u regionu. Takođe postoji nedostatak školskih udžbenika – i mada je Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju izdalo neke, to još uvek nije dovoljno.

Postoji problem obrazovanja dece iz manjinskih zajednica na njihovom maternjem jeziku. Dok srpska deca pohađaju nastavu u paralelnim školama koje finansira i vodi srpsko Ministarstvo za obrazovanje i sport, turska deca mogu da pohađaju nastavu u školama na turskom jeziku, druge zajednice nemaju takvu mogućnost.

⁶ Zakon broj (02/L- 24) u svom članu 13 o nediskriminaciji kaže: *Stariji polaznici imaju pravo da budu tretirani bez diskriminacije na etničkoj, prema političkim i verskim ubedjenjima, nacionalnom i društvenom poreklu, polnoj pripadnosti i ograničenih sposobnosti.*

Romi imaju najveći problem u ovom pogledu, pošto nema škola niti čak školskih udžbenika sa kojima bi njihova deca mogla da nauče romski jezik. Kao i kod drugih pitanja, romska zajednica na Kosovu nije dovoljno jaka da dobije dovoljna finansijska sredstva ili drugu vrstu pomoći za otvaranje bar jednog razreda u osnovnoj školi ili za pisanje udžbenika na romskom jeziku.

Aškalijske i Egipćanske pohađaju škole u kojima se govori albanski, tako da se pripadnici tih zajednica žale da se ne identifikuju u dovoljnoj meri za svojim nacijama.

Goranci koji uglavnom žive u opštini Dragaš/ Dragash, najjužnijem delu Kosova i dalje imaju velike probleme u vezi sa obrazovanjem na maternjem jeziku. I mada bi bilo moguće da goranska deca pohađaju nastavu na srpskom jeziku, većina srpskih škola je u centralnom i severnom Kosovu, što je daleko za pripadnike goranske zajednice.

Penzije i socijalna pomoć

Stanovnici Kosova imaju pravo na penziju i to je regulisano UNMIK-ovom uredbom br. 2001/35, o penzijama na Kosovu, kao i zakonom koji je usvojila Skupština Kosova o socijalnim i porodičnim uslugama.⁷ Vlada Kosova je počela isplate penzija od jula 2002. godine, odmah pošto je usvojila pomenuti zakon. Oko 100.000 ljudi koristi penzije, a od tog broja oko 18% pripada manjinskim etničkim zajednicama. Nivo osnovne penzije do sada je 40 evra mesečno.

Socijalna pomoć kreće se od 34 do 62 evra mesečno, u zavisnosti od broja članova porodice i drugih kriterijuma. Socijalnu pomoć prima oko 200.000 ljudi.

Problem jezika

Svaka opština treba da obezbedi prevodiocice za prevod dokumenata, a jezici svih zajednica koji žive u toj opštini treba da budu i u uotrebi. Ovo je regulisano UNMIK-ovom uredbom 2000/45.⁸

⁷ Zakon br. 02/L-17

⁸ UNMIK-ova uredba, O samoupravi opština u članu 9 – Jezici, tačka 9.5 statut opštine i uredbi o jezicima zajednica.

Službeni list Kosova izdaje se redovno najmanje jednom mesečno na albanskom, srpskom, turskom, bošnjačkom i engleskom jeziku.

Na javnoj televiziji RTK postoji određeno vreme za programe na manjinskim jezicima, koje se odnedavno povećalo. RTK emituje programe vesti i programe iz kulture na različitim jezicima nekoliko puta na dan. Međutim, predviđeno vreme trajanja vesti na jezicima manjina ne odgovara njihovim potrebama informisanja. Ovo se ne odnosi i na lokalne radio-stanice. Dana 1. juna 2005. godine četiri nove radio-stanice u regionu Mitrovice/Mitrovicë počele su da emituju dnevne programe na romskom, bosanskom i turskom jeziku, uz finansijsku pomoć Misije OEBS-a na Kosovu. Programe i rad na vestima emituju novinari tih zajednica, s nadom da će se time poboljšati protok informacija u okviru samih zajednica.

Međutim, turska i romska zajednica žale se da nema novina na njihovom jeziku.

Ombudsman

Na Kosovu postoji i institucija *ombudsmana*,⁹ i prema petom izveštaju 2004–2005. godine upućenom SPGS-u 13. jula 2005. godine, registrovano je 446 žalbi.

Nacionalna pripadnost podnosilaca prijava je: Albanci – 323 prijave, Srbi – 104 prijave, ostali – 23 prijave o kršenju ljudskih prava. Zvanične prijave uglavnom se odnose na sledeće: dužina građanskih parnica, pitanja vezana za imovinu, neadekvatna istraga krivičnih dela, zloupotreba vlasti, slučajevi koji se tiču prava na suđenje, slučajevi vezani za zaposlenje, ekonomska, socijalna i kulturna prava, pravo na slobodu i dr.

⁹ Ombudspersona Institution na Kosovo osnovana je UNMIK-ovom regulativom br. 2000/38 (30. juna 2000), (regulativa) o unapređenju i zaštiti ljudskih prava na Kosovu. Od 11. jula 2000. godine, po preporukama austrijskog predsedavajućeg u OEBS-u, specijalni izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (SIGS) postavio je Mareka Antonija Novickog kao ombudsmana za Kosovo. Od 15. septembra 2000. godine SIGS je postavio tri zamenika po regulativi (g. Nik Lumezi, g. Ljubinko Todorović i gđa Dona Gomijen).

3.1. OPŠTINA LIPLJAN/LIPJAN

U opštini Lipljan/Lipjan ima nekoliko sela sa mešovitim stanovništvom. Direktor Odelenja za poljoprivredu i šumarstvo i predsednik Komiteta za zajednice su iz redova srpske zajednice. U opštini deluje i Opštinska radna grupa za povratak, sastavljena od pripadnika svih zajednica. U prosveti je zaposleno 1 116 radnika, od toga su 905 Albanci, a 211 pripadnici manjinskih zajednica. U zdravstvu su zaposlena 284 lica, od kojih su 189 Albanci i 95 nealbanci, a u Kancelariji za zajednice radi 14 Srba i jedan Aškalijski. Organizovani su razgovori sa predstavnicima raseljenih i izbeglica u Makedoniji, Srbiji, Crnoj Gori i u kampu Plemetini/Plemetinë. Sve ove aktivnosti uticale su da bezbednosna situacija u ovoj opštini bude povoljna. Pripadnici manjinskih zajednica slobodno se kreću u Lipljanu/Lipjan, ali i u selima gde su nastanjeni. Slobodno koriste sopstveni jezik i sva dokumenta mogu dobiti na maternjem jeziku.

3.1.1. Selo Rubovce/Rubovc – Lipljan/Lipjan

Selo Rubovce/Rubovc udaljeno je dva kilometra od magistralnog puta Priština/Prishtinë–Skoplje i smešteno između opština Lipljan/Lipjan i Uroš-

Institucija ombudsmana formalno je inaugurisana 21. novembra 2000. godine. Kao institucija posvećena je promociji i zaštiti ljudskih prava i u njoj radi i lokalno osoblje, oko 30% članova je iz redova manjinskih zajednica.

Institucija ombudsmana prihvata žalbe svakoga ko smatra da je bio ili bila žrtva narušavanja ljudskih prava ili zloupotrebe službenog položaja, i sprovodi istrage po ovim prijavama. Zvanični radni jezici institucije su albanski, srpski i engleski. Ona ulaže napor da licu koje se žali obezbedi uslugu na njegovom/njenom/njihovom jeziku, čak i kada to nije nijedan od navedenih jezika. Kroz svoj rad, institucija pomaže promovisanju ljudskih prava i dobre uprave na Kosovu i doprinosi da administracija bude transparentna i otvorena za javnost. Usluge ombudsmana su besplatne.

Pristup instituciji ombudsmana je obezbeđen preko glavne kancelarije institucije u Prištini/Prishtine i kancelarija na terenu u Gnjilanu/Gjilan, Peći/Pejë, Mitrovici/Mitrovice i Prizrenu, a od februara 2005. godine, takođe i u Gračanici/Gračanicë. Kancelarije na terenu vode uglavnom po jedan ili dva pravnik i po jedan pravni asistent/prevodilac. Kancelarija na terenu u Mitrovici/Mitrovice ima potkancelariju u severnom delu grada.

U februaru 2005. godine otvorena je nova kancelarija na terenu u Gračanici/Gračanicë, čiji je cilj da obezbeđuje lakši pristup ombudsmanu za mnoge pripadnike manjinskih zajednica. Ta kancelarija je postala operativna 1. marta 2005. godine.

vac/Ferizaj. Polovinu stanovništva čine albanske, a drugu polovinu srpske porodice.

Od rata naovamo selo Rubovce/Rubovc napustilo je desetak srpskih porodica i oni se više nisu vratili. Ostali Srbi, barem većina, ovde žive u održivim uslovima. Slobodno se kreću. Etem Murat Uskoku/Etem Murat Uskoku, trgovac iz sela Rubovce/Rubovc, za FHP je izjavio:

„Prošle godine imali smo zajedničku akciju asfaltiranja puta Rubovce–Lipljan. U finansiranju toga puta učestvovali su svojim prilozima samo Albanci, a Srbi nisu, ali smo ipak put asfaltirali i sada ga podjednako koristimo svi.“

3.2. OPŠTINA GNJILANE/GJILAN

3.2.1. Selo Poneš/Ponesh

Selo Poneš/Ponesh ima oko 200 srpskih domaćinstava i blizu 130 albanskih. Pre rata ovde je bilo nešto više Srba nego što ih sada ima. Neki od njih su ranije otišli i gradili kuće po Srbiji. Drugi su otišli posle dolaska NATO na Kosovo, ali većina je ostala ovde.

U Ponešu/Ponesh ima malo problema između Albanaca i Srba. Srbi se slobodno kreću, obrađuju svoja imanja i druže se sa Albancima. Postoji zajednička škola, gde deca Albanaca i Srba uče zajedno. U ovoj školi nastavu pohađa oko 40 učenika Albanaca, koji su svakodnevno pod istim krovom zajedno sa učenicima Srbima kojih ima više od 100. Srbi uče po planovima i programima iz Srbije, imaju svog direktora i njihova škola se zove „Sveti Sava“. Albanci imaju svog direktora i uče po planovima i programima Kosova.

Sve to ne smeta ni Albancima ni Srbima. Naprotiv, ponekad lakše organizuju neke zajedničke aktivnosti. Nastavnici i učenici, Albanci i Srbi međusobno se druže, kako u školi tako i u selu. Nema nikakvih incidenata na etničkoj osnovi. Situacija je mnogo bolja nego ranije.

Pokrenuta je akcija izgradnje nove školske zgrade koja će služiti i jednima i drugima. U izgradnji nove škole zajedno učestvuju i Srbi i Albanci. U avgustu

2005. godine asfaltiran je i put, međutim, taj put prolazi kroz deo sela gde su kuće nastanjene Srbima, a prekida se tamo gde počinju albanske kuće.

„Ne znam ko je odlučio da to tako bude, jer to nije dobro i ne nailazi na odobrenje niti kod Srba, a ni kod nas Albanaca. Isto tako loš utisak ostavlja i ovdašnja ambulanta, gde lekar dolazi dva puta nedeljno, ali samo za Srbe, a mi moramo da odemo čak do Gnjilana.“

Sadik (Nuri) Sulejmani/Sadik Nuri Sulejmani, učitelj u osnovnoj školi „Ibrahim Urvic“ (Zejnel Hajdini/Zejnel Hajdini) u selu Poneš/Ponesh

3.3. OPŠTINA ORAHOVAC/RAHOVEC

3.3.1. Selo Zočište/Zoqisht

Izgradnja stambenih objekata u Zočištu/Zoqisht, opština Orahovac/Rahovec, počela je sredinom avgusta 2005. godine, a sada je u završnoj fazi izgradnja 35 kuća. Ambulanta je već izgrađena. Izgrađena je kanalizacija, vodovodna mreža i postavljene su bandere za javno osvetljenje sela i faktički svi planirani radovi na infrastrukturi privode se kraju. Ostalo je nedovršeno još devet objekata koji su po planu ministarstva predviđeni da se završe marta iduće godine. U realizaciji tih planova došlo je do zastoja, uglavnom zbog loših vremenskih prilika, ali i zbog finansijskih razloga, jer finansijske obaveze nisu mogle pratiti dinamiku izgrađenih radova. Izgrađene kuće za povratnike različitih su veličina, u zavisnosti od broja članova porodice. Za porodice koje imaju samo dva člana predviđene su kuće veličine 48 m², a najveće su one koje su namenjene porodicama sa više članova i njihova površina je 78 m².

Proces primene standarda na Kosovu još je u toku. Na osnovu istraživanja FHP-a, opštinske vlasti na Kosovu rade na normalnom funkcionisanju demokratskih institucija – vladavina zakona, sloboda kretanja, trajni povratak i imovinsko pravo.

Prisustvo manjina u javnim institucijama u opštini Orahovac/Rahovec, na osnovu njihovog demografskog statusa, može se videti u ovoj tabeli:

Broj članova i etnički obligativni sastav zajednica:

	%	Ukupno	Većina	Manjine
Komitet za pol. i finansije	11,1%	9	8	1
Komitet za zajednice	55,5%	9	4	5
Komitet za posredovanje	55,5%	9	4	5

Postotak prisustva manjina – u odnosu na proporcionalnu podelu budžeta u orahovačkoj opštini treba da bude 3,1% manjina. Trenutno su manjine u Orahovcu/Rahovec zastupljene oko 7,6%, u administraciji 15,8%, u prosveti 5,6%, u zdravstvu 10,4%.

Opština je premašila postotak proporcionalne podele budžeta za potrebe manjina. (3,1% je pravedna proporcionalna podela, a potrošeno je 6,15% budžeta.)

Izvor: Izveštaj o primeni standarda, opština Orahovac/Rahovec

„Posle više od pet godina, ja sam negde jula ove godine prvi put posetila selo Zočište/Zoqisht. Meštani su me dobro prihvatili. Pitali su me odakle sam i rekli da svako treba da se vrati svome domu. Čak su me i pitali za jednu Srkinju, medicinsko lice, koja je radila u seoskoj ambulanti u Zočištu. Veoma su pohvalno govorili o njoj i izrazili želju da se ona vrati i da nastavi da radi tamo. Ona je iz Velike Hoče. Zove se Cveta, prezime joj ne znam, trenutno radi u Domu zdravlja u Velikoj Hoči. Dvojica predstavnika raseljenih Srba iz Zočišta, Pavle Stojanović i Đorđe Mišić, danas su prvi put posle oružanog konflikta na Kosovu posetili svoje kuće u selu. Oni su došli uz pomoć Komiteta za stvaranje uslova za povratak u opštini Orahovac i UNHCR-a. Bili su stvarno zadovoljni onim šta su videli da je učinjeno u obnovi uništenih objekata i onim što su zatekli. Izrazili su spremnost da se vrate i izjavili da će prvi povratnici biti Jovo Jovanović i Đorđe Krstić, kojima su kuće već obnovljene.

Mislim da će povratak u selo Zočište/Zoqisht biti uspešan, s tim da mi koji smo ostali ovde, a pogotovo većinsko albansko stanovništvo, treba da pokažemo više razumevanja i spremnosti za prihvatanje raseljenih lica, i da opštinski

organi obezbede i druge uslove za povratak, kao što su zapošljavanje, naročito razvoj vinogradarstva, za šta ovde postoje idealni uslovi.“

Tatjana Kolašinac – koordinator Regionalne kancelarije Ministarstva Vlade Kosova za povratak i manjine u Orahovcu/Rahovec

FHP je pratio razgovore članova Savetodavne komisije Saveta Evrope sa pripadnicima manjinskih zajednica održane u Prizrenu/Prizren 13. oktobara 2005. godine, u sali za konferencije Misije OEBS-a.

Prisutni: članovi Savetodavne komisije Saveta Evrope – Asbjern Eide/Asbjern Aide, predsednik Savetodavnog komiteta (koji predstavlja Norvešku), Anastazija Grikli/Anastasia Crickley (Irska) i Ždislav Galicki/Zdislav Galicki (Poljska), Anti Korkeakive/Antti Korkeakivi (izvršni sekretar Okvirne konvencije) i Stefani Maršal/Stephanie Marshal, administrator.

Predstavnici manjinskih zajednica: Refki Alija, Bošnjak, nevladina organizacija Pravo na slobodi kretanja građana/„Lëvizja për të Drejtat e Qytetarëve“, Prizren/Prizren, Iskender Muzbeg, advokat, Turčin iz Prizrena, Nuhi Tahirovci, Goranac iz Dragaša, Besnik Avdosaj, Rom iz Prizrena/Prizren, član radne grupe za povratak Roma u prizrensku opštinu, Nedžip Menekše, Rom iz Prizrena, nevladina organizacija „Durmiš Aslano“, Branislav Krstić, Srbin povratnik iz Prizrena/Prizren, Taner Bojnik, Turčin iz Prizrena, Kancelarija za zajednice, Ćerim Bajrami, Bošnjak, NGO „Vrelo“, Rečane/Rečan, Emilija Redžepi, Bošnjakinja, NGO „Equality“, Prizren/Prizren, Ibrahim Elšani, Rom iz Prizrena/Prizren, časopis „Alavo Romane“, Gani Elšani/Gani Elshani, Aškalija iz Prizrena, NGO „Inicijativa 6“, Musa Saliju, Bošnjak iz Prizrena/Prizren, predstavnik prosvetnih radnika, Fikrim Dimka, Turčin, predstavnik prosvetnih radnika, i Abdi Alija, Goranac iz Dragaša/Dragash, NGO „Human Ecology“. Razgovorima su prisustvovali i predstavnici UNMIK-a i OEBS-a. Iako pozvani, nisu prisustvovali predstavnici sela Novake/Malësi e re, gde je bilo organizovanog povratka za Srbe.

Većina predstavnika manjinskih zajednica istakla je pozitivne primere da Ustavni okvir Kosova garantuje manjinama njihova individualna i kolektivna prava, da je Skupština Kosova usvojila Zakon o nediskriminaciji, da manjine

na Kosovu imaju svoje političke partije koje aktivno deluju, da je izlazak na poslednjim izborima bio zadovoljavajući (sem Srba koji su u većini bojkotovali izbore), da u kosovskom Parlamentu ima sedam poslanika iz prizrenskog regiona, među kojima je jedan ministar i jedan člana Predsedništva kosovskog Parlamenta i da se oni u prizrenskom regionu angažuju da se manjine što više integrišu. Naglasili su da imaju slobodu kretanja, da su bezbedni, uključujući i jedan broj Srba koji su se vratili i grad, i u sela Novake/Malësi e re, Drajčići/Drajciqë, Smać/Smac, Stajkovce/Stajkovc, Sredska/Sredskë i dr.

Takođe su istakli da slobodno upotrebljavaju svoj jezik, da njihova deca uče na maternjem jeziku (sem Roma), slobodno upotrebljavaju svoje simbole i informišu se na sopstvenom jeziku. Radio Prizren, radio-stanice „Yeni Donem“, „Omega“ i „Astra“ emituju programe na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku. Postoji i nezavisan magazin na bošnjačkom jeziku „Alem“, a štampaju su i razne periodične publikacije na jezicima manjina.

Međutim, oni su istakli i mnogo primera koji ometaju napredak ovih procesa. Više primedaba je upućeno na račun lokalnih institucija koje ponekad ne pokazuju spremnost da rešavaju esencijalna pitanja pripadnika manjinskih zajednica. Navedeno je da je grb opštine Prizren/Prizren napisan samo na albanskom i engleskom jeziku, a ne i na jezicima manjina. Dnevni red i zapisnici sa sastanaka Skupštine pišu se samo na albanskom jeziku. Na javnim skupovima govori se samo na albanskom, a ne obezbeđuje se prevodilac. Nazivi važnih dokumenta kao i nazivi ulica pišu se takođe samo na albanskom jeziku. U lokalnim institucijama manjine nisu predstavljene na adekvatan način. Odbor direktora opštine nema nijednog predstavnika iz redova Srba, Bošnjaka, Roma, Aškalija i Egipćana.

Ipak, najviše primedaba bilo je u vezi sa zapošljavanjem i obrazovanjem pripadnika manjinskih zajednica.

Navedeno je da većinsko stanovništvo ne pokazuje veću odlučnost za prihvatanje pripadnika manjinskih zajednica.

4. Etnički-rasno motivisano nasilje/Incidenti

Tokom 2005. godine FHP je pratio incidente odnosno napade na pripadnike manjinskih zajednica na Kosovu, čiji je broj bio u manjem padu u odnosu na prethodne godine. Najveći broj napada zabeležen je na imovinu pripadnika manjinskih zajednica, ali bilo je i napada na život pripadnika manjinskih zajednica. Procentualno najviše je bilo napada na pripadnike srpske zajednice, a potom na pripadnike RAE zajednica. Ipak, bilo je napada i na pripadnike drugih manjinskih zajednica, uključujući i albansku manjinsku zajednicu koja živi u severnom delu Mitrovice/Mitrovićë.

4.1. UBISTVO ADVOKATA IBIŠA ČAKALA IZ PRIZRENA/PRIZREN

Advokat Ibiš Čakal ubijen je u utorak, 11. oktobra 2005. ispred svoga stana u Prizrenu/Prizren u Đerdapskoj ulici br. 4, negde oko 19.30 časova. Počinioci ovog zločina nisu poznati. Pripadnici Kosovske policijske službe, UNMIK policije i tužilaštva još uvek nemaju nikakvih podataka o motivima i počinocima ovog ubistva.

Prema izjavi članova porodice, Ibiš je posle „iftara“ (večere) izašao iz svog stana na drugom spratu zajedno sa svojom ženom, u nameri da ide u posetu prijateljima. Kada su sišli ispred zgrade u kojoj su stanovali, Ibiševa žena se vratila da bi uzela nešto što je zaboravila u stanu. Ibiš je ostao ispred zgrade da je sačeka. Ona je posle nekoliko minuta sišla ispred zgrade i videla muža kako leži na zemlji oko 20 metara dalje od ulaza u njihovu zgradu. Misleći da je Ibišu pozlilo, odmah je potrčala u obližnju zgradu, takođe u Đerdapskoj ulici, gde je stanovao njihov rođak Adnan Kazazi da od njega traži pomoć. Posle nekoliko minuta oni su stigli ispred zgrade gde je Ibiš ležao, ali mesto su opkolili pripadnici KPS koji nisu dozvolili da se priđe. Ibiševa žena nije videla nikoga na koga bi se moglo posumnjati da je ubio njenog muža, niti je čula pucnjavu.

Sutradan je policija saopštila da je jedan njihov pripadnik prolazeći Đerdapskom ulicom u naselju Ortakol/Ortakol slučajno primetio Ibiša Čakala kako

leži na zemlji i odveo ga u prizrensku bolnicu da mu se ukaže pomoć, međutim, Ibiš je putem preminuo. Imao je dve prostrelne rane, jednu u predelu stomaka, a drugu na desnoj ruci. Na njega je najverovatnije pucano iz oružja sa prigušivačem. Međutim, policija i istražni organi još uvek ne daju nikakve informacije o ovom ubistvu.

Ubistvo advokata Ibiša Čakala prvi je slučaj ubistva jednog pripadnika turske zajednice na teritoriji prizrenske opštine.

Povodom ubistva Ibiša Čakala regionalna advokatska komora Prizrena/Prizren održala je 13. oktobra 2005. godine komemorativnu sednicu na kojoj je zatraženo da nadležni organi otkriju počinioca ovog zločina i da ih izvedu pred pravosudne organe.

FHP je istraživao ovaj slučaj i uspeo da dozna nešto više o ubistvu pomenutog advokata iz turske etničke zajednice u Prizrenu/Prizren. Navodimo izjavu advokata, gospodina Ljulzima Bilurdagija/Lulzim Billurdagi, predsednika advokatske komore prizrenskog regiona:

„Toga dana, pre nego sto je Ibiš ubijen, primećeno je da je ispred njegove advokatske kancelarije, koja se nalazi preko puta moje, oko 50 metara dalje, bilo neobično mnogo Srba. Bilo ih je mnogo više nego prethodnih dana. U jednom trenutku bilo je najmanje 15 njegovih klijenata koji su došli da reše svoje kupoprodajne predmete. Bez obzira na to, ja mislim da on nije ubijen zbog tih poslova, već da je to političko ubistvo.

Mislim da se ubistvo nije desilo slučajno u vreme kada je Prizren posetio zamenik premijera i ministar inostranih poslova Turske, Abdulah Gul. Pored toga, ubistvo se desilo kada se vrše intenzivne pripreme za početak razgovora o budućem statusu Kosova, gde se turska zajednica sve više integriše u kosovsko društvo.

Ibiš je bio član predsedništva Kosova Demokratik Turk Partisi (KDTP) (Turska demokratska partija Kosova) i predsednik ogranka ove partije u Prizrenu. On se zalagao za odbranu interesa kosovskih Turaka i angažovao se profesionalno i politički za unapređenje kosovskog društva u celini.“

4.2. NAPAD NA ČETVORICU SRPSKIH MLADIĆA NA PUTU UROŠEVAC/FERIZAJ–ŠTRPCE/SHTËRPC

Najteži napad desio se dana 27. avgusta 2005. godine, na magistralnom putu Uroševac/Ferizaj–Štrpce/Shtërpc. Naime, toga dana negde oko 21 čas četvorica mladića srpske nacionalnosti putovali su svojim kolima iz Lipljana/Lipjan prema Štrpcu/Shtërpc. Na njih je pucano iz drugog automobila, koji je bio u pokretu. Tom prilikom ubijeni su Ivan Dejanović, rođen u selu Priluzhe/Priluzhe, opština Vučitrn/Vushtrri, i Aleksandar Stanković, rođen u selu Konjuh/Konjuh, opština Lipljan/Lipjan. Teško ranjen je ostao Nikola Dukić iz Novog Naselja kod Lipljana/Lipjan, dok je lakše rane dobio Aleksandar Janićijević iz Štimlja/Shtime. Izdvajamo deo izjave preživelog Aleksandra Janićijevića date FHP-u:

„Bilo je negde oko 21.10 kada smo primetili da iza nas ide jedno vozilo crne boje. To je bilo na putu Uroševac–Štrpce, blizu jednog mosta. U jednom trenutku, kod jedne krivine, čuli smo nešto, ali nismo znali šta je to i odmah smo osetili da je pukla desna prednja guma. Onda smo stali i kada je vozač Aleksandar hteo da otvori vrata, taj crni auto je stao paralelno sa našim automobilom. Ja sam sedeo pozadi sa desne strane. Pucano je iz jedne automatske puške rafalnom paljbom. Ja sam bio pogođen sa tri metka u levu šaku. Ne znam gde su pogođeni drugi. Pucnjava nije dugo trajala, onda je nekih pet minuta taj auto stajao tu. Mi se nismo pomerali. Nisam čuo da su napadači pričali, bila je tišina. Nakon pet minuta taj crni auto je produžio u pravcu Štrpca. Tek onda je Nikola Dukić preko Aleksandra uspeo da okrene auto. Aleksandar, vozač i Ivan Dejanović nisu davali znake života. Pošto auto ima automatik menjač, Nikola je ubacio u rikverc i pritisnuo je Aleksandrovu nogu koja je bila na papučici gasa. Onda je pokrenuo auto i tako smo uspeli da se vozimo natrag, do blizu jedne benzinske pumpe. Stali smo na 500 metara od pumpe, sa ciljem da pomerimo Aleksandra na drugo sedište i da ja vozim, pošto je Dukić iznenada počeo da krvari sve više i više.“

Ovaj zločin su osudile sve međunarodne i domaće institucije i političke partije na Kosovu. Međutim, istraga policije nije bila uspešna i do dan-danas niko nije osumnjičen ili otkriven kao počinilac ovog gnusnog dela.

4.3. NAPAD NA POLICIJSKU PATROLU

Narednih dana baš na tom delu puta desila su se još dva incidenta. Prvo, porušen je spomenik borcima OVK/UÇK, koji se nalazi pored puta, nekoliko stotina metara dalje od mesta prvog incidenta. Dana 9. septembra 2005. godine napadnuta je patrola KPS iz Štrpca/Shtërpc. Troje policajaca koji su bili u vozilu bili su Srbi. Oni su bili na redovnim dužnostima, patrolirali su na tom delu puta, od Štrpca/Shtërpc do sela Doganović/Doganaj. Oni su uočili neka lica kod porušenog spomenika borcima OVK, a nekoliko metara dalje na putu je bila postavljena mala barikada od kamenja. U trenutku kada su smanjili brzinu auta da bi polako prešli preko tog kamenja, na auto je pucano iz automatskog oružja. Tom prilikom ranjen je policajac Saša Durlević, koji je te večeri vozio policijski auto. Njegova koleginja opisuje za FHP incident sledećim rečima:

„Posle toga, odmah smo krenuli nazad. Bilo je negde oko 23.30 kada smo stigli blizu spomenika. Tu je bilo devet osoba (dve žene i sedam muškaraca) koje su palile sveće. To nam je izgledalo veoma čudno. Znamo da Albanci ne pale sveće na groblju niti na spomenicima. Odlučili smo da ne stanemo, jer je cela situacija bila veoma sumnjiva. Pre nekoliko minuta tu je stajao naoružani čovek, a sada je usred noći tu bilo devet ljudi. Kada smo došli ispred samog spomenika, primetili smo da je na nekoliko metara od nas na putu postavljena barikada od gomile kamenja. To u odlasku nismo videli, a o tome nisu ništa javili ni policajci UNMIK-a koji su prošli tuda nekoliko minuta ranije. Saša je bio usporio vozilo, ali odjednom je shvatio da smo u opasnosti, dao je gas i krenuo brzo. Uspeli smo da pređemo barikadu s leve strane puta, gde je bilo manje kamenja. Dok još nismo ni prešli barikadu, na nas je iz pravca šume ispaljen rafalni pucanj. Čuli smo neke krike i osetili miris baruta. Ja i Novica govorili smo Saši: „Vozi brže, bežimo.“ On je vozio kao lud. Odjednom sam primetila da Saša krvari. Videla sam kako se krv širi na njegovoj košulji u predelu desne strane leđa.“

Ni povodom ovog incidenta istraga nije završena. To je uticalo na povećanje straha pripadnika srpske zajednice da se kreću tim putem, naročito u večernjim časovima. Dugo posle toga taj deo puta Uroševac/Ferizaj–Štrpce/Shtërpc nadgledale su jake snage KFOR-a, UNMIK-a i KPS-a.

4.4. NAPAD NA PUKOVNIKA KPS DEJANA JANKOVIĆA

Dana 28. septembra 2005. godine desio se još jedan oružani napad na pripadnika Kosovske policijske službe, na pukovnika Dejana Jankovića. Naime, Dejan Janković je jedini pukovnik pri KPS-u iz redova srpske zajednice. Rodom je iz sela Vrbeštica/Vërbeshiticë, opština Štrpce/Shtërpc. On je komandant regionalnog štaba KPS-a u Gnjilanu/Gjilan. Kritičnog dana on i njegov kolega Novica Stojanović kretali su se iz Gnjilana/Gjilan prema Štrpcu/Shtërpc službenim autom. Negde oko 18.00 prolazili su putem između sela Stari Kačanik/Kaçanik i Vjeter i Belograce/Bellograc, koja pripadaju opštini Kačanik/Kaçanik. Na toj deonici puta na njih je pucano iz zasede. Evo kako je događaj opisao sam pukovnik Dejan Janković:

„U jednoj velikoj krivini od oko 180 stepeni Novica je usporio vozilo. Brzina kretanja nije bila veća od 30 km na čas. S obe strane puta bila je šuma. Odjednom, s desne strane puta iz pravca šume, sa udaljenosti od oko 10 metara, na nas su pucali rafalno iz vatrenog oružja. Pucala su dvojica, možda ih je bilo više, ali ja njih nisam mogao videti. Primetio sam samo da se puca iz dva pravca iz zasede. Nezvanično sam saznao da je na nas ispaljeno 50 metaka, od kojih je skoro polovina pogodila naše vozilo. Ja sam bio pogođen u šaku, podlakticu i u predelu desne strane grudi. Novica nije bio pogođen niti povređen. On je vozio oštećeno vozilo još oko 200 metara, a onda smo sleтели s puta i udarili u jedno drvo. Iako sam zadobio tri rane, ja sam bio van životne opasnosti. Izašli smo iz vozila i otišli u zaklon. Odmah sam radio-vezom pozvao stanicu policije u Vitini i Uroševcu i od njih tražio pomoć. U međuvremenu u našoj blizini zaustavila su se dva vozila iz kojih su izašli neki muškarci i krenuli prema nama. Ja sam izvadio pištolj, naredio im da stanu i da ruke podignu uvis. Bili su Albanci koji su govorili 'da pomažemo, da pomažemo...', međutim, nisu imali šta da nam pomognu. Nije prošlo ni pet minuta, došla je policijska patrola koja me je prvo odvezla do Uroševca.“

Iako se radilo o napadu na dva pripadnika Kosovske policijske službe, a jedan od njih je imao visoki čin, ta služba nije uspela da pronađe počinioca napada. Dva dana nakon tog incidenta putem elektronske pošte u redakciju javne televizije RTK stiglo saopštenje tajne organizacije „Srpska dobrovoljačka garda – Tigrovi“, da oni navodno preuzimaju odgovornost za ovaj napad. Međutim,

Dejan Janković, demantovao je to rekavši da saopštenje uopšte nije pisao Srbin, jer ima mnogo gramatičkih grešaka i da je poslato samo da bi se promenio smer istrage.

4.5. NAPAD NA STARI BRAČNI PAR SRBA U SELU ČRKOLJEZ/ČERKOLEZ OPŠTINA ISTOK/ISTOG

Selo Črkoljez/Čerkolez pripada opštini Istok/Istog i nastanjeno je Srbima i Albancima. Međutim, u tom selu nema suživota, jer je podeljeno na dva dela i skoro da nema nikakvih kontakata između Srba i Albanaca. Srbi koriste planinski put, koji vodi do Zubinog Potoka/Zubinpotok, jer postoji strah da koriste magistralni put Peć–Mitrovica/Pejë-Mitrovicë. Bez obzira na tu podeljenost prethodnih godina nije bilo većih incidenata između Srba i Albanaca. Dana 28. marta 2005. godine napadnut je stari bračni par, Nedeljko i Nevena Vučić, koji su sami živeli u svojoj kući. Incident se desio u ranim jutarnjim časovima. Prve komšije, Srbi, čuli su negde oko 7.30 zapomaganje dvoje staraca. Otišli su do kuće porodice Vučić i videli da su njih dvoje teško povređeni, verovatno od udaraca oštrim predmetom. Njihova komšinica Zorica Tijanić za FHP je izjavila:

„Juče ujutro, negde oko 7.30, izašla sam iz kuće, kao što radim svaki dan. U jednom trenutku čula sam zapomaganje iz pravca Nedeljkovu kuće. Prvo sam čula vrisak Nevenke, a potom i Nedeljkov glas, kako zapomaže. Prvo sam bila uplašena, pa sam odmah otišla do kuće mog devera Gligorija Tijanića. Zvala sam ga i rekla sam mu da se nešto desilo sa Vučićima. On je rekao da će da pođe za pet minuta. Ja sam skupila hrabrosti i sama pošla u pravcu njihove kuće. Kada sam stigla do potoka, primetila sam Nevenku kako mi rukom daje znak da priđem. Bila je u stojećem položaju. Odmah sam potrčala u njihovom pravcu. Kada sam stigla, našla sam Nedeljku u sedećem položaju, a Nevenka je čučala, nekako savijena pored njega. Bili su ispred garaže koja je dograđena pored kuće. Nedeljku je glava bila pokrivena krvlju, a i Nevenka je krvarila iz leđa. Oboje su jaukali. U jednom trenutku Nedeljko je rekao da je video jednog čoveka koji ga je napao. Rekao je da ga nije prepoznao. Nevenka je rekla da nije nikoga videla, samo da je osetila da ju je neko udario i da se onesvestila. Na ulasku u garažu bilo je puno krvi.“

Tragovi krvi u garaži porodice Vučić

U razgovoru sa lokalnim doktorom Mariom Stankovićem saznali smo da su njih dvoje dobili rane na glavi, na ramenima, na leđima i na grudnom košu. Nedeljko je imao polomljenih rebara. Nevenka je zadobila ranu na desnoj lopatici i tom prilikom je oštećena plućna maramica, tako da je između maramice i pluća ušao vazduh.

Mi smo uspeli da zaustavimo krvarenje i da previjemo rane. Nedeljko je imao više rana od Nevenke. Levo uvo mu je bilo maltene odsečeno, a rana se pružala ispod uva. Imao je Nedeljko još rana na glavi, ali od krvi nisu mogle lako da se uoče.

Mario Stanković

Ovaj napad organi gonjenja nisu rasvetlili. To je takođe razlog da se drugi Srbi koji žive u ovom selu osećaju nemirno i nezaštićeno.

4.6. UBISTVO SMAILA SUKURICE, BOŠNJAKA IZ SELA DOBRUŠE/DOBRUSH. OPŠTINA ISTOK/ISTOG

Selo Dobruše/Dobrush pripada opštini Istok/Istog i nastanjeno je Albancima i Bošnjacima. Prema rečima pripadnika obeju zajednica, njihovi međunacional-

ni odnosi bili su na zavidnom nivou. Doduše veliki broj Bošnjaka napuštao je selo od početka devedesetih godina i uglavnom su se odselili za BiH. Bilo je i onih koji su ostali u selu i bavili se poljoprivredom. Jedan od njih je pokojni Smail Sukurica, koji se bavio stočarstvom. Po iskazu njegovog brata, Smail je imao dobre odnose sa lokalnim Albancima. Albanci su redovno kupovali kod njega mleko i druge mlečne proizvode. Dana 13. maja 2005. godine Smail je pustio stoku da pase na jednoj livadi na kilometar od kuće. Tada je svirepo ubijen od strane nepoznate osobe ili nepoznatih osoba. Njegovo telo je pronađeno tek u kasnim noćnim časovima. Njegov brat Sulejman Sukurica za FHP je opisao događaj sledećim rečima:

„Smail je negde oko 14.00 časova toga dana vodio krave na ispašu. Mi imamo jednu livadu iza šume, koja je takođe naša, tako da livada ne može da se vidi iz kuće, jer šuma zaklanja pogled. Inače, Smail obično u to vreme vodi stoku na livadu. Negde oko 17.00 krave su se same vratile u štalu. Onda je majka počela da brine. Pozvala je Aliju i rekla mu da se Smail nije vratio sa stokom. Onda je Alija, naš brat, otišao sa svojim tastom na livadu, ali Smaila nisu našli. Počeli su da ga dozivaju, ali Smail se nije javljao. Onda su počeli da traže po šumi. U jednom trenutku su ga našli. Bio je uvučen ispod jednog žbunja, opanci su mu spali nekoliko metara dalje, a i pantolone su mu bile smaknute do kolena. To je najverovatnije zbog toga što su ga ti koji su počinili zločin vukli. Možda je ubijen na livadi, a potom uvučen u šumu. Nije ubijen oružjem. Preko glave mu je stavljena neka plastična kesa i tako je udavljen. Takođe je na desnoj strani glave imao povrede od udaraca tupim predmetom. Onda su zvali policiju. Rekli su mi da je bilo mnogo policijskih patrola, koje su pretresale mesto zločina do sledećeg jutra.“

Ovom zločinu je dato dosta prostora u medijima, a odreagovale su i lokalne institucije. Porodicu Sukurica posetili su zvaničnici opštine Istok/Istog i obećali prodići da će učiniti sve da se vinovnici ovog čina nađu pred licem pravde. Ipak, to se nije ostvarilo, bar ne do sada.

4.7. DVA NAPADA NA DEČAKE AŠKALIJE U UROŠEVCU/FERIZAJ

U Uroševcu/Ferizaj pripadnici RAE zajednice žive u nekoliko naselja. Najveća naselja u kojima žive Romi, Aškalije i Egipćani jesu Salahana/Sallahane i Ulica Halita Ibišija/Rruga Halit Ibishi. Od završetka rata bilo je više incidenata u

ova dva naselja, međutim, tokom 2003. i 2004. godine broj incidenata radikalno se smanjio. Sloboda kretanja za pripadnike RAE bila se popravila, kao i odnosi sa Albancima. Najveći problem za RAE bila je i ostala loša ekonomska situacija, odnosno nezaposlenost. Upravo zbog toga veliki broj mladića RAE zajednice počeo je da sakuplja po gradu limenke i drugi metalni otpad, da bi to prodali i tako zaradili za hleb. Među tim mladićima bili su i Faton Ajeti/Faton Ajeti (25) i Minur Ljatifi/Minur Latifi (14). Minur Ljatifi/Minur Latifi živi u ulici Halita Ibišija/Rruga Halit Ibishi, dok Faton Ajeti/Faton Ajeti živi u naselju Salahanë/Sallahanë.

Dana 14. maja 2005. godine Minur/Minur Latifi je izašao sa ručnim kolicima da sakuplja staro gvožđe po gradu, da bi isto kasnije prodao. Vraćao se kući kada mu je negde oko 12.30 jedan dečak albanske nacionalnosti preprečio put. Taj dečko je imao 15 ili 16 godina. On je maltretirao Minura/Minur Latifi, a kada je ovaj pokušao da se udalji odatle, napadnut je nožem u pleća. Policija je upoznata sa ovim incidentom i u toku je sudska procedura. Policiji je poznat i počinitelj ovog dela. Što se tiče Minura/Minur Latifi, on je na kućnom lečenju, zbog toga što porodica nema materijalnih sredstava. Ova porodica ima devet članova i primaju socijalnu pomoć.

Istu sudbinu imao je i Faton Ajeti/Faton Ajeti, samo tri dana kasnije. Naime, on i njegov prijatelj Bljerim Emimi/Blerim Emimi, takođe Aškalija, izašli su da skupljaju prazne limenke na periferiji grada. Pri povratku put im je preprečilo nekoliko mladića albanske nacionalnosti. Za FHP žrtva Faton Ajeti/Faton Ajeti incident opisuje sledećim rečima:

„Dana 17. maja 2005. godine zajedno sa mojim drugom Blerimom Eminijem, takođe Aškalijom iz Uroševca, išli smo da skupljamo prazne limenke u reci. To mesto se nalazi na izlasku iz Uroševca. Napunili smo skoro dva džaka praznim limenkama i krenuli smo kući. Bilo je negde oko 17.30 kada smo bili u ulici Besima Redžepija. Tada smo primetili da su nam petorica mladića preprečili put. Bili su mladi, najviše do 18 godina. Nisam poznavao nijednog od njih. Išli su prema nama i kada smo se sreli, bez ijedne reči počeli su da nas udaraju. Mi smo ostavili džakove sa limenkama tu na ulici i počeli smo da bežimo kroz jednu livadu. Oni su jurili za nama i negde na sredini livade su nas uhvatili. Dok su nas udarali, ja sam pokušavao ponovo da pobegnem. Jedan od njih je imao taman ten i taj je vadio nož, a videvši njega i drugi mladić je izvadio svoj nož.

Taj sa crnim tenom ubo me je nožem u desno rame, a drugi u levu butinu. Ja sam pao na zemlju, a oni su verovatno mislili da su me ubili pa su malo stali. Ja sam iskoristio tu priliku i ponovo sam počeo da bežim. Blerima nisu pogodili nožem, ali tukli su ga. Kada su videli da ja bežim, ponovo su krenuli za mnom. Blerim Emimi je ostao tu na livadu, ali nakon što su oni krenuli za mnom, on je pobjegao na drugu stranu. Ja sam trčao prilično brzo, i sve vreme sam krvario. Oni su me jurili sve dok nisam došao blizu naše mahale, Salahane. Onda su prestali da me jure. Ja sam došao do mojih ulaznih vrata, kada me je video komšija. Bio sam izgubio dosta krvi, tako da sam se onesvestio. Posle toga ne sećam se skroz šta je bilo. Znam da su me vodili u bolnicu u Uroševcu, a potom u Prištinu. Sada se osećam malo bolje, ali i dalje ne mogu da ustanem i da hodam normalno. Većinom ležim ovde i odmaram se.“

Počinioci oba napada poznati su policiji i procedura je u toku. Istraživači FHP-a posetili su Kancelariju za zajednice pri Skupštini opštine Uroševac/Ferizaj i vođen je razgovor sa predstavnikom RAE zajednice. On je za FHP izjavio sledeće:

„Ovi incidenti su vrlo loše uticali na raspoloženje pripadnika RAE zajednice. Tenzija je porasla, a ljudi su počeli da se brinu za svoju bezbednost. Ja lično mislim da ovi incidenti nisu organizovani. Inače, mi imamo podršku Skupštine opštine Uroševac, kao i drugih institucija.“

4.8. PUCNJAVA NA AŠKALIJSKU KUĆU U SELU ALAS/ALLAS, OPŠTINA LIPLJAN/LIPJAN

Prve dve godine nakon završetka oružanog sukoba na Kosovu pripadnici aškalijske zajednice često su bili na meti Albanaca. Bilo je više incidenata. Međutim, od 2002. godine situacija se promenila. Pripadnici aškalijske zajednice počeli su da se slobodno kreću, imaju slobodan pristup institucijama sistema i, uopšte, život je počeo da se vraća u normalu. Kao dobar primer za to služi opština Lipljan/Lipjan sa svojim selima. Međutim, pojedinačni incidenti nisu u potpunosti prestali. Dana 17. septembra 2005. godine, u večernjim časovima, pucano je iz automatskog oružja na kuću lokalnog Aškalije. Na svu sreću, nije bilo povređenih, ali to je ipak uticalo da se Aškalije iz ovog sela osećaju nesigurno. U nastavku izdvajamo deo izjave domaćina te kuće koju je dao za FHP:

„Negde oko 21.00 nepoznata lica, sasvim neočekivano, pucala su rafalno iz vatrenog oružja u moju kuću. Od straha smo svi pali na pod. Pucali su iz pravca susedne kuće, čiji je vlasnik Albanac. Niko nije video ko je pucao. Od pucnjave mi je kuća lakše oštećena, poljomljena su stakla na prozorima, a na zidovima su ostali tragovi ispaljenih metaka, ali to nije ništa jer smo sačuvali glave, a mogli smo biti ubijeni. Pripadnici Kosovske policijske službe (KPS) odmah su reagovali i došli na uviđaj. Naišla je i patrola KFOR-a. U blizini moje kuće pronašli smo 60 čaura od metaka ispaljenih iz automatskog oružja. Do sada KPS nije otkrila lice ili lica koja su bez ikakvog razloga pucala na moju kuću. Oni samo tvrde da je istraga u toku. Ne znam ko je pucao i koji mu je bio cilj. Ja, dosada nikome ništa loše učinio nisam. Svakog dana sam odlazio na posao iz moje kuće u selu Mali Alas do opštinske zgrade u Lipljanu gde mi je kancelarija i nikada nisam imao nikakvih problema. Ne verujem da napad na moju kuću ima neku političku pozadinu, jer da je tako, oni bi me napadali i ranije. Mislim da su u pitanju obični kriminalci. Možda su to uradili pojedinci iz sela zbog ljubomore, jer ja imam lepu kuću, imanje, zaposlen sam, deca mi idu u školu ... Jednom rečju, moja porodica ima sve dobre uslove za život. Ja ne vidim drugog razloga za ovaj napad. Videćemo, možda će policija otkriti nešto.“

4.9. DVA NAPADA EKSPLOZIVNIM NAPRAVAMA NA KUĆE ALBANACA U SEVERNOM DELU MITROVICE/MITROVIĆE

Život albanske manjinske zajednice koja živi u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë je težak kao i za manjinske zajednice koje žive u ostalim delovima Kosova. Najteže im je bilo po završetku oružanog sukoba 1999. godine. Situacija se vremenom promenila: Albanci iz severnog dela Mitrovice/Mitrovicë kreću se svojim vozilima do južnog dela. Doduše, oni nisu integrisani u institucije koje deluju u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë, jednostavno, oni samo žive u severnom delu grada, sve drugo rešavaju u južnom delu, počevši od kupovine, lečenja, školovanja i dr. Ipak, prema rečima lokalnih Albanaca, međuljudski odnosi sa njihovim komšijama Srbima su na zadovoljavajućem nivou. Pomažu se međusobno, druže se i nemaju problema. Oni tvrde da su na meti drugih ljudi koji, inače, nisu Mitrovčani, ali trenutno žive tu. Postoje dva naselja u severnom delu gde žive Albanci: Bošnjaka mahala/Mahalla e Boshnja-

këve, koja je jednim mostom spojena sa severnim delom grada i takozvano Mikronaselje, koje se nalazi u gornjem delu grada. Dana 11. marta 2005. godine bačena je eksplozivna naprava na kuću porodice Beka/Beka. Tom prilikom niko nije povređen, samo je pričinjena materijalna šteta. Svedok Sadri Beka/Sadri Beka opisuje događaj za FHP sledećim rečima:

„Bio sam kod kuće te noći. Bilo je pet minuta iza ponoći kada smo čuli jaku eksploziju. Izašli smo iz kuće i otišli kod moje strine Zimrete. Videli smo da je bačena neka eksplozivna naprava. Pozvali smo policiju odmah, došli su za desetak minuta. Ta naprava je bačena tačno ispred ulaznih vrata kuće. Vrata su bila slomljena, kao i prozori u kući. Nije bilo vatre. Posle policije odmah su došli i pripadnici belgijskog KFOR-a. Oni su uradili uviđaj. Pitali su nas ko je moga da baci tu napravu. Naravno, mi ne možemo znati. Ja pretpostavljam da je to jedan u nizu pokušaja da nas zaplaše pa da napustimo naše kuće. Inače, siguran sam da to nisu uradile naše komšije Srbi, nego su verovatno bili drugi ljudi.“

Kao i u većini slučajeva, istraga policije povodom ovog incidenta nije završena i počiniooci ovog dela nisu privedeni pred lice pravde. Ista je situacija i sa drugim incidentom koji se desio u ulici Meše Selimovića, kada je bačena eksplozivna naprava na albansku kuću. To se desilo samo dan posle incidenta u Mikronaselju. U tom delu grada, u neposrednom okruženju Bošnjacke mahale/Mahalla e Boshnjakëve, žive samo tri albanske porodice, svi sa prezime-
nom Peci/Peci. Sve ostale kuće su srpske. Dana 18. marta 2005. godine, u noćnim časovima, u njihovo zajedničko dvorište bačena je eksplozivna naprava, od čije eksplozije su polomljeni prozori i vrata. Evo kako za FHP incident opisuje Dafina Peci/Dafina Peci:

„U noći između 12. i 13. marta ove godine bili smo kod kuće. Bila sam ja sa ocem i majkom, kao i moj stariji brat. Gledali smo TV. Moj brat i ja smo sedeli na kauču, leđima okrenuti prozoru koji gleda na dvorište. Inače, pored našeg dvorišta nalazi se kuća strica Hetema. Bilo je tačno 12.10 kad je odjeknula jaka eksplozija. Sva stakla na prozorima su slomljena i padala su mi po leđima. Od udara smo ja i moj brat bačeni na drugu stranu sobe, pored televizora. Čudo je kako nismo zadobili povrede. Ja sam se onesvestila, a kada sam došla k sebi, videla sam da me roditelji polivaju vodom. Dok smo se malo sabrali u dvorište su došle neke naše komšije, Srbi. Oni su izrazili žaljenje

zbog tog incidenta, čak je jedna starica plakala. Pozvali su policiju koja je brzo došla. Bili su pripadnici KPS, Srbi iz severnog dela grada. Zatim su ubrzo došli i pripadnici KFOR-a. Još uvek ne znamo o kakvoj napravi se radi. Inače, ona je bačena odmah do zida kuće moga strica Hetema Pecija. Više štete je nanelo našoj kući nego njegovoj. U njegovj kući je slomljen jedan prozor i jedna vrata, kao i mali deo krova. Na betonskoj stazi pored zida napravljena je rupa od detonacije. Naša kuća je od zida Hetemove kuće daleko svega četiri-pet metara, jer dvorište nam je malo. Zbog toga su nama polomljeni svi prozori, ulazna vrata, kao i jedan deo lamperije na tavanu naše kuće.“

Za oba ova napada Albanci su sigurni da to nisu učinile njihove komšije Srbi. Oni smatraju da je motiv ovih napada zastrašivanje, da bi napustili svoje kuće u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë.

4.10. MINIRANA SRPSKA KUĆA U SELU KLOKOT/KLLOKOT, OPŠTINA VITINA/VITI

Selo Klokot/Kllokot pripada opštini Vitina/Viti i pre oružanog sukoba ovo je bilo čisto srpsko selo. Većina meštana ovog sela nikada nije napuštala svoje kuće, ali kako je na njih bilo više napada nakon završetka oružanog sukoba, nekoliko njih je prodalo imanje i odselili se. Trojica Srba iz ovog sela kidnapovana su jula 1999. godine, a njihova tela su pronađena nekoliko dana kasnije. Jedna žena je oktobra 2002. godine, dok je radila u svojoj njivi, naišla na nagaznu minu i poginula na licu mesta. Tokom 2003. i 2004. godine broj napada na lokalne Srbe je opao, što je uticalo i na slobodu kretanja. Lokalni Srbi su se kretali svojim vozilima do Vitine/Viti, Gnjilana/Gjilan i po celom gnjilanskom regionu. Međutim, 2005. godine dešava se jedan incident, kada je minirana kuća Milana Marinkovića. Dana 10. maja 2005. godine, u kasnim noćnim satima odjeknula je snažna eksplozija i potpuno je srušena nova Milanova kuća. Na svu sreću, u tom trenutku niko nije bio u kući, tako da nije bilo ljudskih žrtava. Sam Milan Marinković događaj za FHP opisuje sledećim rečima:

„Negde oko 3.15 izjutra čuo sam jednu jaku eksploziju. Mislio sam da vojnici KFOR-a vrše neke vojne vežbe, zato i nisam ustao iz kreveta uopšte. Ujutro sam ustao negde oko 6.15, kao i obično. Izašao sam u dvorište i umio sam se kod bunara. Tada je naišla moja žena, pitala je da li sam bio kod nove kuće

jutros. Rekao sam da nisam, a ona mi je rekla da je naša kuća srušena. Odmah sam otišao tamo. Imao sam šta da vidim. Cela kuća je srušena, jednim potezom. Izgleda da su bili minirani stubovi koji su držali prednju stranu kuće, jer ploča je pala sa prednje strane, a preko ploče i krov. Kuća se srušila kao da je kutija od kartona. Moj sin je pozvao policiju, došli su oko 7.00. Svakog minuta bi pristigla nova patrola, tako da se tu našlo mnogo policajaca. Takođe su naišli pripadnici KFOR-a. Policija me je pitala da li sumnjam u nekoga. Ja nikoga nisam video da je to uradio, tako da ne mogu da grešim dušu. Ne mogu ja da znam ko je to uradio. Dok je tu bila policija, naišao je i komšija Albanac koji je kupio kuću odmah do moje. Kada sam ga video, pitao sam ga: 'Komšija, da li je ovo dobro?' On me je pogledao i odgovorio mi je: 'Nije ovo dobro, komšo, ali bog sve vidi to.' Naravno, ja ne sumnjam u moje komšije, bez obzira na to što su nedavno došli. To je neko uradio namerno da bi nas uplašio i da napustimo selo.'

Zvanična istraga nikada nije završena, a porodica Marinković je ostala bez krova nad glavom.

Milan Marinković na ruševinama svoje kuće

4.11. DVE BOMBE BAČENE NA KUĆU SRBINA POVRATNIKA U KLINU/KLINĚ

U noći između 16. i 17. juna 2005. godine ispred vrata kuće porodice Tošić bačene su dve bombe. Porodica Tošić se vratila u Klinu/Klině početkom juna.

Oni imaju kuću u naselju na periferiji. U trenutku incidenta u kući je bio samo stari bračni par Tošić. Incident je za FHP njihov sin Puniša opisao sledećim rečima:

„U noći između 16. i 17. juna, oko 1.00, neko je bacio dve bombe u naše dvorište: jedna je pala kod ulaznih vrata, a druga malo dalje, u ugao kuće. Prema rečima mojih roditelja, oni su čuli dve snažne eksplozije. Prozor na njihovoj sobi se polomio i stakla su padala po krevetu, ali na sreću njih dvoje nisu povređeni. Bili su jako uplašeni i nisu smeli da se miču dosta dugo, ni svetla nisu smeli da upale. Ni komšije, Albanci, nisu došli da vide šta se desilo. Posle nekih 10-15 minuta došla su prva policijska kola, a potom još mnogo drugih policijskih vozila, kao i vozila KFOR-a. Policija je odradila svoj posao, tu su bili celu noć i sutradan pre podne. Snimili su mesto incidenta. Moji roditelji su dali izjave, ali kada su ih pitali na koga sumnjaju, nisu mogli ništa da kažu, normalno. Takođe, pitali su ih da li žele da budu premešteni negde drugde. Moji roditelji su rekli da su se vratili da žive u svojoj kući, a ne da je ponovo napuštaju.“

Ovo je bio prvi incident koji se desio od početka povratka Srba u Klinu/Klinë. Svi povratnici su bili uplašeni, ali niko nije napustio Klinu/Klinë. Policija je sprovela istragu i privela trojicu osumnjičenih.

4.12. PUCNJAVA NA MLADIĆA SRBINA U SELU SUŠICE/SUSHICĚ KOD GRAČANICE/GRAČANICĚ

Poslednji incident, u nizu incidenata koji su bili upereni protiv srpske manjinske zajednice, jeste pucnjava na srpskog mladića u selu Sušice/Sushicë kod Gračanice/Graçanicë. Selo Sušica se nalazi na tri, četiri kilometra od Gračanice/Graçanicë i čisto je srpsko selo. Međutim, put koji prolazi kroz ovo selo povezuje nekoliko sela, među kojima su Kišnica/Kishnicë, Janjevo/Janjevë, Donje i Gornje Gušterice/Gushtericë e Ulët dhe e Epërme, Saskovac/Saskoc i Teca/Teqa. U nekima od ovih sela živi i albansko stanovništvo, i oni neretko koriste put kroz Sušice/Sushicë da bi došli do Prištine/Prishtinë. Dana 30. novembra, oko 13.20, dok se vraćao iz škole, na mladića Dragana Jovanovića pucano je iz auta u pokretu. Dragan je dobio prostrelnu ranu na nadlaktici desne ruke. Dragan Jovanović opisuje događaj za FHP na sledeći način:

„U tom trenutku nijednog prolaznika nisam video na ulici. Primetio sam jedan auto koji ide u mom pravcu. Primetio sam da je auto marke audi A4, boje trule višnje. U njemu je bilo dvoje ljudi. Koliko se sećam, auto je imao kosovske tablice. Kretao se vrlo sporo. Ja nisam nešto obraćao pažnju na taj auto. Hodao sam levom stranom puta i usput sam pokušavao da drugu pošaljem poruku preko telefona. Auto se kretao jako sporo. U trenutku kada smo se mimoišli, primetio sam da je prozor sa strane vozača, prema meni, bio otvoren. Nisam čuo da to dvoje ljudi pričaju nešto, niti sam čuo muziku ili bilo šta. Nisam gledao u njih dvoje, tako da ne znam uopšte kako izgledaju i koliko su stari. Ja sam nastavio da pišem poruku na telefonu. Baš u trenutku kada smo se mimoišli osetio sam jak bol u nadlaktici desne ruke. Nisam čuo nikakav pucanj. Znam da sam pao na zemlju i onda sam se uspravio i krenuo da trčim kroz njive, što dalje od puta. Ne znam koliko daleko sam trčao, ali sećam se da sam se u jednom trenutku okrenuo da vidim šta se dešava. Primetio sam auto koji je išao istom brzinom u pravcu Gračanice.“

Rodbina je Dragana Jovanovića poslala u Gračanicu//Graçanicë na lečenje, a policija je došla na lice mesta i izvršila uviđaj. Međutim, još uvek niko nije priveden povodom ovog događaja. Incident je izazvao nezadovoljstvo i gnev kod lokalnih Srba. Sledećeg jutra grupa mladića Srba kamenovala je nekoliko vozila Albanaca na glavnom putu koji prolazi kroz Gračanicu/Graçanicë.

Bez obzira na sve ove incidente nadležni organi za bezbednost na Kosovu, KFOR, UNMIK i KPS tvrde da je bezbednosna situacija na Kosovu stabilna. Vrlo niski stepen rasvetljavanja ovih incidenata uticao je da kod manjinskih zajednica i dalje postoji strah. Neposredno, to je uticalo i na slobodu kretanja, pa i na povratak.

5. Suđenja za martovske događaje na Kosovu

U okviru projekta praćenja suđenja za ratne zločine i za etnički i politički motivisana ubistva, kancelarija FHP u Prištini/Prishtinë je u toku 2005. godine pratila i jedan broj suđenja vezanih za martovske događaje 2004. godine. Izbor suđenja je izvršen prema težini krivičnih dela koja su optuženima stavljena na teret. Suđenja vezana za martovske događaje koje je pratio FHP održana su

pred međunarodnim ili mešovitim većima okružnih sudova na Kosovu. Predsedavajući sudskih veća u ovim slučajevima bile su međunarodne sudije.

U toku 2005. godine praćena su:

- pred Okružnim sudom u Gnjilanu/Gjilan, suđenje Sadriju Šabaniju/Sadri Shabani,
- pred Okružnim sudom u Gnjilanu/Gjilan, suđenje Dževdetu Sulejmaniju/Xhevdet Sulejmani i
- pred Okružnim sudom u Prištini/Prishtinë, suđenje Mehmetu Morini/Mehmet Morina.

Takođe, Kancelarija je u decembru 2004. godine pratila i suđenje Jetonu Zogaju/Jeton Zogaj pred Okružnim sudom u Prizrenu/Prizren.

Broj suđenja vezanih za martovske događaje koja je pratila kancelarija FHP u Prištini/Prishtinë, bio je ograničen obavezama na projektu praćenja suđenja za ratne zločine.

Prema podacima koje je pribavio OEBS, u martovskim nemirima je učestvovalo oko 51.000 učesnika u 33 nereda. Prema OEBS-u, do 18. novembra 2005. godine za učešće u neredima bilo je optuženo 426 lica, od kojih je 316 predmeta okončano, dok je nerešenih ostalo 110. Za učešće u martovskim neredima ili za krivična dela počinjena u ovim neredima osuđeno je ukupno 209 lica, u 95 slučajeva optužbe su odbačene i doneto je 12 oslobađajućih presuda.

5.1. SUĐENJE U PREDMETU „SADRI ŠABANI/SADRI SHABANI I DRUGI“

Suđenje u predmetu „Sadri Šabani/Sadri Shabani i drugi“ odvijalo se u Okružnom sudu u Gnjilanu/Gjilan pred tročlanim mešovitim većem kojim je predsedavao međunarodni sudija iz Austrije Klaudija Finc/Claudia Finc. U sastavu veća bio je i jedan lokalni sudija.

Optužnicom Okružnog javnog tužilaštva iz Gnjilana/Gjilan, koju je zastupao međunarodni tužilac, optuženima: Agronu Ibrahimiju/Agron Ibrahim, Nedžatu Ramadaniju/Nexhet Ramadani, Saćipu Brahimiju/Šaqip Brahim, Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu, Sadriju Šabaniju/Sadri Shabani i Agimu Abdulahu/Agim Abdullahu stavljeno je na teret da su 17. marta 2004. godine u Gnji-

lanu/Gjilan izazvali opasnost po život i telo ljudi na mestu gde je bio okupljen veći broj ljudi, kao i da su ugrozili imovinu većeg obima.

Istom optužnicom optuženima Agronu Ibrahimiju/Agron Ibrahim, Nedžatu Ramadaniju/Nexhet Ramadani, Saćipu Brahimiju/Shaqip Brahim, Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu stavljeno je na teret da su za vreme martovskih nereda lišili života Slobodana Perića i teško povredili njegovu majku Anku Perić.

Optuženom Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu stavljeno je na teret i krivično delo „nedozvoljeno nošenje oružja“, u periodu od 16. marta do 26. marta 2004. godine držao je automatsku pušku AK-47 kalibra 7,62 mm sa municijom, kao i krivično delo „ometanje ovlašćenih lica u pribavljanju dokaza“.

Glavni pretres u ovom predmetu počeo je 25. januara 2005. godine i imao je 25 nastavaka na kojima je saslušano 30 svedoka, uglavnom pripadnika KPS koji su kritičnog dana bili svedoci martovskih događanja ili su kao službena lica radili na samom slučaju. Šest svedoka imalo je zaštićen status. Oni su saslušani u sudnici u prisustvu publike, ali tom prilikom njihov identitet nije otkriven.

Međunarodni tužilac je u toku postupka izmenio optužnicu. Precizirane su radnje optuženih: dana 17. marta 2004. godine u Gnjilanu/Gjilan, Agronu Ibrahimiju/Agron Ibrahim, Nedžatu Ramadaniju/Nexhet Ramadani, Saćipu Brahimiju/Shaqip Brahim, Sadriju Šabaniju/Sadri Shabani, Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu, u saizvršilaštvu sa drugima, počinili su krivična dela ubistva i izazivanja opšte opasnosti.

Izmenjenom optužnicom prvooptuženom Agronu Ibrahimiju/Agronu Ibrahimiju/Agron Ibrahim stavljeno je na teret da je udario Slobodana Perića najmanje jednom, po nogama; drugooptuženom Nedžatu Ramadaniju/Nexhet Ramadani da se bacio na telo Slobodana Perića i udario ga štapom, najmanje jednom po rukama ili glavi; trećeoptuženom Saćipu Brahimiju/Shaqip Brahim da je udario Slobodana Perića jednom ciglom ili štapom; četvrtooptuženom Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu da je uzeo sa mesta događaja automatsku pušku AK-47, koju je posedovao Slobodan Perić. Radnje optuženih su, prema optužnici, dovele do smrti Slobodana Perića, nanošenja teških telesnih povreda Anki Perić i uništavanja njihove imovine, kuće, automobila.

Presudom su optuženi oglašeni krivima i izrečene su im sledeće kazne:

- 16 godina zatvora Nedžatu Ramadaniju/Nexhet Ramadani;
- tri godine i šest meseci zatvora Saćipu Brahimiju/Shaqip Brahim, uzimajući u obzir ranije izrečene kazne u trajanju od tri meseca Opštinskog suda u Gnjilanu/Gjilan, presuda P. br. 201/04 od 2. juna 2004. godine u vezi sa krivičnim delom predviđenim članom 46 PKZK i povučene kazne od 1 godine i 6 meseci izrečene od strane Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan, presudom P. Br. 21/01 od 10. marta 2003. godine u vezi sa krivičnim delom predviđenim članom 45 stav 3. PKZK.
- 11 godina zatvora Dželjadinu Salihuu/Xheladin Salihu, uzimajući u obzir krivično delo iz člana 45. PKZK i ranije izrečenu kaznu zatvora u trajanju od tri meseca od strane Opštinskog suda u Gnjilanu/Gjilan presudom P. br. 12/04 od 10. marta 2004. godine.
- dve godine i šest meseci zatvora Sadriju Šabaniju/Sadri Shabani i
- dve godine i šest meseci zatvorske kazne Agimu Abdulahuu/Agim Abdullahu.

U izrečene kazne osuđenima je uračunato vreme provedeno u pritvoru.

5.2. SUĐENJE U PREDMETU „DŽEVDET SULEJMANI“

Pred mešovitim većem Okružnog suda u Gnjilanu/Gjilan kancelarija Fonda za humanitarno pravo Priština/Prishtinë pratila je suđenje Dževdetu Sulejmaniju/Xhevdet Sulejmani, koga je opštinski javni tužilac u Gnjilanu/Gjilan najpre optužio za izazivanje opšte opasnosti. Optuženom je stavljeno na teret da je delovanjem 17. marta 2004. godine počinio krivična dela: izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti, izazivanje opšte opasnosti opasnim sredstvima, uz prouzrokovanje velike materijalne štete zaštićenim svedocima „SD“ i „BD“.

Suđenje je održano pred tročlanim mešovitim većem kojim je predsedavao međunarodni sudija i uz učešće dvojice sudije porotnika. Optužnicu je zastupao međunarodni tužilac. Glavni pretres je imao 17 nastavaka suđenja, na

kojima su, pored optuženog, saslušani oštećeni i svedoci. Veliki broj svedoka je saslušan u svojstvu zaštićenih svedoka. Glavni pretres je prilikom saslušanja zaštićenih svedoka bio zatvoren za publiku. Saslušanje zaštićenih svedoka obavljeno je preko prevodilaca, a lica prisutna u sudnici nisu mogla čuti njihov glas.

Presudom K. br. 158/2004 od 31. oktobra 2005. godine Dževdet Sulejmani/Xhevdet Sulejmani proglašen je krivim i kažnjen uslovnom kaznom zatvora u trajanju od dve godine koja se neće izvršiti ukoliko u roku od dve godine od pravnosnažnosti presude ne počini novo krivično delo.

5.3. SUĐENJE U PREDMETU „MEHMET MORINA/MEHMET MORINA“

Suđenje u predmetu „Mehmet Morina/Mehmet Morina“ održano je pred međunarodnim većem Okružnog suda u Prištini/Prishtinë, a optužnicu je zastupao međunarodni tužilac.

Optuženi Mehmet Morina/Mehmet Morina najpre je od strane međunarodnog tužioca bio optužen za sledeća krivična dela:

1. Ubistvo iz člana 30. stav 2. tačka 2. KZK, u vezi sa članom 22. KZJ (član 147. tačka 6. u vezi članom 23. PKZK);
2. Učestvovanje u masi koja vrši krivična dela, koje je sankcionisano članom 200. stav 1. KZK (član 320. PKZK).

Sudija za potvrđivanje optužnice nije prihvatio optužbu za ubistvo menjajući je sledećim optužbama:

1. Ubistvo u pokušaju na brutalan i nasilan način, kako je predviđeno članom 30. stav 2. tačka 1, 3. i 5. KZK, u vezi sa članom 19. KZJ (član 147. tačka 3, 5, 6. u vezi sa članom 20. PKZK).
2. Laka telesna povreda naneta opasnim predmetom, iz člana 39. stav 2. KZK (član 153. stav 2. PKZK).

Prilikom potvrđivanja optužnice odbačena je i optužba međunarodnog tužioca za krivično delo učestvovanja u grupi koja vrši krivična dela, iz člana 200. stav 1. KZK (član 320. PKZK).

Glavni pretres u ovom predmetu počeo je 13. aprila 2005. godine. Trajao je nešto više od tri meseca, imao je osam ročišta, na kojima su, pored optuženog, saslušani oštećeni i ovlašćena službena lica koja su učestvovala u različitim fazama rešavanja postupka.

U toku postupka bilo je devet svedoka, od kojih šest svedoka optužbe, među kojima je jedan bio zaštićeni svedok.

Zaštićeni svedok koji je saslušan na pretresu zatvorenom za javnost, za vreme svedočenja boravio je u posebnoj prostoriji. U njegovom iskazu, datom na glavnom pretresu, detaljno je opisan način izvršenja krivičnog dela koje se optuženom stavlja na teret (da je sa nevelike udaljenosti video optuženog kako metalnom šipkom udara žrtvu u predelu glave i da je udarac bio kao „zamah sekirom“.)

U toku pretresa obavljen je i uviđaj lica mesta, kojem je prisustvovao i zaštićeni svedok, koji je pokazao mesta na kojima je kritičnog datuma video optuženog i opisao način na koji je udario žrtvu. Organizacija uviđaja obavljena je tako da optuženi koji je prisustvovao uviđaju, nije mogao da vidi svedoka.

Presudom K. br. 439/2004 od 22. jula 2005. godine Mehmet Morina/Mehmet Morina je proglašen krivim za krivično delo pokušaja ubistva iz člana 30. stav 2. tačka 1. i 5. KZK u vezi sa članom 22. KZJ (član 147 stav 5 i 6 PKZK u vezi sastavom 2 i 23. istog zakona) za koje mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od 18 godina – zbog pokušaja ubistva Zlatibora Trajkovića u saizvršilaštvu sa drugima 17. marta 2004. godine. U izrečenu kaznu mu je uračunato i vreme provedeno u pritvoru od 19. aprila 2004. godine.

Telo žrtve Zlatibora Trajkovića u toku nereda je zapaljeno. Sudsko veće nije imalo dokaza da li je povreda naneta od strane optuženog bila direktan uzrok smrti pokojnog Trajkovića.

5.4. SUĐENJE U PREDMETU „JETON ZOGAJ/JETON ZOGAJ I DRUGI“

U krivičnom predmetu „Jeton Zogaj/Jeton Zogaj i drugi“ (Artan Bitići/Artan Bitiqi i Gazmend Džodžaj/Gazmend Xhoxhaj) 14. decembra 2004. godine održan je glavni pretres povodom optužnice Okružnog javnog tužilaštva Prizren/Prizren kojom je optuženima stavljeno na teret izvršenje više krivičnih dela: izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti, izazivanje opšte opasnosti, oštećenje tuđih stvari, oštećenje, uništavanje spomenika ili zaštićenih objekata.

Glavni pretres održan je pred mešovitim tročlanim većem Okružnog suda u Prizrenu/Prizren, kojim je predsedavao međunarodni sudija. Članovi veća bili su sudije porotnici.

Optuženi su priznali izvršenje pojedinih krivičnih dela za koja su im izrečene sledeće kazne: Jeton Zogaj/Jeton Zogaj je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dve godine; Artan Bitići/Artan Bitiqi na kaznu zatvora u trajanju od dve godine (koja se neće izvršiti ako u periodu od pet godina ne počini novo krivično delo); Gazmend Džodžaj/Gazmend Xhoxhaj na kaznu zatvora u trajanju od 22 meseca (koja se neće izvršiti ako u periodu od pet godina ne počini novo krivično delo).

Zaključak:

Navedena suđenja predstavljaju najvažnija suđenja organizovana počinioциma krivičnih dela u martovskim neredima.

Prema podacima OEBS sekcije za monitoring koja je permanentno pratila sva suđenja vezana za martovske neredе, bilo je veoma malo optužbi u odnosu na tako veliki broj učesnika nereda kao i u odnosu na posledice koje su nastupile.

Takođe smatramo da su i izrečene kazne blage, imajući u vidu činjenicu da se radi o najozbiljnijim slučajevima, koje su se uglavnom kretale oko zakonskog minimuma, bez obzira na poteškoće sa kojima su se sudovi susretali u radu (problemi sa prikupljanjem dokaza, nedostatak dokaza, poteškoće u prikupljanju dokaza zbog velikog broja incidenata za veoma kratak period, izbe-

gavanje svedoka da svedoče, strah oštećenih koji su odlučili da nastave da žive na Kosovu, raseljavanje oštećenih nakon ovih događaja, kao i završetak angažovanja međunarodnih policajaca u UNMIK-ovoj misiji).

Rezime

U poštovanju manjinskih prava na Kosovu tokom 2005. godine napravljen je uočljiv napredak. Međutim, to je dosta daleko od zadovoljavajućeg nivoa. Kosovski Srbi i dalje žive u strahu da njihova bezbednost u svakom trenutku može biti ugrožena. Na to je uticao i niz incidenata, većinom etnički motivisanih, kao i niz neuspelih istraga. Isti strah imaju i kosovski Romi, koji su bili česta meta lokalnih Albanaca. Što se tiče drugih manjinskih zajednica, situacija je vidno drugačija. Kosovski Turci, Bošnjaci, Aškalije i drugi nemaju tih problema, što se tiče bezbednosti, slobode kretanja i drugih prava. Najveći problem kod pripadnika ovih manjinskih zajednica predstavlja pravo na zaposlenje. Osim u institucijama sistema, gde se zahteva određeni broj zaposlenih iz redova manjinskih zajednica, u svim drugim javnim preduzećima pripadnici manjinskih zajednica pri zaposlenju su diskriminirani. Kao loš primer može se navesti PTK/Post Telekom i Kosovës, KEK/Kompania Energetike e Kosovës, kao i sva komunalna preduzeća po opštinama.

Sloboda kretanja

Iako je bezbednost na Kosovu poboljšana u 2005. godini, pripadnici etničkih manjina, posebno Srbi i Romi, još uvek se ne kreću slobodno kroz Kosovo. Najgora je situacija u pečkom regionu, dok ima pozitivnih pomaka u prizrenskom regionu. U ovom regionu situacija se vratila u stanje pre martovskih događaja.

Povratak raseljenih

Povratak raseljenih na Kosovu je bio za 35% niži tokom 2005. godine u poređenju sa 2004. godinom. Međutim, na prostorima gde je bilo povratka, on je bio dinamičniji nego u prethodnom periodu. Za razliku od prethodnih godina, ima primera povratka Srba u urbane sredine. To je slučaj sa povratkom u Kli-

nu/Klinë. Na povećanje broja ljudi koji su izrazili želju da se vrate u svoje kuće uticalo je i osnivanje Ministarstva za manjinske zajednice i povratak, pri Vladi Kosova. Bez obzira na činjenicu da se u više sredina na Kosovu povratak odvija bez naročitih problema, veliki broj raseljenih lica i dalje živi u lošim uslovima u kolektivnim smeštajima i čeka da se stvore uslovi za njihov povratak.

Jednak pristup institucijama

Fond za humanitarno pravo, na osnovu svojih istraživanja, mišljenja je da su pripadnici manjinskih grupa, posebno Srbi, Romi, Aškalije i Egipćani, nedovoljno zastupljeni u civilnim servisima, iako ima pomaka u odnosu na prethodni period, i ove promene su daleko od zadovoljavajućeg nivoa. I oni zakoni koje je usvojio kosovski Parlament, koji se tiču pristupa javnim uslugama i institucijama, korišćenju jezika, nailaze na probleme, izuzev u pojedinim opštinama.

Etničko i rasno motivisano nasilje/incidenti

Broj incidenata, odnosno napada na pripadnike manjinskih zajednica tokom 2005. godine manji je nego u ranijem periodu. Međutim, ove godine je zabeležena jedna posebna pojava, a to je napad na pripadnike KPS-a koji dolaze iz srpske zajednice. Zabeležena su dva takva slučaja, u blizini opštine Štrpce/Shtërpce. Na žalost, do sada nijedan od tih događaja nije rasvetljen. To je negativno uticalo, ne samo na pripadnike KPS-a iz redova manjinskih zajednica, nego uopšte na sve ljude koji pripadaju manjinskim zajednicama.

Suđenja za martovske događaje

Suđenja navedena u ovom izveštaju predstavljaju najvažnija suđenja organizovana za počinioce krivičnih dela u martovskim neredima.

Fond za humanitarno pravo smatra da su i izrečene kazne blage, imajući u vidu činjenicu da se radi o najozbiljnijim slučajevima kršenja zakona. One su se uglavnom kretale oko zakonskog minimuma, što se ne može opravdati, bez obzira na poteškoće sa kojima su se sudovi susretali u radu.

Uočeni su sledeći problemi: poteškoće pri prikupljanju dokaza, nedostatak dokaza, poteškoće u prikupljanju dokaza zbog velikog broja incidenata u veo-

ma kratkom periodu, poteškoće sa svedocima tj. njihovo izbegavanje da svedoče, postojanje straha kod oštećenih koji su odlučili da nastave da žive na Kosovu, raseljavanje oštećenih nakon ovih događaja, i dr.

Preporuke

Da bi se rešio problem manjinskih zajednica, Fond za humanitarno pravo preporučuje sledeće:

- Zakoni koje je usvojio SPGS treba da se sprovedu u celini, na svim nivoima, kako na nivou Kosova tako i na lokalnom nivou;
- Treba prihvatiti multi-etničnost unutar vladinih tela i što bolje iskoristiti ljudske resurse, bez obzira na njihovu nacionalnu, etničku, rasnu, versku ili polnu pripadnost;
- Povećati prisustvo organa bezbednosti – Kosovski zaštitni korpus/TMK, KPS, UNMIK, KFOR – u regijama sa mešovitim stanovništvom kako bi se povećala sigurnost za sve građane Kosova;
- Istrage etnički motivisanih napada moraju biti pažljivo sprovedene i delotvorne kako bi se izgradilo poverenje stanovništva u Kosovski zaštitni korpus/TMK, KPS ili UNMIK;
- Veća uloga medija u osveščivanju i promovisanju ljudskih prava, za ravnopravnost svih građana Kosova i osudu zločinačkih akata, itd;
- Izgraditi strategiju za mir, toleranciju, raskršćavanje sa zločinima iz prošlosti, trajni povratak raseljenih i dr.;
- Izgraditi, u saradnji sa međunarodnim faktorom, strategiju za ekonomski razvoj i zapošljavanje, stavljajući u fokus malde ljude u kosovskom društvu.

Sadržaj:

Uvod	3
1. Sloboda kretanja	6
1.1 Opština Orahovac/Rahovec	6
1.2 Opština Prizren/Prizren	7
1.3 Opština Novo Brdo/Novobërd	8
1.4 Opština Klina/Klinë	8
1.5 Opština Peć/Pejë	10
2. Povratak raseljenih	11
2.1. Opština Lipljan/Lipjan	11
2.2. Opština Klina/Klinë	13
2.3. Opština Peć/Pejë	15
2.3.1. Selo Belo Polje/Bellopojë	15
2.3.2. Selo Siga i Brestovik/Sigë e Brestovik	16
2.4. Opština Vuçitrn/Vushtrri	17
2.5. Opština Orahovac/Rahovec	18
2.5.1. Selo Zočište/Zoqisht	18
2.6. Opština Obilić/Obiliq	19
2.6.1. Kamp Plemetina/Plemetinë	19
2.7. Opština Mitrovica/Mitrovicë	21
2.7.1. Romska mahala/Mahalla e Romëve	21
2.8. Opština Prizren/Prizren	23
2.8.1. Selo Donja Srbica/Sërbicë e Ulët	23
3. Jednak pristup institucijama, javnim uslugama, vaspitanju, zapošljavanju i upotrebi maternjeg jezika	25
3.1. Opština Lipljan/Lipjan	30
3.1.1. Selo Rubovce/Rubovc – Lipljan/Lipjan	30
3.2. Opština Gnjilane/Gjilan	31
3.2.1. Selo Poneš/Ponesh	31
3.3. Opština Orahovac/Rahovec	32
3.3.1. Selo Zočište/Zogisht	32

4. Etničko-rasno motivisano nasilje/incidenti	36
4.1 Ubistvo advokata Ibiša Čakala iz Prizrena/Prizren	36
4.2 Napad na četvoricu mladića Srba na putu Uroševac/Ferizaj Štrpce/Shtërpc	38
4.3 Napad na policijsku patrolu	39
4.4. Napad na pukovnika KPS-a Dejana Jankovića	40
4.5. Napad na bračni par Srba u selu Crkoljez/Çerkolez, opština Istok/Istog	41
4.6. Ubistvo Smajila Sukurice, Bošnjaka iz sela Dobruše/Dobrush, opština Istok/Istog	42
4.7. Dva napada na dečake Aškalije u Uroševcu/Ferizaj	43
4.8. Pucnjava na kuću Aškalijska u selu Alas/Allas, opština Lipljan/Lipjan	45
4.9. Dva napada eksplozivnim napravama na kuće Albanaca u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë	46
4.10. Minirana srpska kuća u selu Klokot/Kllokot, opština Vitina/Viti	48
4.11. Bačene bombe na kuću povratnika Srbina u Klini/Klinë	49
4.12. Pucnjava na Srbina u selu Sušice/Sushicë, kod Gračanice/Gračanicë	50
5. Suđenja za martovske događaje na Kosovu	51
5.1. Suđenje u predmetu „Sadri Šabani/Sadri Shabani i drugi“	52
5.2. Suđenje u predmetu „Dževdet Sulejmani/Xhevdet Sulejmani“	54
5.3. Suđenje u predmetu „Mehmet Morina/Mehmet Morina“	55
5.4. Suđenje u predmetu „Jeton Zogaj/Jeton Zogaj i drugi“	57
6. Rezime	58
7. Preporuke	60

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:

Nataša Kandić

Priredila:

Kancelarija FHP na Kosovu

Grafičko oblikovanje:

Dejana i Todor Cvetković

Korektura:

FHP

Štampa:

Publikum

Tiraž:

300

Beograd, 2006

Copyright © 2006. Fond za humanitarno pravo

ISBN 86-82599-68-6

Editimi: Nën Thjerrëz

FONDI PËR TË DREJTËN HUMANITARE

Pakicat etnike në Kosovë në vitin 2005¹

¹ Ky report është publikuar me ndihmën e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Gjermanisë, dhe me ndihmën e King Baudouin Foundation (Belgjikë) në kornizën e programit të tyre, “Pakicat etnike në Praktikë, në Evropën Juglindore”

Përmbajtja:

Hyrje	69
1. Levizja e lirë	72
1.1 Komuna e Rahovecit	72
1.2 Komuna e Prizrenit	73
1.3 Komuna e Novobërdës	74
1.4 Komuna e Klinës	75
1.5 Komuna e Pejës	76
2. Kthimi i të zhvendosurve	78
2.1. Komuna e Lipjanit	78
2.2. Komuna e Klinës	80
2.3. Komuna e Pejës	82
2.3.1. Fshati Bellopojë	82
2.3.2. Fshati Sigë e Brestovik	83
2.4. Komuna e Vushtrrisë	84
2.5 Komuna e Rahovecit	85
2.5.1. Fshati Zoçisht	85
2.6. Komuna e Obiliqit	86
2.6.1. Kampi i Plemetinit	86
2.7. Komuna e Mitrovicës	88
2.7.1. Mëhalla e Romëve	88
2.8. Komuna e Prizrenit	90
2.8.1. Fshati Sërbicë e Ulët.	90
3. Qasja e barabartë në institucione, shërbime publike, edukim, punësim dhe e drejta në përdorimin e barabartë të gjuhës amtare	92
3.1. Komuna e Lipjanit	98
3.1.1. Fshati Rubovc – Lipjan	98
3.2. Komuna e Gjilanit	99
3.2.1. Fshati Ponesh	99

3.3. Komuna e Rahovecit	100
3.3.1. Fshati Zoçisht	100
4. Dhuna/incidentet e motivuara nga pikëpamja etnike-racore	103
4.1 Vrasja e avokatit Ibish Çakall nga Prizreni	103
4.2 Sulmi ndaj katër të rinjve serbë në rrugën Ferizaj – Shtërpcë	105
4.3 Sulmi ndaj patrullës policore	106
4.4. Sulmi nda kolonelit të SHPK-së Dejan Jankoviçit	107
4.5. Sulmi ndaj çiftit bashkëshortor serb në fshatin Çerkolez, komuna e Istogut	108
4.6. Vrasja e Smajl Sukuricës, boshnjak nga fshati Dobrushë, komuna e Istogut	109
4.7. Dy sulme ndaj hashkalinjve në Ferizaj	110
4.8. Të shtënat ndaj shtëpisë së një ashkaliu në fshatin Allas, komuna e Lipjanit	112
4.9. Dy sulme me mjete shpërthyesë ndaj shtëpisë së një shqiptari në pjesën Veriore të Mitrovicës	113
4.10. Minimi i një shtëpie të serbit në fshatin Kllokot, komuna e Vitisë	115
4.11. Hudhja e bombave në shtëpinë e serbit të kthyer në Klinë	116
4.12. Të shtëna ndaj serbit në fshatin Sushicë afër Graçanicës	117
5. Gjykimet lidhur me ngjarjet e marsit në Kosovë	119
5.1. Gjykimi lidhur me lëndën e „Sadri Shabanit dhe të tjerëve“	119
5.2. Gjykimi lidhur me lëndën e „Xhevdet Sulejmanit“	122
5.3. Gjykimi sipas lëndës së „Mehmet Morinës“	122
5.4. Gjykimi sipas lëndës së „Jeton Zogajt dhe të tjerëve“	124
6. Rezyme	125
7. Rekomandimet	127

Hyrje

Fondi për të Drejtën Humanitare, në bazë të kërkimeve të kryera në terren, përcjelljes së mediave e gjykimeve të mbajtura lidhur me ngjarjet e marsit në Kosovë dhe informatave të tjera, konsideron se, përkundër përpjekjeve të autoriteteve, gjendja e bashkësive etnike në Kosovë nuk ka arritur standardet themelore të të drejtave të njeriut. Disa komuna, si p.sh. Klina/Klina, janë një shembull i mirë lidhur me kthimin e të zhvendosurve dhe integrimin e tyre në shoqërinë kosovare. Nga shtatori 2005, u kthyen afro 1.500 individë. Kjo tregon vazhdimësinë e rënies së procesit të kthimit; në 2004 u kthyen 2.300 individë, pra 37% më pak nga viti 2003.²

Ky raport mbështetet në mbi 60 intervista me pjesëtarët e bashkësive etnike në lidhje me këto çështje: liria e lëvizjes, kthimi i të zhvendosurve, qasja e barabartë në institucione, qasja në shërbimet publike, arsim, edukim dhe punësim, e drejta në përdorimin e gjuhës amtare dhe rindërtimi i shtëpive, si dhe në intervistat me viktimat e incidenteve të motivuara etnikisht dhe në të dhënat që i disponojmë lidhur me dënimin e individëve për dhunën etnike të ushtruar më 17 mars 2004.

Kërkimet lidhur me ndërtimin ose rindërtimin e shtëpive të reja, FDH i ka kryer në këto vende dhe komuna: Klinë/Klina (qytet), Gjilan/Gnjilane (qytet) dhe fshati Ponesh/Poneš, Novobërdë/Novo Brdo (komunë), fshati Kllokubar/Klobukare, Viti/Vitina (qytet) dhe fshati Zhiti/Šitinje, Fushë Kosovë/Kosovo Polje (komunë), Obiliq/Obilić (komunë), Pejë/Peć (komunë) dhe fshati Sigë/Siga dhe Bellopojë/Belo Polje, Prishtinë/Priština (komunë) dhe fshati Çagllavicë/Čaglavica, Gjakovë/Đakovica (qytet), Vushtrri/Vučitrn (qytet), Ferizaj/Uroševac – qytet, Prizren/Prizren (qytet).

Me qëllim të mbledhjes së shënimeve lidhur me shkeljen e të drejtave të pakicave kërkimet janë kryer në këto vende: Prizren/Prizrenu, Dragash/Dragašu, Vranishtë/Vraništu, Ferizaj/Uroševcu, Bablak/Babljaku, Shtime/Štimlju, Lipjan/Lipljanu, Mitrovicë/Kosovskoj Mitrovici, Viti/Vitini, Krushë e Madhe e Krushë e Vogël/Velikoj i Maloj Kruši, Celinë/Celina, Bellacërkë/Beloj Crkvi, Pastasellë/Pustom Selu, Prishtinë/Prištini, Reçak/Račku, Magurë/Maguri, Dejë/Danjanu, Rahovec/Orahovcu, Hoçë e Madhe/Velikoj Hoçi, Zoqishtë/Zoçi-

² Human Rights Watch svetski izveštaj za 2006.: događaji u 2005., str. 395

štu, Doganaj/Doganovcima, Grackë/Starom Gradskom, Landovicë/Landovici, Pogorc/Podgorcu, Letnicë/Letnici, Shasharë/Šašaru, Vranakollë/Vrnavokolu, Vrnez/Vrenezu, Kllokot/Klokotu, Gjilan/Gnjilane, Sreckë/Sredskoj, Ponesh/Ponešu, Zhiti/Žitinju, Planjanë/Planjanu, Smirë/Smiri, Vërboc/Vrbovcu, Gjylekar/Đelekaru, Lupishtë/Lupištu, lagja 2 korrik në Prizren/Prizrenu, Shtërpc/Štrpcu, Gllloboçicë/Glloboçici, Novobërdë/Novom Brdu, Bostan/Bostanu, Balanc/Balancu, Tërriçevc/Trniçevcu, kampi Plemetin/Plemetina, Janjevë/Janjevu, Sërbicë e Ulët/Donjoj Srbici, Robovc/Rubovcu, në manastirin Deçan/Dečani dhe në disa vende të tjera.

Fondi për të Drejtën Humanitare pos hulumtimit të rasteve konkrete të shkeljes së të drejtave të pakicave, pastaj të gjendjes së të drejtave të bashkësive etnike dhe në mënyra të tjera, siç janë vizitat në zyrat komunale të bashkësive, po ashtu merr pjesë në mbledhjet e grupeve të punës për kthim, bisedon me përfaqësuesit e organeve lokale të pushtetit, me përfaqësuesit e komisioneve për vlerësimin e dëmeve dhe rikonstruktimin e objekteve të dëmtuara gjatë trazirave të 17 e 18 marsit të vitit 2004 dhe me përfaqësuesit e organizatave humanitare ndërkombëtare që punojnë në implementimin e projekteve për kthimin e personave të zhvendosur, veçmas me të kthyerit nga radhët e të gjitha bashkësive etnike.

Rezymeja e zbulimeve kryesore

FDH në bazë të vlerësimit të tij të përgjithshëm, konsideron se pozita e pakicave etnike në Kosovë nuk i plotëson standardet themelore të të drejtave të njeriut.

Sipas dokumentacionit të Fondit për të Drejtën Humanitare, të drejtat janë shkelur ndaj serbëve dhe romëve, e më pak ndaj boshnjakëve, hashkalinjve, egjiptasve dhe turqve.

Në disa mjedise serbët u janë ekspozuar formave të ndryshme të dhunës së intensitetit më të dobët, por edhe presioneve nga Beogradi, që në Kosovë shohin, vetëm elemente ekstreme, e kjo nuk është gjendja e vërtetë. Kjo po e pengon integritetin e një numri më të madh të serbëve që të integrohen në realitetin e këtushëm dhe shton frikën nga lëvizja pa përcjellje, e njëkohësisht ndikon në krijimin e një ambienti të pasigurt.

Problem të veçantë paraqet mosrespektimi i të drejtave pronësore. Edhe më tutje është i madh numri i shtëpive, banesave, i lokaleve dhe i tokës bujqësore të uzurpuar, pronarë të cilave janë pjesëtarët e bashkësive etnike, gjë që realisht paraqet një pengesë të madhe për kthimin e personave të zhvendosur. Të dhënat e FDH të siguruar nga bisedat me serbët që e kanë braktisur Kosovën, tregojnë se atyre u kushtohet më pak kujdes se sa të kthyerve.

Në shumë mjedise në të cilat ishin shkatërruar banesat dhe shtëpitë, rindërtimi dhe renovimi i tyre nuk është bërë si duhet, ngase janë bërë lëshime të shumta. Në shumë raste objektet e reja kanë sipërfaqe më të vogël se ato të vjetrat, pastaj nuk janë të suvatuara, nuk i kanë të instaluar kanalizimin, ujësjellësin dhe rrejetin elektrik, ndërkaq mungojnë edhe objektet e tjera të infrastrukturës, kështu që në këto mjedise nuk ka të kthyer, edhe pse shtëpitë e tyre janë rindërtuar, si p.sh. në fshatrat Bablak/Babljak, Magurë/Magura dhe /Pogorc/Podgorce.

Në kampin e Plemetinit/Plemetini kanë mbetur rreth 36 familje rome dhe hashkalinje dhe disa refugjatë nga Kroacia të cilëve këtu u është siguruar vendosja e domosdoshme. Këta njerëz jetojnë në kushte shumë të vështira dhe fare pak po bëhet që atyre t'u përmirësohen kushtet e jetesës.

Në lidhje me kthimin e një numri më të madh të njerëzve, personat e zhvendosur që vijnë kohë pas kohe në Kosovë për vizita të shkurtra, si dhe ata që tani më janë kthyer, theksojnë se është i domosdoshëm implementimi më efikas i standardeve që sipas mendimit të tyre nuk po zbatohen plotësisht. Po ashtu, ata shpresojnë shumë edhe në procesin e decentralizimit, që sipas tyre do të krijonte kushte për një siguri më të madhe, si dhe më tepër të drejta dhe kompetenca. Ata theksojnë se edhe më tutje është e domosdoshme prania e forcave ndërkombëtare në Kosovë. Mirëpo, serbët për dallim nga boshnjakët, goranët, romët, hashkalinjtë, egjiptasit dhe turqit, edhe më tutje janë jashtë institucioneve politike të Kosovës dhe i kanë institucionet paralele në sferën e arsimit dhe të shëndetësisë.

Situata ekonomike në Kosovë është e rëndë, gjë që objektivisht më së shumti e godet popullsinë shumicë, përkatësisht shqiptarët. Shkalla e papunësisë është shumë e lartë, kurse numri i të varfërve është shumë i madh. Nuk ka vende të reja të punës, është i pranishëm krimi i organizuar dhe korrupsioni. Vlen të theksohet se procesi i privatizimit krijon në punësim mundësi për dis-

kriminim mbi baza etnike. Të gjitha këto edhe më tepër e vështirësojnë pozitën e pjesëtarëve të bashkësive etnike.

1. Lëvizja e lirë

Në komunat në të cilat FDH e ka përcjellë realizimin e të drejtës në lirinë e lëvizjes ekzistojnë zyrat që merren me kthimin e pjesëtarëve të pakicave, që po ashtu, angazhohen edhe për zgjidhjen e problemeve të bashkësive etnike, që kanë të bëjnë me krijimin e kushteve për kthim, sigurinë personale dhe kthimin e pasurisë së uzurpuar.

1.1. KOMUNA E RAHOVECIT/ORAHOVCA

Në këtë komunë zyra për kthim dhe pakica është formuar më 1 prill 2005 dhe është vendosur në fshatin Hoçë e madhe/Velika Hoča. Zyrës i drejtohen pjesëtarët e pakicave që jetojnë në rajonin e kësaj komune. Më së shpeshti drejtohen lidhur me ndërtimin dhe rindërtimin e shtëpive, lirimin e pasurisë së uzurpuar, zgjidhjen e të drejtave pronësore, marrjen e dokumenteve personale, për pension, ndihmë sociale etj.

Mbi 50 familje të zhvendosura kanë shprehur dëshirën që të kthehen në fshatin Zoqisht/Zočište. Lidhur me mundësinë e kthimit kanë biseduar me fqinjët shqiptarë të cilët nuk kanë shprehur rezervë në lidhje me të drejtën dhe gatishmërinë e tyre që të kthehen. Duke pasur parasysh këtë, Ministria për Kthim dhe Pakica e Qeverisë së Kosovës, ka hartuar projektin për ndërtimin e 44 shtëpive për serbët dhe shqiptarët që do të ktheheshin, pastaj për ndërtimin e ambulancës dhe të tërë infrastrukturës së nevojshme. Për këtë qëllim Qeveria e Kosovës ka siguruar 1.800.000 Euro. Nga kjo shumë UNDP-ja ka lejuar 400.000 Euro, për ndërtimin e shtëpive të serbëve në Rahovec/Orahovcu, për të kthyerit Predrag Matiqin dhe Sergej Stoliqin. Meqë ka edhe serbë të tjerë që janë të interesuar të kthehen, është planifikuar që në fazën e dytë të ndërtohen edhe 10 shtëpi.

Sa i përket lirisë së lëvizjes, shumica e serbëve ende nuk merr guximin të shkojë në pjesën e poshtme të qytetit, edhe pse gjithnjë e më shpesh ka të atil-lë që shkojnë në qytet.

FDH ka konstatuar se në komunën e Rahovecit/Orahovac nuk ka pasur incidente etnike dhe se disa serbë kanë filluar ta vizitojnë pjesën e poshtme të qytetit në të cilën jetojnë shqiptarët, kurse nga kjo pjesë e qytetit disa shqiptarë lirisht shkojnë në pjesën serbe të qytetit të Rahovecit/Orahovac. Ja çka deklaroi për FDH koordinatori i Zyrës për Kthim dhe Pakicë të Rahovecit/Orahovac Tatjana Kolashinac:

„Njerëzit kanë filluar të lëvizin më lirshëm dhe nuk janë shënuar incidente mbi baza etnike. Disa serbë shkojnë në pjesën e poshtme të Rahovecit/Orahovac, kurse shqiptarët në pjesën e epërme ku janë të vendosur serbët. Unë shpeshherë shkoj nga pjesa e epërme në pjesën e poshtme të Rahovecit/Orahovac. Rrugës takoj shqiptarë dhe ata më përshëndesin në gjuhën serbe,, 'dobro jutro', 'zdravo', kurse unë u përgjigjem në shqip 'mirëmëngjes', 'tungatjeta'. Me disa prej tyre ndalem dhe bisedoj dhe nuk ka kurrfarë problemesh. Mendoj se një sjellje e tillë është e mirë, ngase u jep kurajo serbëve të zhvendosur dhe të tjerëve që të kthehen në shtëpitë e tyre.“

1.2. KOMUNA E PRIZRENIT/PRIZREN

Në kazermën e KFOR-it në Prizren/Prizrenu, ku janë vendosur serbët pas ngjarjeve të 17 marsit të vitit 2004, edhe më tutje qëndrojnë rreth dhjetë serbë. Laposava Pitoviq, Nadezhda Krupnikoviq dhe Draginja Petroviciq janë duke pritur që t'u rindërtohen shtëpitë në lagjen „Nënkalaja“ (Podkaljaja), që janë shkatërruar dhe djegur gjatë trazirave të 17 marsit të vitit 2004. Në kazermën e KFOR-it jeton edhe familja Nedeljkić, Mladen, Divna dhe vajza e tyre Vera, e cila punon në Zyrën për Çështjet e Bashkësive në Prizren. Shtëpia e tyre në Prizren/Prizrenu është rindërtuar, por ata ende nuk janë kthyer. Edhe shtëpia e Natalija Kërstiqit po ashtu është rindërtuar, por ajo ende nuk ndihet e sigurt që të kthehet. Në kazermën e KFOR-it jetojnë njerëz të moshuar dhe që nuk gëzojnë siguri sociale e të cilët para 17 marsit të vitit 2004 kanë banuar në Bogoslovinë „Çirilo dhe Metodi“ në Prizren/Prizrenu.

Sipas deklaratave të serbëve me të cilët hulumtuesit e FDH kanë biseduar në kazermën e KFOR-it, gjendja e tyre është gjithnjë e më e rëndë. Ushtarët e kontigjentit gjerman të KFOR-it kanë aplikuar një regjim të ashpër, kështu që tani nuk ua lejojnë as shfrytëzimin e telefonit. Ua kanë suprimuar ndihmën shëndetësore, kështu që në rast nevojë serbët duhet të shkojnë në

Shtërpce/Štrpce, që është larg Prizrenit/Prizrena 40 km. Po qe se dëshirojnë të shkojnë në qytet ose t'i vizitojnë shtëpitë e tyre, apo për ndonjë punë tjetër, serbët duhet ta bëjnë këtë me përgjegjësi të tyre. Që nga janari i vitit 2005 priftërinjtë ortodoksë nuk mund të hyjnë në këtë kazermë. Me rastin e festës së Zonjës së Madhe (në gusht), ka shërbyer prifti katolik në uniformën e KFOR-it, në kapelën në të cilën e kryen meshën për ushtarët besimtarë. Vlen të theksohet se pjesëtarët e KFOR-it i kanë dërguar serbët më 28 gusht në manastirin e Deçanit/Visoki Dečani për të marrë pjesë në solemnitetin e organizuar për nder të kësaj feste.

Se serbët po ndihen më të sigurt në Prizren/Prizrenu flet edhe e fakti që e kanë konstatuar aktivistët e FDH se gjatë 4-5 muajve të fundit ata pothuajse çdo ditë dalin nga kazerma dhe lirisht shëtisin nëpër qytet. Nganjëherë ata shkojnë edhe me taksi deri te shtëpitë e tyre për të parë se si po rrjedhin punimet përfundimtare dhe bisedojnë me kryesit e punimeve. Me atë rast takohen me shqiptarët, turqit dhe myslimanët, me të cilët janë njohur edhe më parë dhe me ta lirshëm bisedojnë e me disa prej tyre edhe ulen të pijnë nga një pije. Po ashtu, lirisht shkojnë në shitore dhe në institucione publike për t'i kryer punët e tyre personale.

1.3. KOMUNA E NOVOBËRDËS/NOVO BRDO

Novobërda/Novo brdo është një komunë e vogël në pjesën lindore të Kosovës në të cilën qytetarët serbë, shqiptarë dhe romë kanë jetuar tradicionalisht në marrëdhënie të mira ndërnjerëzore. Në këtë komunë shumicën e popullsisë e përbëjnë serbët. Sipas shënimeve të UNHCR-it para konfliktit të armatosur në Kosovë, më 1999, në strukturën e popullsisë së kësaj komune serbët kanë marrë pjesë me 2.680 veta, shqiptarët me 2.158 dhe romët me 86 veta.

Me gjithë faktin se pas ardhjes së forcave ndërkombëtare në Kosovë këtu nuk pati akte dhune sikur në mjediset e tjera të Kosovës, megjithatë numri i popullsisë serbe është zvogëluar në 1.117 veta. Ndërkohë, ky numër paksa është rritur me kthimin spontan dhe të organizuar të serbëve të zhvendosur. Komuna e Novobërdës/Novo Brdo është e para që ka hartuar strategjinë për kthimin e personave të zhvendosur.

Të gjithë qytetarët e komunës së Novobërdës/Novo Brdo, pa marrë parasysh se a janë serbë, shqiptarë apo romë, mund të lëvizin lirshëm dhe pa frikë për të punuar në pronat e tyre. Mund të konstatojmë se këto të drejta nuk i janë cenuar askujt. Shqiptarët kanë uzurpuar disa banesa të serbëve në lagjen „Kolonija e Re“. Këta shqiptarë janë të gatshëm t'i lirojnë ato, por serbët nuk po shprehin gatishmëri për t'u kthyer duke parashtruar disa kushte, pos, tje-rash edhe që të sigurohet punësimi. Në këtë komunë nuk ekziston asnjë objekt industrial apo ndonjë ndërmarrje e madhe ku ata do të mund të punësoheshin.

Që nga marsi i vitit 2004 nuk është shënuar as më i vogli incident në baza etnike.

1.4. KOMUNA E KLINËS/KLINA

Siç është e njohur, në komunën e Klinës/Klina në gjysmën e dytë të vitit 1999 nuk kishte mbetur asnjë pjesëtar i bashkësisë serbe. Është dashur të kalojnë tre vjet që të fillojë procesi i kthimit. Së pari, serbët lokalë u kthyen në dy fshatra, në fshatin Binçë/Biče dhe Grapc/Grapce. Mirëpo, edhe pas dy vjetësh që kur janë kthyer ata nuk mund të lëvizin lirshëm. KFOR-i italian ka qenë vazhdimisht i pranishëm, kështu që edhe shqiptarët të cilët kanë dëshiruar t'i vizitojnë të kthyerit është dashur të kalojnë nëpër këtë vend kontroll të rreptë. Të kthyerit nuk kanë marrë guxim të shkojnë jashtë këtyre vendbanimeve pa përcjellje. Kjo situatë ka ndryshuar vetëm pasi disa familje serbe janë kthyer në qytetin e Klinës.

Në fillim të marsit të vitit 2005 në qytetin e Klinës/Klina u kthyen familjet e para serbe. Për dallim nga rrethanat e fshatrava Binçë/Biča/ dhe Grapc/Grapce, këto familje nuk e kanë pasur përcjelljen e përhershme të KFOR-it. Ata janë kthyer në shtëpitë apo banesat e tyre, por nuk janë vendosur në lagje të ndara, kështu që jetojnë në mesin e shqiptarëve. Tani kanë filluar të lëvizin lirshëm dhe pa përcjellje. Ata pohojnë se janë të kënaqur me lirinë e lëvizjes. Ja se çka tha për FDH i kthyeri Milosh Vasiq:

„Sa i përket lirisë së lëvizjes kjo nuk paraqet problem. Shkoj gjithkrah, flas shqip dhe serbisht dhe askush nuk më shikon keq. I kam takuar disa fqinjë të mi, me të cilët bisedoj normalisht. Përndryshe na viziton policia e nganjëherë edhe

KFOR-i. Unë u them se nuk kanë nevojë të vijnë sepse nuk kemi kurrfarë problemesh.“

Ngjashëm flet për FDH edhe i kthyeri Millorad Pavloviq:

„Raportet me fqinjët shqiptarë nuk janë as të mira as të këqija. Me fqinjët e ndërtesës sonë nuk kemi kontakte. Mirëpo, sikur ata kujdesen që assesi të mos na shkaktojnë probleme apo pengesa. Shpeshherë interesohem, kurse ata janë të qetë në korridor, madje nuk i kam dëgjuar të flasin zëshëm. Megjithatë, ende nuk kemi vendosur kontakte. Përndryshe, ne dalim plotësisht lirshëm, shkojmë në qytet dhe mund të blejmë gjësende në çdo dyqan. Deri tani asnjëherë nuk kemi pasur probleme. Shpeshherë shkoj në komunë dhe atje më shërbejnë si duhet. Madje njëherë pata shkuar në gjykatën komunale për ta marrë një dokument. Unë përndryshe flas shqip shumë mirë. Iu drejtova në shqip nëpunësit lidhur me dokumentin që më nevojitej e ai mu përgjigj në mënyrë shumë të kulturuar: „Uluni vëtem pak, do ta rregullojmë“ (Sedite samo malo, sada ćemo to rešiti). Shumë shpejt ma kryen punën dhe unë u ktheva në shtëpi. Shyqyr Zotit që deri tani nuk kemi pasur nevojë të shkojmë në shtëpinë e shëndetit, edhe pse mendoj se nuk do të kishim asfarë problemesh. Para disa ditësh Lepa Maziq kishte shkuar atje për t'u kontrolluar dhe siç më tha e kishin pranuar shumë mirë, e kishin kontrolluar dhe përcjellë si është më së miri. Përkundër faktit se shumica e njerëzve që kanë jetuar në Klinë/Klini më njohin shumë mirë, megjithatë rrallë kush më përshëndet. Në të vërtetë kam kontakte me disa shqiptarë, por këtë e bëjmë në mënyrë mjaft diskrete.“

Gjatë vitit 2005 në Klinë/Klina janë kthyer mbi 20 familje serbe. Kjo ka ndikuar që liria e lëvizjes të jetë më e mirë edhe për të kthyerit në fshatrat përreth siç janë Binqë/Bića, Grabc/Grapac dhe Vidajë/Vidanje. Në lidhje me këtë mund të konkludojmë se liria e lëvizjes për serbët e Klinës/Klina është shumë më e mirë në krahasim me vitet e mëparshme. Mirëpo, edhe më tutje duhet punuar për promovimin e lirisë së lëvizjes dhe të lirive të tjera, sidomos lidhur me raportet me institucionet lokale.

1.5. KOMUNA E PEJËS/PEĆ

Brethanat në lidhje me lirinë e lëvizjes në komunën e Pejës/Peć edhe më tutje janë të pandryshuara. I vetmi fshat të cilin serbët lokalë nuk i kanë braktisur shtëpitë e tyre është fshati Gorazhdevc/Goraždevac. Megjithatë, Gorazhdev-

ci/Goraždevac funksionon si enklavë. Në territorin e fshatit serbët levizin lirshëm, por janë të rrallë ata banorë të këtij fshati që marrin guximin që të shkojnë në Pejë pa përcjellje. Duhet theksuar se situata në lidhje me lirinë e lëvizjes ka ndryshuar fare pak.

Situata është e njëjtë edhe me të kthyerit në tri fshatrat e komunës së Pejës. Në fshatin Bellopojë/Belo Polje, 24 serbë janë kthyer që në muajin shtator të vitit 2003. Edhe pse jetojnë vetëm dy kilometra larg qendrës së Pejës/Peći assesi nuk mund të shkojnë lirshëm në këtë qytet. Natyrisht, gjendjen e kanë përkeqësuar edhe ngjarjet e marsit të vitit 2004. Më 18 mars 2004 është sulmuar edhe fshati Bellopojë/Belo Polje dhe me atë rast u është vënë flaka shtëpive të posandërtuara të serbëve.

Situata diçka më e mirë është në fshatrat Brestovik/Brestovik dhe Sigë/Siga, në të cilat procesi i kthimit ka filluar në shtator të vitit 2004. Në këto dy fshatra, për dallim nga Bellopoja/Belog Polja, nuk ekziston ndonjë punkt i KFOR-it apo i policisë. Në të vërtetë patrullat janë të shpeshta, por nuk ekziston punkti kontrollues. Të kthyerit ndihen mirë por edhe më tutje hezitojnë të shkojnë pa përcjellje në Pejë/Peći. Ka përjashtime, megjithëse te të kthyerit mbretëron frika. Për FDH Dejan Jashoviq deklaroi sa vijon:

„Ende nuk kemi vendosur kontakte të afërta me fqinjët shqiptarë, edhe pse do të duhej bërë këtë. Kur shihemi karshi gjithësesi përshendetemi me ngritjen e dorës, si ata edhe ne. Jam i bindur se me fqinjët tanë nuk do të kemi probleme, sepse as ata me ne nuk kanë pasur asnjëherë probleme. Përndryshe, nuk mund të levizim nëpër tërë territorin e fshatit, kurse deri në fshatin Brestovik shkojmë pa probleme. Unë personalisht shkoj edhe më larg. Kur shkoj te familja në Mal të Zi udhëtoj këmbë deri në udhëkryqin e fshatit Vitomiricë. Aty e pres autobusin, zakonisht atë që vjen nga Prizreni, e ndali dhe në mënyrën më normale hyj brenda dhe vazhdoj për në Mal të Zi. Këtë linjë e shfrytëzoj edhe me rastin e kthimit. Deri tani nuk më ka ndodhur që dikush të më shikojë keq. Mirëpo, ende nuk kemi marrë guxim që të shkojmë në Pejë pa përcjellje.“

Mund të konkludojmë se sa i përket lirisë së lëvizjes për pjesëtarët e bashkësisë serbe në komunën e Pejës, nuk janë bërë përpertime pozitive. Situata nuk është e ngjashme në asnjë rajon tjetër. Çdo kund janë shënuar rezultate pozitive në këtë plan, me përjashtim të kësaj komune.

2. Kthimi i të zhvendosurve

Gjatë vitit 2005 hulumtuesit e Fondit për të Drejtën Humanitare kanë vizituar 21 vendbanime anembanë Kosovës, në rajonet ku po zhvillohet procesi i kthimit. Në bazë të kësaj kemi arritur në përfundim se ky proces gjatë vitit 2005, në krahasim me vitin paraprak, është shumë më i suksesshëm. Në përmirësimin e kësaj gjendjeje ka ndikuar edhe themelimi i Ministrisë për Bashkësitë dhe Kthim në kuadër të Qeverisë së Kosovës.

Hulumtuesit e Fondit për të Drejtën Humanitare kanë përcjellë kthimin e grupeve të pakicave në rajonet e përfshira nga trazirat etnike gjatë ngjarjeve të marsit të vitit 2004 dhe kanë kryer kërkime lidhur me kthimin e personave të zhvendosur në komunën e Klinës/Klina. Kthimi i pakicës serbe në Klinë/Klina e cila gjendet në verilindje të Kosovës, vetëm tani është bërë i mundur. Përpjekjet e mëhershme për kthimin e disa serbëve në Klinë/Klina (më 2003) qenë të pasuksesshme. Kthimin e tyre e kanë mundur autoritetet komunale duke ofruar mbështetje më të madhe. FDH ka dhënë njoftimin duke u bazuar në raportet nga terreni, duke theksuar se ky rast paraqet një hap përpara në zgjidhjen e problemit të kthimit.

Njoftimi është botuar në gazetën „Koha ditore“ të datës 5 korrik 2005.

2.1. KOMUNA E LIPJANIT/LIPLJAN

Komuna Lipjanit/Lipljan është me popullësi të përzier; aty jetojnë shqiptarët, serbët, hashkalinjtë, romët dhe kroatët. Komuna ka 72 fshatra, nga të cilat 52 janë me popullsi shqiptare, 6 me popullsi serbe dhe 13 me popullsi të përzier. Bashkësitë etnike kryesisht janë të koncentruara në qytetin e Lipjanit/Lipljanu dhe në fshatrat: Rubovc/Rabovce, Grackë/Staro Gracko, Medvec/Medvec, Allas/Mali Alas, Dobrotin/Dobrotin, Gushtericë e Ulët/Donja Gušterica, Gushtericë e Epërme/Gornja Gušterica, Livadh/Livađe, Suhodoll/Suvi Do, Lepinë/Lepina, Janjevë/Janjevo, Magurë/Magura, Kroi i Goleshit/Goleško Vrelo dhe Dobrajë e Vogël/Malo Dobranje. Fshati me popullsi më të përzier është Novobërda/Novo Brdo. Në të krahas popullësisë shqiptare që është shumicë jetojnë edhe kroatët, romët dhe hashkalinjtë.

Komuna e Lipjanit/Lipljan ka rreth 80.830 banorë. Prej tyre 69.465 janë shqiptarë, 8.914 serbë, 1.632 hashkalinj, 520 romë dhe 299 kroatë.

Nga viti 1999, kur në Kosovë kanë hyrë forcat ndërkombëtare të NATO-s, u shënua një zhvendosje graduale e popullësisë serbe nga qyteti i Lipjanit/Lipljana dhe nga fshatrat përreth, si edhe e hashkalinjve dhe romëve.

Shpërngulja e serbëve ka filluar pas ngjarjeve të 17 marsit të vitit 2004. Pas luftës shumica e ndërtesave banesore të serbëve të shpërngulur nga Lipjani janë shkatërruar. Me atë rast u është vënë zjarri 1.792 shtëpive.

Nga viti 1999 deri 2002 në komunën e Lipjanit, me mjetet e organizatave dhe shoqërive të ndryshme (World Vision, ADRA, SDC, Diaconi, GOAL, UFORK-u, KFOR), janë ndërtuar 555 dhe janë rindërtuar 521 shtëpi, kurse me mjetet vetiake janë ndërtuar 279 shtëpi. Edhe pse kanë kaluar më tepër se pesë vjet nga përfundimi i luftës në Kosovë edhe më tutje ka mbetur një numër shumë i madh i personave të zhvendosur nga kjo komunë që ende nuk janë kthyer në vatrat e tyre. Gjatë periudhës 2000 deri 2004 në komunën e Lipjanit janë kthyer 413 serbë, 550 hashkalinjë dhe 48 romë.

Personeli komunal dhe administrata komunale nuk kanë qenë të kënaqur me numrin e të kthyerve, andaj janë ndërmarrë aktivitete për të krijuar një klimë të mirë politike për kthimin e personave të zhvendosur nga vatrat e tyre. Me pjesëtarët e shumicës shqiptare është biseduar për atë se në këtë hapësirë duhet të ketë vend për të gjitha bashkësitë e kësaj komune dhe në këtë plan është arritur pëlqimi i plotë i popullsisë shumicë për pranimin normal dhe të natyrshëm të të zhvendosurve dhe të të shpërngulurve. Kujdes i veçantë i është kushtuar punësimit të pjesëtarëve të bashkësive etnike në organet e pushtetit lokal dhe në shërbimet civile. Në administratën komunale momentalisht punojnë rreth 185 shqiptarë dhe 32 pjesëtarë të bashkësive etnike. Njëri nga zëvendëskryetarët e komunës është nga radhët e bashkësisë serbe.

Kohëve të fundit nuk pati incidente serioze në baza etnike, pos një rasti kur para disa javësh persona të panjohur kanë shtënë me armë zjarri në drejtim të shtëpisë së një familjeje hashkalinje në fshatin Allas/Mali Alas.

Momentalisht është tejet aktual kthimi i hashkalinjve të zhvendosur nga fshati Magurë, të cilët janë vendosur në kampin e Plemetinit.

„Me hashkalinjtë e zhvendosur nga fshati Magurë për herë të fundit kemi biseduar më 20 tetor të këtij viti. Pos meje në bisedime moren pjesë edhe përfaqësuesit e UNHCR-it dhe të UNMIK-ut. Ne ua kemi bërë me dije se kampi i Plemetinit do të mbyllet dhe se secili duhet të kthehet në shtëpinë në të cilën ka jetuar më herët, se komuna e Lipjanit ka siguruar truallin në të cilin do të ndërtohen shtëpitë për ta, se siguria është në nivel të lartë, se liria e levizjes është normale, se do të mundësohet shkollimit i barabartë për të gjithë dhe se në Magurë deri tash janë kthyer 50 familje hashkalinje që po jetojnë normalisht. Mirëpo, shumica e hashkalinjve nga fshati Magurë në kampin e Plemetinit janë të pakënaqur me ndërtimin e banesave për ta. Ata kishin vërejtje se nuk janë konsultuar për vendin në të cilin do t'u ndërtohen banesat personave të kthyer dhe pse këto banesa nuk janë ndërtuar në Lipjan ose Obiliq, ku ekzistojnë mundësi më të mëdha për punësim.“

Profesori i gjuhës ruse, zyrtar për kthim në komunën e Lipjanit

2.2. KOMUNA E KLINËS/KLINA

Si shembull më i suksesshëm i kthimit mund të merret rasti i kthimit në vetë qytetin e Klinës/Klina.

Kthimi i serbëve në Klinë/Klina ka filluar sivjet, edhe pse disa qytetarë të kombesisë serbe kanë tentuar të kthehen në dhjetor të vitit 2003. Ata qenë vendosur në fshatin Binqë, komuna e Klinës në të cilin jetojnë serbët.

Më 10 dhjetor 2003, 11 meshkuj nga fshati Binqë/Binçe kanë shkuar këmbë deri në Klinë/Klina. Janë vendosur në një shtëpi serbe, por shumë shpejt aty është tubuar një numër i qytetarëve shqiptarë dhe ka protestuar për shkak të kthimit të paparalajmëruar, duke e penguar në këtë mënyrë kthimin e serbëve në Klinë/Klina. Është dashur të kalojë një vit që në këtë qytet të mund të kthehet familja e parë serbe. Me ndihmën e DRC-së (Danish Refugee Council) dhe me ndihmën e pakursyer të Kuvendit të komunës së Klinës/Klina, familja e parë serbe u kthye në shtëpinë e vet në Klinë më 28 shkurt 2005. Çifti bashkëshortor Maziq ishte mjaft i kënaqur që ishte kthyer si dhe me tretmanin që ia kishin siguruar institucionit komunale. Po e citojmë një pjesë të deklaratës së të kthyerit M. M. dhënë FDH:

„Ne të dy, bashkëshortja ime dhe unë kemi qenë fatlum që jemi të parët që jemi kthyer në qytetin e Klinës. Na kanë pritur shumë mirë. Kur kryetari i komunës së Klinës/Klina Ramë Manaj ishte njoftuar për kthimin tonë erdhi të na vizitojë dhe me atë rast na uroi mirëseardhje. Për ne ishte rrethanë lehtësuese edhe fakti se shtëpia jonë nuk ishte dëmtuar. Në të kishte jetuar fqinji ynë shqiptar. HABITAT-i kishte kontaktuar me të dhe ai kishte shfaqur gatishmërinë që ta lirojë shtëpinë. Nuk kemi kontaktuar me fqinjët e tjerë, pos me fqinjin e parë. Sa për fillim jemi të kënaqur me këtë që na është ofruar.“

Familja e dytë serbë që është kthyer për të jetuar në Klinë/Klina e ka bërë këtë më 19 prill 2005. Kjo familje trianëtarëshe është kthyer në banesën e vet, duke kontaktuar më parë me njeriun i cili në atë kohë banonte në këtë banesë. Ai kishte shfaqur gatishmërinë që ta lirojë banesën. Të kthyerit janë tejet të kënaqur me lirinë e lëvizjes. I kthyeri M. P. kështu flet në lidhje me këtë:

„Unë levizi lirshëm nëpër Klinë/Klina. Më duhet të them se asnjëherë nuk kam përjetuar provokime. Vërtet vetëm një numër i vogël i njerëzve më përshëndesin në rrugë, përkundër faktit se në Klinë/Klina e njoh një numër të madh të njerëzve, por unë mendoj se marrëdhëniet do të përmirësohen. Është me rëndësi se në rrugë askush nuk më ka provokuar. Lirisht shkoj për të blerë gjësende që më nevojiten nëpër shitore dhe tregtarët më shërbejnë si është më së miri.“

Deri tani në Klinë/Klina janë kthyer 19 famije serbe. Është interesant fakti se serbët në Klinë/Klina janë kthyer individualisht dhe jetojnë në vendbanime të ndryshme në afërsi të fqinjëve të tyre shqiptarë. Ata lëvizin lirisht nëpër qytet, vizitojnë njëri tjetrin dhe kanë qasje në të gjitha institucionet e sistemit. Disa prej tyre kanë kërkuar ndihmën mjekësore në Shtëpinë e Shëndetit në Klinë/Klina dhe janë trajtuar shumë mirë nga ana e personelit mjekësor. Përkundër kësaj, jeta e pjesëtarëve të kombësisë serbe në Klinë/Klina nuk është e lehtë. Ndër prioritete ata e potencojnë rregullimin e çështjes së pronësisë së tyre, siç janë lokalet dhe shtëpitë si dhe punësimi. Ata janë të gatshëm të integrohen në shoqërinë kosovare dhe t'i kryejnë obligimet e veta. Theksojnë se duhet ta paguajnë rrymën, telefonin dhe obligimet e tjera komunale por për këtë nuk kanë kurrfarë të ardhurash. Ky është problemi që më së shumti i mundon banorët e kthyer në komunën e Klinës/Klina.

2.3. KOMUNA E PEJËS/PEĆ

2.3.1. Fshati Bellopojë/Belo Polje

Në fshatin Bellopojë/Belo Polje afër Pejës/Peć kthimi i serbëve të zhvendosur ka filluar kah fundi i vitit 2003. Shtëpitë për 24 familje pothuaj ishin përfunduar. Mirëpo, siç është e njohur në trazirat e marsit qenë rrezikuar edhe serbët e kthyer nga ky fshat. Ata sërisht qenë të detyruar ti braktisin shtëpitë e tyre të posandërtuara të cilave më vonë u është vënë flaka. Një kohë banorët e fshatit Bellopojë/Belo Polje qëndruan në bazën ushtarake të KFOR-it italian e pastaj u kthyen në fshat. Shtëpitë e tyre u rindërtuan në shkurt të vitit 2005 me mjetet që i ndan Qeveria e Kosovës dhe Kuvendi i komunës së Pejës/Peć. Pikëpamjet e banorëve të këtij fshati lidhur me kthimin janë të ndryshme. Disa pohojnë se ekzistojnë kushtet minimale për kthim të qëndrueshëm, kurse të tjerët mendojnë se në këto kushte nuk mund të jetojnë. Përfaqësuesi i fshatit për FDH e përshekroi me këto fjalë problemin e kthimit:

„Kjo çështje mund të zgjidhet shumë thjesht. E para, bashkësia ndërkombëtare duhet ta dijë se cilat janë nevojat më të domosdoshme që duhet të plotësohen këtu. Para së gjithash zhvillimi ekonomik. Pra, mbetet që të investohen mjete për t'u hapur vende të reja pune. Nëse sigurohet mirëqenia dhe nëse të rinjtë kanë ku të punësohen ata edhe do të shoqërohen dhe askujt nuk do t'i bie ndërmend që t'i bëjë keq tjetrit. Qeveria e Kosovës më zëshëm duhet të bëjë me dije se pajtohet me kthimin e të zhvendosurve dhe pastaj do të jetë më lehtë. Njerëzit këtë do pranojnë shumë shpejt. Pastaj kthimi nuk guxon të keqpërdoret. Ekziston një organizatë greke, e cila është e gatshme të investojë për kthimin e serbëve. Ajo ka hartuar projektin për kthimin e 40 familjeve serbe në këtë fshat. Unë isha tejet i kënaqur deri sa nuk e shikova regjistrin e atyre që do t'u ndërtohen shtëpitë. Po ku i gjetën pikërisht ata? Që të gjithë kanë blerë shtëpi në Beograd që vlejnë nga 200.000 euro e më tepër. Po ata kurrë nuk do të kthehen për të jetuar këtu. Nga ana tjetër, ka serbë nga fshati ynë që sot e kësaj dite jetojnë në objekte kolektive, të cilët mezi presin që dikush këtu t'u ndërtojë ndonjë kasollë. Ka të tillë që i kanë varrosur fëmijët e vet këtu dhe mezi presin të kthehen këtu për ta pritur vdekjen. Pra, duhet pasur kujdes se kujt po i ndihmohet për t'u kthyer.“

Megjithatë, në kthimin e të zhvendosurve në këtë fshat nuk ndikojnë vetëm kushtet e vështira ekonomike. Ky është një prej fshatrave në të cilin nuk ekzi-

ston liria e lëvizjes. Banorët e këtij fshati mund të lëvizin lirshëm vetëm brenda territorit të fshatit. Ekziston transporti i organizuar për ta që në ditët e caktuara të mund të shkojnë deri në Gorazhdec/Goraždeca, ose më tutje deri në Mitrovicë/Mitrovice. Pikërisht për këtë, qasja në institucionet e sistemit është e kufizuar. Thënë qartazi, nëse ndonjëri prej banorëve të këtij fshati dëshiron t'u drejtohet organeve komunale, atëherë së pari duhet të shkojë në Gorazhdec/Goraždeca, ku ekziston zyra e bashkësive dhe që përmes saj t'u drejtohet organeve përkatëse.

2.3.2. Fshatrat Sigë dhe Brestovik/Siga i Brestovik

Fshatrat Sigë dhe Brestovik/Sela Siga i Brestovik gjenden vetëm tri kilometra larg qytetit të Pejës/Peći. Banorët e këtyre dy fshatrave fqinje janë të nacionalitet serb. Të kthyerit e parë arritën në Brestovik/Brestovik në shtator të vitit 2004. Të njëjtin muaj arritën edhe të kthyerit e parë në fshatin Sigë/Siga. Kthimin e tyre e ka financuar organizata italiane „Bergamo“, kurse punimet për ndërtimin e shtëpive i ka kryer Qeveria Gjermane „THW“. Lëvizja e lirë e të kthyerve është e kufizuar, në të vërtetë ata mund të lëvizin lirshëm në territorin e këtyre fshatrave, edhe pse ka përjashtime. I kthyeri D.J. nga fshati Sigë deklaroi për FDH sa vijon:

„Prej se kemi ardhur këtu në këtë fshat nuk pati punkt, kështu që kush ka dashur ka mund të vijë në fshat. Pjesëtarët e SHPK patrollojnë shpesh. Vijnë te ne dhe na pyesin se a kemi probleme etj. Me ne sillen në mënyrë tejet korrekte. Shpeshherë vijnë për të pirë kafe së bashku me ne. Patrullat janë të përziera, përkatësisht të përbëra nga shqiptarët dhe boshnjakët. Madje na kanë thënë se do të na sjellin edhe disa aplikacione për ata që dëshirojnë të punojnë në shërbimin policor. Nuk jam i sigurt se ndonjëri do të paraqitet, edhe pse mendoj se do të ishte mirë që edhe ndonjë serb të hyjë në SHPK. Edhe KFOR-i patrollojnë gjatë natës. Megjithatë, duhet pranuar se që nga ardhja jonë këtu e deri më tani nuk na ka ndodhur asnjë incident. Në të vërtetë, me një rast disa të rinj kanë gjuajtur gurë mbi shtëpinë e një serbi duke i thyer disa tjegulla. Por unë mendoj se këtu nuk mund të bëhet fjalë për ndonjë incident serioz. Ne këtu ndihemi të sigurt.

Siç deklaroi ky dëshmitar për FDH, situata në fshatrat Brestovik/Brestovik dhe Sigë/Siga është diç më e mirë se në fshatin Bellopojë/Belo Polje. Deri sa në

Bellopojë/Belom Polju vazhdimisht janë të pranishëm pjesëtarët e KFOR-it italian, në fshatrat Brestovik/Brestovik dhe Siga/Siga, patrullat janë vetëm të kohëpaskoshme. Sidoqoftë, lëvizja e lirë nuk është në nivelin e kënaqshëm. Kah fundi i vitit 2005 këto fshatra i ka vizituar kryeministri Bajram Kosumi, i cili u ka premtuar të kthyerve se Qeveria e Kosovës do të bëjë çmos për përmirësimin e kushteve jetësore të të kthyerve. Në kuadër të këtyre përmirësimeve është ndërtuar edhe shkolla fillore për fëmijët e personave të kthyer.

2.4. KOMUNA E VUSHTRRIË/VUÇITRN

Menjëherë pas përfundimit të luftës më 1999, pothuajse të gjithë hashkalinjtë e braktisën Vushtrrinë/Vuçitrn, për shkak të incidenteve, vrasjeve dhe zhdukjeve të disa pjesëtarëve të bashkësisë së hashkalinjve. Mirëpo, pas një viti njerëzit kanë filluar të kthehen në shtëpitë e tyre. Numri i hashkalinjve të kthyer në Vushtrri/Vuçitrn ka shkuar duke u shtuar vazhdimisht. Në mars të vitit 2004 në Vushtrri/Vuçitrn jetonin 320 pjesëtarë të bashkësisë së hashkalinjve, përkatësisht rreth 100 familje. Në fillim e kishin të kufizuar lirinë e lëvizjes. Vetëm rreth gjysmës së vitit 2003 u përmirësua situata. Njerëzit vinin në qytet për të blerë gjësende nëpër dyqanet e shqiptarëve.

Mirëpo, më 18 mars 2004 hashkalinjtë e Vushtrrisë/Vuçitrn ishin në shënjestër të shqiptarëve lokalë. Me atë rast janë djegur dhe shkatërruar të gjitha shtëpitë e tyre. Pjesëtarët e bashkësisë hashkalinje janë evakuuar në bazën e KFOR-it francez në fshatin Magjunaj. Punimet për rindërtimin e shtëpive të tyre vazhduan deri më 22 dhjetor të vitit 2004. Mirëpo, procesi i kthimit të tyre ka qenë mjaft i ngadalshëm. Lidhur me këtë për FDH përfaqësuesi i hashkalinjve të Vushtrrisë deklaroi:

„Njerëzit nuk kthehen nëpër shtëpitë e tyre, sepse ende nuk janë krijuar kushtet e duhura. Një prej parakushteve janë edhe muret e oborreve. Askush nuk dëshiron të kthehet, derisa nuk rrethohen oborret e tyre. Për këtë qëllim është lejuar një shumë e mjeteve, por kjo nuk mjafton. Pastaj shtëpitë nuk janë të pajisura, kështu që në këtë dimër nuk mund të jetojmë në to, ngase nuk ka ngrohje e shumë gjëra të tjera të domosdoshme. Megjithatë unë kam vendosur që të kthehem në shtëpinë time rreth datës 1 mars. Nuk kam zgjidhje tjetër.

Shpresoj që edhe të tjerët të ndjekin shembullin tim. Mendoj se do të kthehen 4-5 familje, e për të tjerat nuk jam i sigurtë. Për kthim është shumë e rëndësishme edhe liria e levizjes, e cila momentalisht për ne është e kufizuar. Unë megjithatë levizi, edhe pse shpeshherë më bëhen provokime verbale. Për shembull, para disa ditësh disa të rinj kur më shikuan m'u drejtuan me këto fjalë: „Ende jeni këtu?“ Liria e levizjes është parakusht qenësor për kthimin tonë. Përndryshe, siguria nuk është në nivel të kënaqshëm, ngase që nga viti i ri e këndej dyert e shtëpive tona sërish janë thyer.“

Sipas fjalëve të pjesëtarëve të bashkësisë ashkalinje, për tu mundësuar kthimi i tyre është e domosdoshme që vetëdija e popullësisë shumicë të jetë në nivel më të lartë dhe që në të ardhmën të mos ushtrojnë dhunë ndaj tyre. Ata thonë se nuk ia vlenë që vazhdimisht ti ruajë policia. Përveç lirisë së levizjes ashkalinjtë i brengosë edhe situata e rëndë ekonomike dhe papunësia e madhe që i godet të gjithë në Kosovë.

2.5. KOMUNA E RAHOVECIT/ORAHOVAC

2.5.1. Fshati Zoqishtë/Zočište

Në komunën e Rahovecit/Orahovac deri tani kthimi është bërë kryesisht në mënyrë spontane. Mirëpo, është ndërmarrë iniciativa për kthimin e 41 familjeve serbe në fshatin Zoqishtë/Zočište. Në të vërtetë, këto familje kanë shprehur gatishmërinë që të kthehen. Duke pasur parasysh këtë gatishmëri të tyre, Ministaria për Kthim dhe Pakica e Qeverisë së Kosovës ka hartuar projektin me të cilin është paraparë që në fshatin Zoqishtë/Zočište të ndërtohen 44 objekte për banim, 41 për serbët e kthyer dhe tre për shqiptarët, pastaj ambulanca dhe infrastruktura komplete. Për këtë qëllim Qeveria e Kosovës ka siguruar 1.800.000 euro. Ndërtimi i objekteve banesore në Zoqishtë/Zočište filloi kah mesi i muajit gusht të këtij viti, kurse në këtë moment janë në fazën përfundimit të ndërtimit 35 shtëpi. Ambulanca tani më është ndërtuar. Është ndërtuar kanalizimi, rrjeti i ujësjellësit dhe janë vendosur shtyllat për ndriçim publik të fshatit, kështu që tani janë në përfundim e sipër të gjitha punimet në infrastrukturë. Kanë mbetur pa u kryer nëntë objekte që sipas planit të Ministrisë duhet të kryhen në muajin mars të vitit 2006. Shtëpitë e ndërtuara për ata që do të kthehen janë të madhësive të ndryshme, varësisht nga numri i anëtarëve të

familjes. Për familjet me vetëm dy anëtarë janë paraparë shtëpitë prej 48 m², ndërkaq ato më të mëdha që janë paraparë për familjet me më shumë anëtarë kanë nga 78 m².

Sa i përket qasjes në institucionet lokale, ekziston zyra rajonale e Ministrisë për Kthim dhe pakica, ndërkaq në fshatin Hoçë e madhe/Velika Hoča ekziston dega e kësaj zyreje, kështu që nëpërmjet këtyre dy zyrave serbët lokalë në Rahovec/Orahovac i zgjidhin problemet e tyre në shërbimet e ndryshme komunale.

2.6. KOMUNA E OBILIQIT/OBILIĆ

2.6.1. Kampi i Plemetinit/Plemetina

Në këtë moment në kampin e Plemetinit/Plemetina janë të vendosura 36 familje rome, hashkalinje dhe serbe që kanë ardhur si refugjatë nga Kroacia.

Në fillim të vitit këtë kamp e ka vizituar Bajram Kosumi, me ç'rast pati premtuar se banorët nuk do ta presin dimrin në këtë kamp dhe se ai do të mbyllet në qershor të vitit 2005. Menjëherë pastaj në afërsi të këtij kampi filloi ndërtimi i gjashtë banesave për familjet e refugjatëve nga Kroacia, por jo edhe për romët dhe hashkalinjtë e Magurës të vendosur në këtë kamp. Për ta ende nuk është gjendur zgjidhja, sepse në vend që të fillojë ndërtimi në Lipjan/Lipljanu, siç ishte premtuar, filloi ndërtimi i një shtëpie në Magurë/Magura.

Kryetari i komunës së Lipjanit/Lipljan me bashkëpunëtorët e vet e vizitoi kampin dhe me atë rast u bisedua lidhur me kthimin.

„Ne atëherë patëm thënë se nuk duam të kthehemi në fshatin Magurë/Magure, sepse atje nuk ka kushte për jetesë. Nuk është shkak frika nga shqiptarët, por para së gjithash, pamundësia e punësimit. Mbretëron një krizë e madhe për punë jo vetëm për romët, por edhe për shqiptarët dhe të tjerët. Pastaj edhe fëmijët tanë janë mësuar këtu. Ata mësimin e vijnë në gjuhën serbe, e jo shqipe. Këtu e kemi edhe kujdesin shëndetësor, ndërkaq nuk jemi të sigurt se atje do të mund ta realizojmë kujdesin shëndetësor.

Ishim në fshat dhe biseduam me vendasit shqiptarë lidhur me kthimin tonë. Ishte i pranishëm edhe nënkryetari i komunës së Lipjanit/Lipljan, zyrtari për çështjet e kthimit dhe të tjerë. Ata na thanë se punë do të ketë meqë do të privatizohet miniera. Unë me atë rast u thash se, po që se miniera privatizohet, së pari do të punësohen shqiptarët, ngase edhe ndër ta ka shumë të papunësuar, kurse pronari privat neve nuk do të na pranojë në punë. Me atë rast u lajmëruan për kthim nëntë familje hashaklinje dhe rome, kurse 12 familje të tjera rome refuzuan të kthehen duke theksuar se edhe më tutje do të qëndrojnë në kampin e Plemetinit/Plemetine. Për kthim u paraqitën familjet e Muhamet Sharkit, Halil Mujës, Fazli Mujës, dy vllëzër nga Lipjani. Krahas meje nuk u pajtuan të kthehen familjet e Gazmend Ramadanit, Shahe Berishës, Xhemajl Berishës, Esma Berishës, Kader Ajetit, Hysni Shaqirit, Ramadan Shaqirit, Muhamet Shaqirit dhe serbja nga Magura Verica Kërstiq.

Tani nuk e di cili është numri i saktë i romëve të fshatit Magurë/Magure, ngase çdo gjë është përzier. Disa deklarohen si hashaklinj, të tjerët si egjiptasë. Para lufte nuk ka ekzistuar kjo dukuri, të gjithë kanë qenë romë.

Një është e saktë, këtu në kampin e Plemetinit kanë mbetur 12 familje rome nga Magura, të cilat nuk dëshirojnë të kthehen.“

Hysni Shaqiri, rom nga fshati Magurë/Magure

Verica Kërstiq është e vetmja serbe nga Kosova, e cila banon dhe jeton në kampin e Plemetinit/Plemetine, së bashku me 146 romë dhe hashakalinj kosovarë të zhvendosur nga Lipjani/Lipljana, Obiliqi/Obilića, Skenderaj/Srbice, Fushë Kosova/Kosovog Polja dhe nga vende të tjera të Kosovës dhe disa refugjatë serbë nga Kroacia. Më herët në këtë kamp ka pasur shumë më tepër njerëz, ndoshta pesë-gjashtë mijë refugjatë dhe të zhvendosur. Verica Kërstiq erdhi këtu në vitin 1999 nga fshati Magurë, ku ka jetuar dhe punuar në kuzhinën e restorantit të minierës së magnezitit në Magurë/Magura. Shtëpinë e vet e kishte braktisur së bashku me shumë të tjerë nga frika dhe ngase nuk ndiheshin të lirë.

„Nuk kemi qenë të sigurt, jo nga fqinjët shqiptarë, por nga njerëz të panjohur civilë që në Magurë vinin nga fshatrat e tjera. Ata neve serbëve, romëve dhe ashakalinjve na maltretonin dhe fyenin duke na thënë „më nuk keni çka të kërkoni këtu“.

Te mjeku mund të shkojmë pa kurrfarë problemi. Kur kemi nevojë shkojmë në ambulancën e Plemetinit. Ata na pranojnë mirë, na japin reçeta, por shumica nuk mund t'i blejnë ilaçet sepse nuk kanë para. Si mundet dikush me 50 euro ta sigurojë miellin, sheqerin, vajin dhe t'i paguajë ilaçet, e këtu shumica janë të moshuar dhe të sëmurë, kurse disa prej familjeve kanë numër të madh të fëmijëve. Organizata humanitare 'Nëna Tereze', e cila vepron këtu, sipas nevojës organizon shkuarjen në spitalin e Prishtinës. Sa i përket shëndetësisë, mund të them se nuk ka probleme. Vlen të theksohet se fëmijët lirisht e vijnë në mësimin."

Verica Kërstiq, serbe nga fshati Magurë/Magure

2.7. KOMUNA E MITROVICËS/MITROVICA

2.7.1. Mahalla e romëve

FDH përcolli çështjen e kthimit të personave përkohësisht të zhvendosur të bashkësisë rome që jetojnë në pjesën veriore të Mitrovicës, si dhe të shtëpive të tyre të rrënuara në Mëhallën e romëve. FDH më tepër ka qenë i përqendruar në evakuimin e tyre nga kampi për shkak të helmimit nga plumbi. Për këtë arsye FDH ka ndërmarrë iniciativën për nënshkrimin e peticionit që romët që jetojnë në këto kampe menjëherë të evakuhohen. Peticionin e përkrahën 120 përfaqësues të orgnizatava nga mbarë bora, duke përfshirë edhe Amnesty International dhe Refugee International, si dhe mbi 600 individë, nga të cilët rreth 200 prej tyre i takojnë bashkësisë etnike rome, hashkalinje dhe egjiptase në Kosovë. Në përpjekjet për vetëdijesimin e opinionit, FDH organizoi me 4 maj të vitit 2005 debatin publik lidhur me të cilin kanë shkruar edhe mediat. Në këtë debat diskutoi edhe avokati Andi Dobroshi nga Qendra për të Drejtat e Romëve e Evropës, me të cilin FDH ka bashkëpunuar më qëllim të vetëdijesimit të opinionit hetimit të rastit. Shumë organizata joqeveritare dhe përfaqësues të institucioneve morën pjesë në këtë debat. Gjatë këtij debati FDH ua ndau transkriptet të gjithë faktorëve relevantë.

Këtë iniciativë e kanë përkrahur këto organizata:

European Roma Right Center – ERRC

Advocacy Training and Resource Center – ATRC

Kosovo Roma Refugee Foundation – KRRF
International War and Peace Reporting – IWPR
Youth Initiative for Human Rights – YIHR

Dy ishin temat kryesore për diskutim:

1. Masat e mundshme ligjore të shkaktuara nga pakujdesia në lidhje me helmimin
2. Peticioni ndërkombëtar për evakuimin e kampit

Fotografitë nga debati lidhur me helmimin nga plumbi në kampet e romëve në pjesën veriore të Mitrovicës, të mbajtur më 4 maj 2005.

Teksti i petitionit:

Fondi për të Drejtën Humanitare dhe Qendra për të Drejtat e Romëve e Evropës, ju ftojnë që t'i bashkoheni petitionit për evakuimin urgjent të kampit të romëve në pjesën veriore të Mitrovicës. Shëndeti i fëmijëve romë është në rrezik. Fëmijët romë dhe lehonat në kampet e Zhitkovcit, Çesminllug/Çesmin Lug dhe Kabllarë/Kablare (Veriu i Mitrovicës) janë në rrezik që të helmohen nga plumbi. Sipas raportit të Organizatës Shëndetësore Botërore, në tetor të vitit 2004 në kampin Zhitkovc/Žitkovac, toka në disa vende ishte e ndotur 100,5 mbi nivelin e lejuar, kurse në lagjën Çesminllug/Çesmin Lug, situata është edhe më e rëndë dhe e tejkalon kufirin e lejuar për 359,5 herë. Këta fëmijë duhet të largohen për shkak të rrezikut të helmimit – MENJËHERË. Përkundër situatës politike, lutem të gjithë akterët që ta analizojnë situatën nga aspekti humanitar. Tani kur IPV dhe UNMIK-u garantojnë rindërtimin e shtëpive në Mëhallën e romëve, do të ishte më lehtë që të binden familjet rome që ta braktisin këtë kamp pa u frikësuar në lidhje me rindërtimin e shtëpive të tyre.

FDP ka organizuar konferencën për shtyp më 2 shtator të vitit 2005 me ç'rast e prezantoi edhe peticionin në fjalë. Në këtë konferencë foli Dajana Post nga Qendra për të Drejtat e Romëve e Evropës, e cila paralajmëroi padinë për prokurorin publik të Kosovës, e ngritur kundër personave NN.

Konferencën për shtyp e ndoqën tri televizione kombëtare në Kosovë: RTK, TV21 dhe KTV.

2.8. KOMUNA E PRIZRENIT/PRIZREN

Në mbledhjen e fundit të grupit të punës për kthim dhe integrim të Kuvendit të komunës së Prizrenit më 27 tetor u miratua projekti me vlerë 665.000 Euro, për kthimin e 13 familjeve serbe, katër shqiptare dhe një rome nga fshati Sërbicë e Ulët.

Sipas këtij projekti do të rinovohen shtëpitë, të cilat janë rrënuar pas hyrjes së trupave të NATO-s në Kosovë në qershor të vitit 1999. Fshati Sërbicë e ulët/Donja Srbica është me strukturë shumënacionale dhe gjendet dhjetë kilometra larg Prizrenit, pranë rrugës magjistrale e cilat lidh Prizrenin/Prizren dhe Gjakovën/Gjakovica. Para lufte, në fshatin Sërbicë e Ulët/Donja Srbica kanë jetuar 1.151 shqiptarë, 99 serbë si dhe disa pjesëtarë të komunitetit RAE . Ata kanë jetuar mirë, marrëdhëniet ndërmjet srbëve, shqiptarëve dhe romëve kanë qenë shumë të mira. Megjithatë pas luftës, pas hyrjes së forcave ndërkombëtare në Kosovë, të gjithë serbët për shkak të frikës i kanë braktisur shtëpitë e tyre.

2.8.1. Fshati Sërbicë e Ulët/Donja Srbica

Në Sërbicë të Ulët/Donju Srbicu deri tani nuk është kthyer asnjë serb. Shumica dëshirojnë të kthehen në shtëpitë e tyre. Për këtë arsye në fshat janë organizuar për t'ua krijuar kushtet për kthim. Sreqko Cvetkoviç është zgjedhur për përfaqësues të srbëve të Sërbicës së Ulët/Donja Srbica. Në këtë cilësi ai mori pjesë në të gjitha bisedimet lidhur me hartimin e projektit për kthimin në shtëpitë e tyre të srbëve të zhvendosur. Ky projekt të cilin e kanë hartuar bashkërisht bazohet në dëshirat reale për kthimin e të zhvendosurve serbë nga ky fshat, e të cilët janë vendosur në vende të ndryshme nëpër Serbi.

Së bashku me përfaqësuesit e Zyrës për Bashkësitë etnike të komunës së Prizrenit/Prizren dhe organizatës humanitare ICMC, e cila do ta zbatojë këtë projekt, është vendosur kontakti me 21 familje serbe të zhvendosura nga Sërbica e Ulët. Në këto bisedime 13 kryefamiljarë të këtyre familjeve shfaqën dëshirën që të kthehen në shtëpitë e tyre. Në bazë të kësaj u hartua projektdokumenti për kthimin e 13 familjeve. Dëshirën për kthim e kishin shfaqur 25 familje, por për shkak të mungesës së mjeteve materiale ky projekt u reduktua në 13. Të gjithë serbët e Sërbicës së Ulët e pranuan projektdokumentin. Në lidhje me të nuk pati vërejtje serioze, pos që shtëpitë e reja do të kenë sipërfaqe më të vogël nga sipërfaqja e shtëpive të rrënuara. Ata propozuan një plotësim të vogël të këtij projekti. Kërkuan ndërtimin e ujësjellësit ngase banorët nuk kanë ujë. Ky propozim nuk u pranua meqë është paraparë ndërtimi i bunarëve (puseve), edhe pse konsiderohet se kjo nuk është zgjidhja më e mirë për këtë fshat i cili ka një numër të madh familjesh, ndërmjet 120 e 150 sosh. Për të gjitha këto familje nuk do të mjaftonin këta bunarë, ngase nuk mund të sigurojnë një furnizim të mjaftueshëm me ujë të pijes. Përfaqësuesi i fshatit në mbledhjen e fundit të grupit të punës sërish propozoi që në këtë fshat uji të silllet nga Pirana/Pirana ose nga Landovica/Landovica. Kjo do të ishte një zgjidhje fatlumë, nga se bëhet fjalë për ujësjellësit e qytetit.

Kushtet për kthim ekzistojnë dhe njerëzit janë të gatshëm të kthehen, por mungojnë mjetet për ndërtimin e shtëpive të rrënuara. Në Sërbicë të Ulët/Donjoj Srbici edhe më tutje nuk ka serbë. Ata janë të zhvendosur nëpër tërë Serbinë: Beograd, Nish, Kragujevc dhe në disa vende më të vogla.

Gjatë intervenimit të NATO-s në Sërbicë të Ulët/Donjoj Srbici, krahas serbëve vendas kishte edhe 800 shqiptarë të zhvendosur nga fshatrat e afërta, më së shumti nga Pirana/Pirana, Landovica, Zojzi/Zojca, Mamusha/Mamuse dhe nga fshatra të tjera më të vogla. Ata qëndruan këtu afër një muaj dhe pasi u harxhua ushqimi vendosën të largohen. Askush nuk i ka ndjekur, por ishte dëshira e tyre që të largohen për shkak të mungesës së ushqimit.

„Unë kam kërkuar nga ICMC që ta organizojnë edhe një takim të përbashkët me përfaqësuesit e të gjitha fshatrave përreth me persona pak më të moshuar që janë me autoritet në mënyrë që me ta të merremi vesh për të konstatuar gjendjen e vërtetë. Ne serbët nga Sërbica e ulët/Donje Srbice nuk turpërohemi dhe nuk i frikohemi kthimit, sepse nuk kemi bërë asgjë, përkun-

drazi kemi bërë vetëm mirë për këtë shoqëri dhe për këtë popull, andaj do të ishtë mirë që të bisedohet dhe të gjendet një zgjidhje. Unë mendoj se zgjidhja mund të gjendet, sepse këtu edhe pas ardhjes së trupave të NATO-s nuk pati sulme as ndaj serbëve e as ndaj shqiptarëve. Së bashku kemi jetuar mjaft mirë dhe këtu nuk kishte patur dallime. Kemi mbrojtur dhe kurajuar njëri tjetrin. Në fshatin tonë, për dallim prej fshatrava të tjera, askush nuk është rrahur, vrrarë, rrëmbyr e maltretuar, sepse ne kemi qëndruar në vijën e mbrojtjes. E kemi mbrojtur këtë popull dhe pasi ata shkuan, edhe ne edhe ata kemi qajtur dhe për askend nuk ishte krejt një.

Aktivitetet e shumta që i kemi zhvilluar kohëve të fundit, sidomos kontaktet me banorët shqiptarë të fshatit, treguan se situata e gjithmbarshme e sigurisë është e pranueshme për kthim, se ekziston dëshira e ndërsjellë për bashkëpunim dhe se popullsia shqiptare e miraton kthimin e serbëve në vatrën e tyre. Unë besoj se kthimi i serbëve të zhvendosur në Sërbicë të Ulët do të jetë i suksesshëm.“

Sreçko Cvetković – profesor i matematikës, fshati Sërbicë e Ulët/Donja Srbica – Prizren/Prizren

3. Qasja e barabartë në institucione, qasja në shërbimet publike, në edukim dhe punësim, përdorimi i gjuhës amëtare

Institucionet ligjvënëse, Qeveria e Kosovës, UNMIK-u

Më 19 korrik 2005³ i dërguari special i sekretarit të përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara, zotëri Soren Jesen-Petersen dhe kryeministri i Kosovës, zotëri Bajram Kosumi, hartuan kornizën strategjike për bashkësitë dhe kthim për vitin 2005, në prani të përfaqësuesve të partive politike, grupit të kontaktit, UNMIK-ut, organizatave ndërkombëtare dhe të shoqërisë civile.

Zotëri Bajram Kosumi shprehu gatishmërinë e Qeverisë së Kosovës që të marrë përgjegjësinë për qytetarët e Kosovës.

³ Më detajisht shih; UNMIK Press release 1394, e martë, 19 korrik 2005.

Më 10 janar 2005, përfaqësuesi i lartë i sekretarit të përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara emëroi këshilltarin për çështjet e pakicave, kanadezin Krejg Xhenes.

Ky emërim kishte për qëllim përkrahjen e PLSP për integrimin e pakicave kosovare në krijimin e një Kosove multietnike, gjë që fokusohet në çështjet e lidhura me plotësimin e standardeve dhe kultivimin e një dialogu të përherëshëm ndërmjet bashkësive etnike në Kosovë.

Krejg Xhenes u ngarkua për sigurinë, kthimin, decentralizimin dhe lirinë e kthimit. Ai i raporton PLSP të Kombeve të Bashkuara dhe në bashkëpunim të përhershëm me koordinatorin për standarde dhe nëpunësit e tjerë të UNMIK-ut.⁴

Në bazë të Kornizës kushtetuese nga maji i vitit 2001, Kosova vendosi administrimin multietnik që nga 13 qershori i vitit 2002. Në bazë të rezultateve të zgjedhjeve në 30 komuna në vitin 2004 u themelua Parlamenti i Kosovës prej 120 deputetësh të zgjedhur më 23 tetor 2004. i cili deri tani ka miratuar 85 ligje. Sipas të dhënave të OSBE-së⁵, nga raporti i saj i dhjetorit të vitit 2005, Kuvendi i Kosovës përpiket të nxjerrë ligje për të krijuar një shtet juridik, është i angazhuar për nxjerrjen e ligjeve (27 ligje të miratuara në vitin 2004) dhe për zbatimin e tyre në të gjitha nivelet.

Nga trembëdhjet ministrinë, zotëri Sadik Idriz nga koalicioni Vakant që e përbëjnë përfaqësuesit e pakicave të ndryshme etnike është ministër i Shëndetësisë, kurse Slavisha Petković nga Iniciativa Qytetare Serbe, është ministër për kthim dhe bashkësitë, në të cilën punojnë 140 punëtorë dhe 82 vullnetarë. Kjo Ministri hapi zyrat lokale në gjashtë vende të Kosovës, në Kamenicë/Kamenici, Mitrovicë/Mitrovici, Shtërpçë/Štrpcu, Rahovec/Orahovcu, Hoçë të Madhe/Velikoj Hoçi dhe në Prilluzhë/Priluzhju.

Deri në prill të vitit 2005 Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK) numëronte 6.282 policë dhe këtë 84,15% meshkuj dhe 15,85% femra. Prej tyre 84,5% shqiptarë,

⁴ UNMIK Press Release 1297, e hënë, 10. janar 2005.

⁵ OEBS raporti i muajit dhjetor 2005 për implementimin e ligjeve të Kuvendit të Kosovës – Raporti II, ligjet që janë shpallur në vitin 2004, 27 ligje i nxorri Kuvendi i Kosovës, mbi të cilat raportin e kishte mbështetur OSBE-ja.

9,4% serbë dhe 6,1% nga bashkësitë e tjera etnike, të shpërndarë në 26 stacione policore.

Në Trupat Mbrojtëse të Kosovës pakicat janë të përfaqësuara me rreth 6,1%; 46 janë serbë, 43 myslimanë, 13 kroatë, 13 turq, kurse pjesa tjetër e kësaj përqindjeje janë romë, egjiptas dhe ashkalinj.

Në Kosovë janë 398 gjyqtarë dhe prokurorë lokalë, nga të cilët 18 janë serbë dhe 22 nga bashkësitë e tjera etnike, kurse 24 gjyqtarë dhe prokurorë ndërkombëtarë punojnë në 88 raste. Konsiderohet se përfaqësimi i bashkësive etnike në personelin gjyqësor të Kosovës me vetëm 4,4% është i pamjaftueshëm.

Shëndetësia

Ekzistojnë spitale në të gjitha rajonet, përkatësisht në të gjitha qendrat e mëdha: Prishtinë/Priština, Mitrovicë/Mitrovica, Gjakovë/Đakovica, Prizren/Prizren, Pejë/Peć dhe Gjilan/Gnjilane, si dhe ambulancat në të 30 komunat e Kosovës.

Në shëndetësi janë të punësuar 13.500 veta, duke përfshirë edhe 1000 serbë. Nëpër fshatrat e Kosovës shërbimet e veta i ofrojnë ambulancat e vogla.

Arsimi

Gjithsej 42.000 fëmijë e vijnë në mësimin në 1.200 shkolla. Rreth 15.000 studentë i ndjekin studimet në dy universitete të Kosovës. Kuvendi i Kosovës ka miratuar Ligjin mbi arsimin dhe aftësimin e të rriturve.⁶ Ekzistojnë disa shkolla në gjuhën boshnjake që punojnë sipas programit mësimor shqip dhe dy degë të Universitetit të Prishtinës, veçmas për studentë boshnjakë të vendosura në Pejë/Peć dhe Prizren/Prizrenu. Përkundër faktit se ka pasur plane që studentëve boshnjakë t'u mundësohet përcjellja e mësimit në gjuhën shqipe në universitet, kurse provimet t'i japin në gjuhën boshnjake, këtë universiteti nuk e ka bërë, kështu që studentët boshnjakë edhe më tutje e kanë të vështirë të vazhdojnë studimet në universitetet e tjera të rajonit. Po ashtu, ndihet munge-

⁶ Ligji numër (02/L- 24) në nenin 13 lidhur me jodiskriminimin thotë: Vijuesit e moshuar kanë të drejtë të trajtohen pa kurrfarë diskriminimi mbi baza etnike, sipas bindjeve politike e fetare, prejardhjen kombëtare e shoqërore, përkatësinë gjinore dhe aftësinë e kufizuar.

sa e teksteve shkollore – edhe pse Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë i ka botuar disa tekste, por kjo nuk mjafton.

Një prej problemeve të pranishme që kanë të bëjnë me gjuhët është problemi i arsimimit të fëmijëve të bashkësive etnike në gjuhën amëtare. Derisa fëmijët serbë vijojnë në shkolla paralele që i financon dhe mbikëqyr Ministria për Arsim dhe Sport e Sërbisë, kurse edhe fëmijët turq mund të vijojnë mësimin në shkollat me mësim në gjuhën turke, bashkësitë e tjera nuk marrin kurrfarë ndihme në këtë drejtim. Në këtë drejtim romët kanë më së shumti probleme, pasi nuk ekzistojnë shkolla e as tekste shkollore, sipas të cilave fëmijët e tyre do të mësonin në gjuhën rome. Sikur edhe për çështjet e tjera, bashkësia rome në Kosovë nuk është sa duhet e fuqishme që të marrë mjete të mjaftueshme financiare apo ndonjë lloj ndihme tjetër për hapjen e së paku një klase në shkollën fillore ose për përgatitjen e teksteve në gjuhën rome.

Hashkalinjtë dhe egjiptasit shkollohen në shkollat në gjuhën shqipe, kështu që pjesëtarët e këtyre bashkësive ankohen se pjesëtarët e këtyre grupeve etnike nuk mund të identifikohen sa duhet me kombin e vet.

Goranët të cilët jetojnë kryesisht në komunën e Dragashit/Dragaš, që është pjesa më jugore e Kosovës, edhe më tutje kanë probleme me arsimimin në gjuhën e tyre. Fëmijët e goranëve do të mund të vijonin mësimin në gjuhën serbe, për shkak të ngjashmërisë me gjuhën e tyre, por shumica e shkollave serbe në pjesën qendrore dhe veriore të Kosovës është tepër larg për pjesëtarët e bashkësisë së goranëve.

Edhe pse trenin që udhëton nga Kosova qendrore dhe Leshaku/Leška në pjesën veriore të Kosovës e shfrytëzojnë edhe pjesëtarët e bashkësive etnike dhe shqiptarët, vetëm linjat speciale të autobusëve qarkullojnë ndërmjet enklavave të caktuara dhe veriut të Mitrovicës/Mitrovice, nganjëherë me përcjellje policore ose me përcjellje të KFOR-it, e nganjëherë pa përcjellje, ngase autobusët publikë që kalojnë nëpër këto enklava nuk ndalen në këto mjedise. Në disa rajone të Kosovës perëndimore, autobusët e KFOR-it i transportojnë njerëzit jashtë këtyre enklavave vetëm njëherë në javë. Autobusët shkollorë për fëmijët serbë dhe romë udhëtojnë nëpër viset e banuara me popullatë shumicë shqiptare me përcjellje të SHPK-së ose policisë së UNMIK-ut.

Në këtë situatë problem paraqet edhe liria e levizjes e cila, edhe pse është përmirësuar në krahasim me periudhën e mëhershme, nuk është e kënaqshme.

Liria e gjithmbarshme e lëvizjes për serbët dhe romët në shumë mjedise në të cilat dominon popullata shqiptare edhe më tutje po përmirësohet shumë ngadalë dhe ende është shumë larg nga niveli i kënaqshëm. Edhe më tutje disa fshatra të banuara me serbë dhe romë janë të izoluara dhe në to ende janë të pranishme punktet kontrolluese të KFOR-it.

Pensionet dhe ndihma sociale

Popullsisë së Kosovës i takon e drejta në pension dhe kjo është e rregulluar me Rregulloren e UNMIK-ut nr. 2001/35, për pensionet në Kosovë, si dhe me Ligjin që e ka miratuar Kuvendi i Kosovës, mbi shërbimet sociale dhe familjare.⁷ Qeveria e Kosovës ka filluar pagesën e pensioneve në korrik të vitit 2002, menjëherë pas miratimit të ligjit të përmendur. Të drejtën në pension e shfrytëzojnë rreth 100.000 veta, prej tyre 18% janë pjesëtarë të bashkësive etnike. Niveli i tashëm i pensionit është 40 euro në muaj.

Ndihma sociale sillet prej 34 deri 62 euro në muaj, varësisht nga numri i anëtarëve të familjes dhe nga kriteret e tjera. Vlen të theksohet se të drejtën për ndihm sociale e gëzojnë rreth 200.000 qytetarë.

Gjuhët

Secila komunë duhet t'i sigurojë përkthyesit për përkthimin e materialeve dhe të mundësojë përdorimin e gjuhëve të të gjitha bashkësive që jetojnë në atë komunë. Kjo është e rregulluar me Rregullorën e UNMIK-ut nr. 2000/45.⁸

Gazeta zyrtare botohet rregullisht në gjuhën shqipe së paku një herë në muaj, serbe, turke, boshnjake dhe angleze.

Në televizionin publik RTK emetohen, në kohë të caktuar, programe në gjuhët e pakicave, kohë kjo që tani është shtuar. RTK ofron programin e lajmeve dhe programe kulturore në gjuhë të ndryshme disa herë në ditë. Mirëpo, këto programe nuk paraqesin mënyrën më të mirë për informimin e pakicave lidhur me

⁷ Ligji nr. 02/L-17

⁸ Rregullorja e UNMIK-ut mbi vetëqeverisjen komunale, neni 9 – Gjuhët, pikat 9.5 Statuti i komunës dhe rregulloret mbi gjuhët e bashkësive.

ngjarjet më të rëndësishme ose për çështjet e tjera që kanë të bëjnë me bashkësinë e caktuar. Kjo ka të bëjë me radiostacionet lokale. Më 1 qershor 2005, katër radiostacione në rajonin e Mitrovicës filluan të emetojnë programe ditore në gjuhën rome, boshnjake dhe turke me ndihmën financiare të Misionit të OSBE-së në Kosovë. Programet i emetojnë dhe punët e tjera rreth përgatitjes së lajmeve i kryejnë gazetarët e këtyre bashkësive, me shpresë se në këtë mënyrë do të përmirësohet depërtimi i informatave deri te vetë këto bashkësi. Mirëpo, bashkësia turke dhe ajo rome ankohen se nuk kanë gazeta në gjuhët e tyre.

Ombduspersoni

Në Kosovë ekziston institucioni i *ombduspersonit*,⁹ e sipas raportit të pestë për periudhën 2004–2005 që i është dërguar PSSP më 13 korrik 2005, janë regjistruar 446 ankesa.

3.2. KOMUNA E LIPJAN/LIPLJAN

Janë organizuar bisedimet me përfaqësuesit e të zhvendosurve dhe refugjatëve në Maqedoni, Serbi, Mal të Zi dhe në kampin e Plemetinit. Të gjitha këto rrethana kanë ndikuar që situata në këtë komunë të jetë e volitshme.

⁹ Ombduspersoni është themeluar nga UNMIK-u me Regullorën nr. 2000/38 (30 qershor 2000), për përparimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut në Kosovë. Prej datës 11 korrik 2000, sipas rekomandimeve të kryesuesit austriak të OSBE-së, përfaqësuesi special i sekretarit të Kombeve të Bashkuara (PSKB) e ka emëruar Marek Antoni Novickin për ombdusperson në Kosovë. Prej 15 shtatorit të vitit 2000 PSSP emëroi edhe tre zëvendës (z. Nik Lumezin, z. Ljubinko Todoroviqin dhe zonjën Dona Gomijen).

Institucioni i ombduspersonit është inauguruar formalisht më 21 nëntor 2000. Ky institucion i është përkushtuar promovimit të mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe në të punon personeli lokal, ndërkaq rreth 30% të anëtarëve janë nga radhët bashkësive etnike.

Institucioni i ombduspersonit pranon ankesat e të gjithë atyre që mendojnë se janë viktimë e shkeljes së të drejtave të njeriut dhe shkeljes së detyrës zyrtare, dhe zbaton hetimet lidhur me këto raste. Gjuhë zyrtare në këtë institucion janë gjuha shqipe, serbe dhe angleze. Ai angazhohet që personit i cili ankohet t'i ofrojë shërbimin në gjuhën e tij/saj, madje edhe atëherë kur nuk bëhet fjalë për ndonjërin nga gjuhët e përmendura. Përmes punës së vet institucioni angazhohet për promovimin e të drejtave të njeriut dhe të një administrate të mirë në Kosovë dhe të kontribuojë që kjo administratë të jetë transparente dhe e hapur për opinionin. Shërbimet e ombduspersonit janë gratis.

Pjesëtarët e komuniteteve pakicë lëvizin lirshëm në Lipjan, por edhe në fshatrat ku janë të vendosur. Mund të përdorin Lirisht gjuhën e vet dhe të gjitha dokumentet mund t'i marrin në gjuhën e tyre amtare.

3.1.1. Fshati Rubovc/Rubovce – Lipjan/Lipljan

Fshati Rubovc/Rubovce, i cili gjendet dy-tre kilometra nga rruga magjistrale Prishtinë/ Priština – Shkup/Skoplje, dhe i vendosur në mes të qendrave komunale Lipjan/Lipljan dhe Ferizaj/ Uroševac, gjysmën e popullatës e përbëjnë familjet shqiptare, ndërsa gjysmën tjetër ato serbe. Marrëdhëniet e serbëve dhe shqiptarëve në këtë fshat kanë qenë gjithmonë të mira.

Nga lufta e këndej nga fshati Rubovc janë larguar dhjetë familje serbe dhe ata nuk janë kthyer. Serbët e tjerë, shumica e tyre, këtu jetojnë shumë mirë. Kanë lëvizje të lirë dhe i punojnë tokat e tyre. Zotëri Etem (Murat) Uskoku, tregtar nga fshati Rubovc për FDH deklaroi:

„Vitin e kaluar kemi organizuar aksion të përbashkët për asfaltimin e rrugës Rubovc-Lipjan. Në financimin e kësaj rruge kanë marrë pjesë vetëm shqiptarët, ndërsa serbët jo, por rrugën e kemi të asfaltuar dhe tash e përdorim të gjithë“.

3.2. KOMUNA E GJILANIT/GNJILANE

3.2.1. Fshati Ponesh/Poneš

Fshati Ponesh/Poneš ka rreth 200 amvisni serbe dhe rreth 130 shqiptare. Para lufte këtu kishte më shumë serbë në krahasim me tash. Disa prej tyre janë lar-

Qasja në institucionin e ombduspersonit është siguruar nëpërmjet zyrës kryesore në Prishtinë/Priština dhe zyrave në terren në Gjilan/Gnjilanu, Pejë/Peći, Mitrovicë/Mitrovici dhe Prizren, kurse nga muaji shkurt 2005, po ashtu edhe në Graçanicë/Gračanici. Zyrat në terren i udhëheqin kryesisht nga një ose dy juristë dhe nga një asistent juridik/përkthyes. Zyra në Mitrovicë/Mitrovici e ka nënzyrën e vet në pjesën veriore të qytetit.

Në shkurt të vitit 2005 është hapur zyra e re në terren në Graçanicë/Gračanici, që ka për detyrë të sigurojë një qasje me të lehtë në institucionin e ombduspersonit për shumë pjesëtarë të bashkësive etnike. Kjo zyrë është bërë operative më 1 mars 2005.

guar më herët dhe kanë ndërtuar shtëpi në Serbi. Të tjerët janë larguar para arritjes së forcave ndërkombëtare në Kosovë, por shumica kanë mbetur këtu.

Tash situata është shumë e mirë. Në Ponesh/Poneš nuk ka probleme ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve. Serbët lëvizin lirshëm, i punojnë tokat e tyre dhe shoqërohen me shqiptarë. Ekziston edhe shkolla e përbashkët ku mësimin e vijnë fëmijët shqiptarë dhe serbë. Në këtë shkollë mësimin e vijnë rreth 40 nxënës shqiptarë, të cilët çdo ditë gjenden nën të njëjtin kulm me mbi 100 nxënës serbë. Serbët mësojnë sipas plan-programeve të Serbisë, kanë koordinatorin e tyre dhe shkolla e tyre quhet „Sveti Sava“. Shqiptarët kanë koordinatorin e tyre dhe mësojnë sipas plan-programeve të Kosovës. Kjo shkollë më herët është quajtur „Zenel Hajdini“, kurse tash „Ibrahim Urviq.

Kjo nuk u pengon as shqiptarëve e as serbëve, por u ndihmon që më lehtë të organizojnë aktivitete të përbashkëta. Arsimitarët dhe nxënësit, shqiptarë dhe serbë shoqërohen, si në shkollë ashtu edhe në fshat. Nuk ka incidente në baza etnike. Situata është shumë më e mirë në krahasim me situatën e mëhershme. U inicua akcioni i ndërtimit të godinës së re shkollore, të cilën do ta shfrytëzojnë bashkërisht, shqiptarët dhe serbët. Në muajin gusht 2005 është asfaltuar rruga, por kjo rrugë kalon nëpër pjesën e fshatit ku janë të vendosura shtëpitë e serbëve, ndërsa përfundon aty ku fillojnë shtëpitë shqiptare.

„Nuk e di kush ka vendosur kështu, sepse kjo nuk është mirë dhe nuk pranohet as nga ana serbe e as nga ne shqiptarët. Gjithashtu, krijon përshtypje të keqe edhe ambulanca e këtushme, ku mjeku vjen dy herë në javë vetëm për serbët, ndërsa ne duhet të shkojmë deri në Gjilan.“

Sadik (Nuri) Sulejmani, mësues në Shkollës Filllore „Ibrahim Urviq“ (Zenel Hajdini) në fshatin Ponesh

3.3. KOMUNA E RAHOVECIT/ORAHOVAC

3.3.1. Fshati Zoqisht/ Zočište

Ndërtimi i objekteve banesore në Zoqisht/Zočištu, komuna e Rahovecit/ Orahovac, ka filluar kah mesi i gushtit 2005, ndërsa në fazën përfundimtare tani është ndërtimi 35 shtëpive. Ndërtimi i ambulancës tanimë ka përfunduar.

Është ndërtuar kanalizimi, rrjeti i ujësjellësit dhe janë vendosur shtyllat për ndriçim publik të fshatrave dhe faktikisht të gjitha punimet në infrastrukturë janë në përfundim e sipër. Kanë mbetur të papërfunduara nëntë objekte, të cilët sipas planit të ministrisë janë paraparë të përfundojnë në mars të vitit të ardhshëm. Në realizimin e këtyre planeve ka ngecje, kryesisht për shkak të motit të lig, por edhe për shkaqe financiare, ngase obligimet financiare nuk kanë pasur mundësi ta përcjellin dinamikën e punëve. Shtëpitë e ndërtuara për të kthyerit janë të madhësive të ndryshme, në varshmëri nga numri i anëtarëve të familjës. Për familje që kanë vetëm dy anëtarë të familjës është paraparë shtëpia prej 48 m², ndërsa shtëpitë më të mëdha janë janë të dedikuara për familjet shumantarëshe, me sipërfaqe prej 78 m².

Procesi i zbatimit të standardeve në Kosovë është në vazhdim. Në bazë të hetimeve të FDH, pushteti lokal në Kosovë në mënyrë intensive punon për funksionimin normal të institucioneve demokratike-sundimin e ligjit, lirinë e lëvizjes, kthimin e qëndrueshëm dhe të drejtën pronësore.

Prezenca e pakicave në institucionet publike në komunën e Rahovecit/ Orahovac, në bazë të statusit të tyre demografik mund të shihet në këtë tabelë:

Numri i anëtarëve dhe përbërja etnike obligative e bashkësive:

	%	Gjithësej	Shumica	Pakicat
Komiteti për pol. dhe financa	11,1%	9	8	1
Komiteti për komunitete	55,5%	9	4	5
Komiteti për ndërmjetësim	55,5%	9	4	5

Përqindja e pjesëmarrjës së pakicave – në raport me ndarjen proporcionale të buxhetit në komunën e Rahovecit duhet të jetë 3,1% pakica. Momentalisht në Rahovec/Orahovac pakicat janë të përfaqësuara rreth 7,6%, në administratë 15,8%, në arsim 5,6%, shëndetsi 10,4%.

Komuna e ka tejkaluar përqindjen e ndarjes proporcionale të buxhetit për nevojat e pakicave (3,1% është ndarje e drejtë proporcionale, ndërsa është shpenzuar 6,15% e buxhetit.)

Burimi: raporti lidhur me zbatimin e standardeve, komuna e Rahovecit/ Orahovac

„Unë pas pesë vitesh, në muajin korrik për herë të parë e kam vizituar fshatin Zoqisht/ Zočište. Banorët më kanë pranuar mirë. Më kanë pyetur se nga jam dhe kanë thënë se secili duhet të kthehet në shtëpi të vet. Madje më kanë pyetur edhe për një serbe, e cila ka punuar në ambulancën e fshatit Zoqisht, për të cilën kishin fjalë të mira shfaqën dëshirën që ajo të kthehet dhe të punojë në fshatin e tyre. Ajo është nga Hoça e Madhe/Velika Hoça. Emri i saj është Cveta, ndërsa mbiemrin nuk e di dhe momentalisht punon në Shtëpinë e Shëndetit në Hoçë të Madhe/Velikoj Hoçi. Dy përfaqësues të serbëve të zhvendosur nga Zoqisht/Zočište, Pavle Stojanoviq dhe Gjorgje Mishiç, sot për herë të parë, pas konfliktit të armatosur në Kosovë kanë vizituar shtëpitë e tyre në fshat. Ata kanë ardhë me ndihmën e Komitetit për krijimin e kushteve për kthim në komunën e Rahovecit/Orahovac dhe UNHCR-it. Ata ishin me të vërtetë të kënaqur me rindërtimin e objekteve të shkatërruara. Ata shprehën gatishmërinë për t'u kthyer dhe kanë deklaruar se të kthyerit e parë do të jenë Jovo Jovanoviq dhe Gjorgje Krstiq, shtëpitë e të cilëve janë të rindërtuara.

Mendoj që kthimi në fshatin Zoqisht/Zočište do të jetë i suksesshëm, dhe ne që kemi mbetur këtu, e veçanërisht popullata shqiptare duhet të tregojmë mirëkuptim dhe gatishmëri për pranimin e personave të zhvendosur dhe organet komunale të sigurojnë edhe kushte të tjera për kthim, siç është punësimi, veçanërisht zhvillimi i vreshtarisë, për çka ekzistojnë kushte ideale.“

Tatjana Kolashinac – koordinator i Zyres rajonale e Ministrisë për kthim dhe pakica në Rahovec/Orahovac

FDH ka përcjellër bisedimet e Komisionit këshillëdhënës të Këshillit të Evropës me pjesëtarë të bashkësive etnike, të mbajtur në Prizren më 13 tetor 2005, në sallën për konferenca të misionit OSBE-së.

Të pranishëm: anëtarët e Komisionit këshillëdhënës të Këshillit të Evropës Asbjern Eide, kryetar i Komitetit këshillëdhënës (i cili përfaqëson Norvegjinë), Anastazija Grikli (Irlandë) dhe Zhgjislav Galicki (Poloni), Anti Korkeckivi (sekretar ekzekutiv i Konventës Kornizë) dhe Stefani Marshal, administrator.

Perfaqësuesit e bashkësive etnike: Refki Alija, boshnjak, OJQ „Lëvizja për të Drejtat e Qytetarëve“, Prizren, Iskender Muzbeg, avokat, turk nga Prizreni, Nuhi Tahirovci, goran nga Dragashi, Besnik Avdosaj, rom nga Prizreni, anëtar i grupit punues për kthimin e romëve në komunën e Prizrenit, Nexhip Meneks-

he, rom nga Prizreni, OJQ „Durmish Aslano“, Branislav Krstiq, serb nga Prizreni, Taner Bojnik, turk nga Prizreni, Zyra për komunitete, Qerim Bajrami, boshnjak, NGO „Vrelo“, Reçan, Emilija Rexhepi, boshnjake, NGO „Equality“, Prizren, Ibrahim Elshani, rom nga Prizreni, revista „Alavo Romane“, Gani Elshani, hashkali nga Prizreni, NGO „Inicijativa 6“, Musa Saliju, boshnjak nga Prizreni, përfaqësues i punëtorëve të arsimit, Fikrim Dimka, turk, përfaqësues i punëtorëve të arsimit dhe Abdi Alija, goran nga Dragashi, NGO „Human Ecology“. Në bisedime kanë marrë pjesë përfaqësuesit e UNMIK-ut dhe OSBE-s. Edhe pse ishin të ftuar nuk morën pjesë përfaqësuesit e fshatit Novakë, në të cilin ka pasur kthim të organizuar të serbëve.

Shumica e përfaqësuesëve të komuniteteve kanë paraqitur shembuj pozitiv, duke theksuar që Korniza Kushtetuese u garanton pakicave të drejtat e tyre individuale dhe kolektive, që Kuvendi i Kosovës ka miratuar Ligjin kundër diskriminimit, që pakicat në Kosovë kanë partitë e tyre politike të cilat veprojnë në mënyrë aktive, që dalja në zgjedhjet e fundit ka qenë e kënaqshme (përveç serbëve, shumica e tyre i ka bojkotuar zgjedhjet) që në Parlamentin e Kosovës janë shtatë deputetë, një ministër dhe një anëtar i Kryesisë së Kosovës dhe që ata në rajonin e Prizrenit angazhohen për integrim. Ata theksuan se ekziston liria e lëvizjes, që janë të sigurt, duke përfshirë edhe një numër serbësh që janë kthyer në qytet, në rrethin e Prizrenit në fshatin Novakë, Draçiq, Smaq, Stajkovc, Sredskë etj.

Gjithashtu, kanë theksuar që e përdorin lirshëm gjuhën e tyre, fëmijët e tyre mësojnë në gjuhë amëtare (përveç romëve), përdorin simbolet e tyre dhe informohen në gjuhën e tyre. Radio Prizreni, radio stacionet „Yeni Donem“, „Omega“ dhe „Astra“ emetojnë programe në gjuhën turke, boshnjake dhe rome. Ekziston gazeta e pavarur në gjuhën boshnjake „Alem“, ndërsa botohen edhe publikime të ndyshme periodike në gjuhët e pakicave.

Megjithatë, ekzistojnë edhe shembuj të shumtë që pengojnë përparimin e këtyre proceseve. Shumë vërejtje u drejtuan në llogari të institucioneve lokale, të cilat ndonjë herë nuk tregojnë gatishmëri për t'i zgjidhur çështjet esenciale të pjesëtarëve të pakicave. U theksua që stema e komunës së Prizrenit është shkruar në gjuhën shqipe dhe angleze, por jo edhe në gjuhët e pakicave. Rendi i ditës dhe procesverbalet nga mbledhjet e Kuvendit hartohen vetëm në gjuhën shqipe. Në tubimet publike flitet vetëm shqip, ndërsa nuk sigurohet përkthyesi. Mbishkrimet e dokumenteve të rëndësishme si dhe emërtimet e

rrugëve, gjithashtu shkruhen vetëm në gjuhën shqipe. Në institucionet lokale pakicat nuk janë të përfaqësuara në mënyrë adekuate. Në bordin e drejtorëve të Komunës nuk gjendet asnjë përfaqësues nga radhët e serbëve, boshnjakëve, romëve, hashkalinjëve dhe egjiptasve.

Vërejtje të shumëta kanë të bëjnë me punësimin dhe arsimimin e pjesëtarëve të bashkësive etnike.

Është theksuar që popullata shumicë nuk tregon vendosmëri më të madhe për pranimin e komuniteteve.

4. Dhuna/incidentet e motivuara në baza etnike-racore

Gjatë vitit 2005 FDH ka përcjellër incidentet, respektivisht sulmet ndaj pjesëtarëve të komuniteteve pakicë në Kosovë, numri i të cilave shënon rënie në krahasim me vitin paraprak. Numri më i madh i sulmeve është shënuar mbi pasurinë e pjesëtarëve të komuniteteve pakicë, por gjithashtu ka pasur edhe sulme ndaj pjesëtarëve të komuniteteve. Shprehur në përqindje më së tepërmi sulme janë kryer mbi pjesëtarët e komunitetit serb, pastaj në pjesëtarët e bashkësive RAE, por ka pasur sulme edhe mbi pjesëtarët e komuniteteve të tjera pakicë, duke përfshirë edhe shqiptarët që jetojnë në pjesën veriore të Mitrovicës.

4.1. VRASJA E AVOKATIT IBISH ÇAKALL NGA PRIZRENI/PRIZREN

Avokati Ibish Çakall është vrarë të martën, më 11 tetor 2005, para banesës së tij në Prizren, në rrugën e Gjerdapit nr.4, rreth orës 19,30. Kryesit e krimit nuk janë të njohur. Pjesëtarët e Shërbimit Policor të Kosovës(SHPK), policisë së UNMIK-ut dhe prokurorisë ende nuk kanë të dhëna për motivet e kryerjes së kësaj vrasjeje.

Sipas deklaratës së anëtarëve të familjes, Ibishi pas iftarit së bashku me bashkëshorten e tij ka dalë nga banesa me qëllim që të shkojë për vizitë të miqtë. Kur kanë zbritur nga banesa, bashkëshortja e tij është kthyer në banesë për të marrë diçka që ka harruar. Ibishi ka mbetur para banesës duke pri-

tur. Ajo pas disa minutash ka zbritur dhe e ka gjetur bashkëshortin të shtrirë 20 metra larg hyrjes së banesës. Duke menduar që lbishi është i sëmurë, ka shkuar në ndërtesën e afërt, gjithashtu në rrugën e Gjerdapit, ku jeton kushëri i lbishit, Adnan Kazasi për të kërkuar ndihmë. Pas disa minutash ata arritën para ndërtesës ku ishte i shtrirë lbishi, por vendin e kishin rrethuar pjesëtarët e SHPK-së, të cilët nuk lejuan që t'i afrohen trupit. Bashkëshortja e lbishit, nuk ka parë dikë të dyshimtë për vrasjen e bashkëshortit të saj e as nuk ka dëgjuar të shtëna.

Të nesërmen policia ka kumtuar që një pjesëtarë i tyre, duke kaluar rrugës së Gjerdapit, në lagjën Ortakoll e ka vërejtur lbish Çakall të shtrirë në rrugë dhe e ka dërguar në spitalin e Prizrenit, por ai rrugës ka vdekur. lbishi ka pasur dy plagë tejshpuese, njërën në pjesën e stomakut, ndërsa tjerën në dorën e djathtë. Mbi të, sipas të gjitha gjasave, është shtënë me armë ngulfatëse. Policia dhe organet hetuese deri më tani nuk kanë informata lidhur me këtë vrasje.

Vrasja e avodatit lbish Çakall është vrasja e parë e një pjesëtari të komunitetit turk në teritorin e komunës së Prizrenit.

Me rastin e vrasjes së lbish Çakall, Oda Rajonale e Avokatëve të Prizrenit, më 13 tetor 2005 mbajti mbledhje komemorative, me ç'rast është kërkuar që organet kompetente t'i zbulojnë kryesit e këtij krimi dhe të dërgohen para organeve të drejtësisë.

FDH, i cili ka hetuar këtë rast ka arritur që të marrë informata lidhur me vrasjen e avokatit të përmendur, pjesëtar i komunitetit turk në Prizren/Prizen. Theksojmë deklaratën e avokatit, z. Lulzim Bilurdagiu, kryetar i Odës Rajonale e Avokatëve të Prizrenit:

„Atë ditë, para vrasjes së lbishit, para zyres së tij e cila gjendet 50 metra përballë zyres sime, është vërejtur një numër i madh i serbëve. Numri ishte shumë më i madh në krahasim me ditët paraprake. Në një moment ishin së paku 15 klientë të tij, të cilët kishin ardhur për të zgjidhur kontestet e tyre të shitblerjes. Pa marrë parasysh këtë, unë nuk mendoj që ai është vrarë për shkak të këtyre punëve, por kjo është vrasje politike. Mendoj që vrasja nuk është kryer rastësisht, në kohën kur Prizrenin e ka vizituar zëvendëskryeministri dhe Ministri i punëve të jashtme të Turqisë, Abdullah Gul. Gjithashtu, vrasja ka ndodhur në kohën e përgatitjeve intensive për fillimin e bisedimeve lidhur me statusin përfundimtar të Kosovës, kur bashkësia turke gjithnjë e më tepër integrohet në shoqërinë kosovare..

Ibishi ishte anëtar i kryesisë së Partisë Demokratike Turke të Kosovës (Demokratik Turk Partisi KDTP) të degës së kësaj partie në Prizren. Ai u angazhua për mbrojtjen e interesave të turqve në Kosovë dhe është angazhuar profesionalisht dhe politikisht për përparimin e shoqërisë kosovare në përgjithësi.“

4.2. SULMI NDAJ KATËR TË RINJVESH SERBË NË RRUGËN FERIZAJ/UROŠEVAC– SHTËRPEC/ŠTRPCE

Sulmi më i rëndë ka ndodhur më 27 gusht 2005 në rrugën magjistrale Ferizaj-Shtërpcë. Atë ditë, rreth orës 21, katër të rinj të nacionalitetit serb udhëtonin me veturën e tyre nga Lipjani/Lipljan në drejtim të Shtërpcës/Štrpce. Mbi veturën e tyre është shtënë nga një veturë tjetër e cila ishte duke lëvizur. Me këtë rast janë vrarë Ivan Dejanoviq, i lindur në Prilluzhë, komuna Vushtrri dhe Aleksandar Stankoviq, i lindur në fshatin Konjuh, komuna Lipjan. Është plagosur rëndë Nikolla Dukiq nga Lagja e Re afër Lipjanit, ndërsa plagë të lehta ka pësuar Aleksandar Janiçijeviq nga Shtimja/Štimlje. Shkëpusim nje pjesë të deklaratës së Aleksandar Janiçijeviq dhënë FDH.

„Rreth orës 21.10 në rrugën Ferizaj-Shtërpc, në afërsi të një ure, kemi vërejtur pas nesh një veturë të zezë. Në një moment, tek një kthesë kemi dëgjuar diçka, nuk kemi ditur çka po ndodh, por e kemi vërejtur që goma e përparme e djathtë është shpërthyer. Pastaj jemi ndalur dhe kur vozitësi Aleksandri vendosi ta hapë derën, ajo veturë e zezë është ndalur paralelisht me veturën tonë. Unë isha i ulur pas nga ana e djathtë. Është shtënë nga një pushkë automatike. Unë isha i goditur me tre plumba në dorën e djathtë. Nuk di ku ishin të goditur të tjerët. Të shtënat nuk zgjatën shumë, pastaj edhe pesë minuta vetura qëndroi atje. Ne nuk lëviznim. Nuk e kam dëgjuar bisedën e sulmuesve, ishte qetësi. Pas pesë minutash vetura e zezë vazhdoi rrugën për në Shtërpcë. Më pas Nikolla Dukiq mbi Aleksandrin arriti që ta kthej ë veturën. Aleksandri, vozitësi dhe Ivan Dejanoviq nuk dhanë shenja jete. Meqenëse vetura kishte ndërruesin automatik të shpejtësisë, Nikolla këmbën e vet e vendosi mbi këmbën e Aleksandrit e cila gjendej mbi papuçen e shpejtësisë. Në këtë mënyrë arriti që ta lëvizë automjetin deri në afërsi të një pompe benzine. U ndalëm 500 metra larg pompës me qëllim që veturën ta drejtoj unë, meqë Dukiqi befas filloi të ketë gjakderdhje gjithnjë e më shumë.“

Këtë krim e kanë dënua të gjitha institucionet ndërkombëtare e vendore dhe partitë politike në Kosovë. Megjithatë, hetimi i policor nuk ishte i suksesshëm dhe deri më sot askush nuk është i dyshuar për këtë vepër të neveritshme.

4.3. SULMI MBI PATRULLËN POLICORE

Gjithashtu, në këtë aks rrugor ndodhën edhe dy incidente. Së pari është rrënuar përmendorja e dëshmorëve të UÇK-së, disa qindra metra më larg nga vendi i ngjarjes të incidentit të parë, më 9 shtator 2005 u sulmua patrulla e SHPK-së nga Shtërpca/Štrpce. Tre policë që ishin në veturë i takonin komunitetit serb. Ata gjendeshin në detyrë të rregullt, duke patrulluar në këtë pjesë të rrugës nga Shtërpca deri në fshatin Doganaj, ku kufizohet Shtërpca me Kaçanikun. Ata kanë vërejtur disa persona tek përmendorja e dëshmorëve të UÇK-së, e cila ishte e rrënuar, disa metra më larg në rrugë ishte e vendosur një barikadë e vogël prej gurësh. Në momentin kur e kanë zvogëluar shpejtësinë e automjetit, për të kaluar më lehtë pengesën, mbi veturë është shtënë nga arma automatike. Me këtë rast është plagosur polici Sasha Durlleviq, i cili atë natë e drejton-te veturën policore. Një kolege e tij për FDH incidentin e përshkruan me këto fjalë:

„ Ishte rreth orës 23.30 kur arritëm tek përmendorja. Aty gjendeshin dhjetë persona (dy gra dhe shtatë meshkuj) të cilët ndiznin qirinj. Kjo na dukej shumë e çuditshme. Dihet që shqiptarët nuk ndezin qirinj në varreza e as në përmendore. Vendosëm që të mos ndalemi ngase e gjithë situata ishte mjaft e dyshimtë. Para disa minutash aty qëndronte një njeri i armatosur, ndërsa tani në mesnatë ishin nëntë njerëz. Kur arritëm para përmendores, kemi vërejtur që disa metra para nesh ishte vendosur barikadë nga një grumbull gurësh. Këtë gjatë largimit nuk e kemi vërejtur dhe për këtë nuk na kanë informuar policët e UNMIK-ut, të cilët aty kanë kaluar disa minuta më herët. Sasha e kishte ngadalësuar veturën, por përnjëherë e kuptoi që jemi në rrezik dhe e nisi veturën me shpejtësi. Arritëm që t'i shmangemi barikadës nga ana e majtë e rrugës ku kishte më pak gurë. Para se të kalonim barikadën është shtënë mbi ne. Kemi dëgjuar disa zëra dhe erën e barotit. Unë dhe Novica i thonim Sashës „ vozit më shpejt, ikim“. Ai voziste si i çmendur. Pastaj kam vërejtur që Sasha kishte gjakderdhje dhe gjaku zgjerohej në këmishën e tij në pjesën e djathtë të shpinës“.

As lidhur me këtë incident hetimi nuk është kryer. Kjo ka ndikuar në rritjen e frikës të pjestarëve të komunitetit serb që të qarkullojnë në këtë rrugë, veçanërisht gjatë orëve të mbrëmjes. Gjatë pas kësaj ngjarjeje këtë pjesë të rrugës Ferizaj-Shtërpcë e kanë kontrolluar forcat e KFOR-it, UNMIK-ut dhe SHPK-së.

4.4 SULMI NDAJ KOLONELIT TË SHPK-SË DEJAN JANKOVIQ

Më 28 shtator 2005 ndodhi edhe një sulm i armatosur ndaj pjesëtarit të Shërbimit Policor të Kosovës, ndaj kolonelit Dejan Jankoviç. Jankoviçi është i vetmi kolonel pranë SHPK-së nga radhët e komunitetit serb. Ai është nga fshati Vërbeshiticë, komuna e Shtërpcës. Ai është komandant i SHPK-së i Shtabit rajonal për Gjiljanin. Ditën kritike ai dhe kolegu i tij kanë udhëtuar me veturë zyrtare nga Gjilani në drejtim të Shtërpcës. Diku rreth orës 18.00 kalonin rrugën në mes të fshatit Kaçanik i Vjetër dhe Bellograc, të cilët i takojnë komunës së Kaçanikut. Në këtë aks rrugor mbi ta është shtënë nga pusia. Koloneli Dejan Jankoviç ngjarjen e ka përshkruan kështu:

„Në një kthesë të madhe prej 180 shkallësh Novica e ka ngadalësuar veturën. Shpejtësia nuk ishte më e madhe se 30 km në orë. Në të dyja anët e rrugës ishte pylli. Përnjëherë, nga ana e djathtë e rrugës në largësi prej 10 metrash mbi ne është shtënë nga armë zjarri. Kanë shtënë dy persona ndoshta edhe më shumë, por unë nuk kisha mundësi t'i shoh ata. Kamë vërejtur se është shtënë nga dy drejtimet nga pusia. Jo zyrtarish kam kuptuar që mbi ne janë zbrazur 50 plumba, prej të cilëve gati gjysma e ka goditur veturën tonë. Unë isha i goditur në dorë dhe në pjesën e djathtë të gjoksit. Novica nuk ishte i lënduar. Ai e ka vozitur veturën e dëmtuar edhe 200 metra, ndërsa pastaj jemi rokullisur nën rrugë dhe jemi ndeshur me një dru. Edhe pse kisha pësuar tri plagë jeta ime nuk ishte në rrezik. Kemi dalë nga vetura dhe jemi fshehur. Menjëherë me radio-lidhje e kam njoftuar stacionin e policisë në Viti dhe Ferizaj. Ndërkohë, në afërsi u ndalën dy vetura nga të cilat dolën disa burra dhe u nisën në drejtimin tonë. Unë e nxora revolën dhe i udhërova që të ndalen, ata ishin shqiptarë të cilët thanë «ju ndihmojmë, ju ndihmojmë, por nuk patëm nevojë për ndihmën e tyre, ngase nuk kaluan as pesë minuta arriti patrulla policore e cila na dërgoi në Ferizaj.»

Edhe pse me këtë rast bëhet fjalë për dy pjesëtarë të Shërbimit Policor të Kosovës, njëri prej tyre kishte edhe gradë të lartë, ky shërbim nuk arriti që t'i

zbulojë kryesit e sulmit. Du ditë pas këtij incidenti në redaksinë e RTK-së, me anë të postës elektronike ka arritur deklarata e organizatës sekrete “Garda vulnetare serbë Tigrat” (Srpska dobrovoljačka garda – Tigrovi), që kinse ata e marrin përgjegjësinë për këtë sulm. Megjithatë Dejan Janković e ka demantuar këtë duke thënë se deklaratën as që e ka shkruar një serb, sepse ka shumë gabime gramatikore, dhe kjo është dërguar vetëm me qëllim për ta ndryshuar drejtimin e hetimit.

4.5. SULMI I KRYER NDAJ ÇIFTIT BASHKËSHORTOR SERB NË ÇERKOLEZ/CRKOLJEZ, KOMUNA E ISTOGUT/ISTOK

Fshati Çerkolez i takon komunës së Istogut/Istok dhe është i banuar me shqiptarë dhe serbë. Në këtë fshat nuk ka bashkëjetesë, nga se është i ndarë në dy pjesë dhe gati nuk ka kontakte ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve. Serbët shfrytëzojnë rrugën malore, në drejtim të Zubinpotokut/Zubin Potok, sepse ekziston frika për ta shfrytëzuar rrugën magjistrale Pejë-Mitrovicë/Pec- Mitrovica. Pa marrë parasysh në këtë ndarje, nuk ka pasur incidente më të madha ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve. Më 28 mars 2005 është sulmuar çifti i vjetër bashkëshortor Nedeljko dhe Nevena Vučić, të cilët jetonin të vetmuar në shtëpinë e tyre. Incidenti ndodhi në orët e hershme të mëngjesit. Fqinjët e parë, serbë, rreth orës 7,30 kanë dëgjuar bërtimën e çiftin bashkëshortor. Kur arritën në shtëpinë e tyre kanë vërejtur se ata të dy janë të lënduar rëndë. Fqinja e tyre Zorica Tijanić për FDH deklaroi:

„Dje në mëngjes rreth orës 07.30, dola nga shtëpia, siç veprojmë çdo ditë. Në një moment dëgjova bërtimë nga drejtimi i shtëpisë së Nedelkut. Së pari dëgjova zërin e Nevenkës e pastaj të Nedelkut. Isha e frikësuar dhe shkova te shtëpia e kumatit tim Gligorije Tianiq, i thashë se diçka u ka ndodhur Vuçiqve. Unë u nisa e para në drejtim të shtëpisë së tyre. Kur arrita te përroi, e vërejta Nevenkën se si me dorë më jepte shenjë që të afrohem. Ishte duke qëndruar në këmbë dhe menjëherë vrapova në drejtim të tyre. Kur u afrova e gjeta Nedeljkun në pozitë të ulur, ndërsa Nevenka ishte afër tij. Nedelku tha se e ka parë një burrë i cili e ka sulmuar, por nuk e ka njohur. Nevenka tha që s'ka parë njëri, por pas goditjes e ka humbur vetëdijen. Në hyrje të garazhës kishte shumë gjak.“

Shenjat e gjakut në garazhën e familjes Vuçiq

Në bisedë me mjekun lokal Maria Stanković kemi kuptuar që ata të dy kanë pësuar plagë në kokë, dhe në kafazin e krahërorit. Nedelku kishte disa brinjë të thyer. Nevenka ka pësuar plagë në shpatullën e djathtë dhe gjoks. *Ne arritëm që ta ndërprejmë gjakderdhjen dhe plagët t'i lokalizojmë. Nedelku kishte më shumë plagë se sa Nevenka. Atij veshi i majtë i është gati i prerë, ndërsa plaga shtrihej përfundim veshit. Nedelku kishte ende plagë, por nga gjaku nuk ivëreheshin.*

Këtë rast organet hetuese nuk e kanë zbuluar. Ky është, gjithashtu shkak që serbët e tjerë që jetojnë në këtë fshat e ndijenë veten të pasigurt dhe të pambrojtur.

4.6. VRASAJA E SMAIL SUKURICËS, BOSHNIJAK NGA FSHATI DOBRUSHË/DOBRUSE, KOMUNA E ISTOGUT/ISTOK

Fshati Dobrushë i takon komunës së Istogut/Istok dhe është i banuar me shqiptarë dhe boshnjakë. Sipas fjalëve të pjesëtarëve të të dy komuniteteve marrëdhëniet e tyre ndërnacionale ishin në nivel të lakmueshëm. Ekziston një numër i madh i boshnjakëve që nga fshati janë shpërngulur për në BH, por të

tjerët kanë mbetur në fshat dhe janë marrë me bujqësi. Një prej tyre është i ndjeri Smail Sukurica, i cili merrej me blegtori. Sipas fjalëve të vëllait të tij Smaili ka pasur marrëdhënie të mira me shqiptarët lokalë. Shqiptarët rregullisht blenin prej tij qumësht dhe prodhime të qumështit. Më datë 13 maj 2005 Smaili e ka lëshuar bagëtinë për të kullotur një kilometër larg shtëpisë. Atë ditë ai u vra egërsisht nga ana e një personi të panjohur, ose personave të panjohur. Trupi i tij u zbulua në orët e vona të mbrëmjes. Vëllai i tij Sulejman Sukurica për FDH ngjarjen e përshkruan kështu:

„Smali rreth orës 14.00 këtë ditë e dërgoi bagëtinë për të kullotur. Ne kemi një livadh afër pyllit, i cili është gjithashtu i yni, por livadhi nuk mund të shihet nga shtëpia jonë. Përndryshe Samili zakonisht në këtë kohë e çon bagëtinë në kullota. Rreth orës 17.00 lopët u kthyen vetë në stallë. Atëherë nëna filloi që të brengoset. Vëllai ynë Aliu shkoi me një të afërm për ta kërkuar, por nuk e gjetën. Filluan për ta kërkuar në pyll dhe e gjetën nën një dru, opingat i kishin ra disa metra më larg, ndërsa pantollonat e zhveshura deri në gjunjë. Kjo me siguri për shkak të asaj që ata që e kanë kryer krimin e pastaj e kanë tërhequr. Ndoshta është i vrarë në livadh e pastaj e kanë lënë në pyll. Nuk është vrarë me armë. Ishte ngulfatur me një qese najlloni. Gjithashtu, në pjesën e djathtë të kokës kishte lëndime. Atëherë e kanë lajmëruar policinë. Më kanë thënë që ka pasur shumë patrulla policore, të cilat kanë kryer hetimet në vendin e ngjarjes deri në mengjes.“

Lidhur me këtë krim kanë raportuar mediat, ndërsa kanë reaguar edhe institucionet lokale. Familjën Sukurica e kanë vizituar zyrëtarët e komunës së Istogut dhe kanë premtuar se do të bëjnë gjithçka që është e mundur për t'i zbuluar kryesit e kësaj vrasjeje. Kjo nuk është realizuar deri më tani.

4.7. DY SULME NDAJ DY DJEMËVE HASHKALINJ NË FERIZAJ/UROŠEVAC

Në Ferizaj/Uroševac pjesëtarët e komuniteteve RAE jetojnë në disa vendbanime, Lagjet më të mëdha ku jetojnë romët, hashkalinjtë dhe egjiptasit janë lagja e Sallahanës dhe rruga e „Halit Ibishti“. Nga përfundimi i luftës kishte incidente në këto dy lagje, por gjatë viteve 2003 dhe 2004 numri i incidenteve është zvogëluar. Liria e lëvizjes për pjesëtarët e RAE ishte përmirësuar si edhe marrëdhëniet me shqiptarët. Problemi më i madh për RAE kishte mbetur gjendja e vështirë ekonomike, përkatësisht papunësia. Mu për këtë, një numër i madh i të rinjve të komunitetit RAE filluan që të mbledhin kanaçe nëpër qytet, në

mënyrë që t'i shesin dhe të fitojnë për ushqim. Në mesin e këtyre djelmoshave ishin edhe Faton Ajeti (25) dhe Minur Latifi (14). Minur Latifi jeton në rrugën Halit Ibishi, ndërsa Faton Ajeti në lagjen e Sallahanës.

Më 14 maj 2005 Minuri doli në qytet, me karrocë dore për të mbledhur hekur të vjetër, të cilin pastaj do ta shiste. Në rrugë për në shtëpi rreth orës 12,30 një djalosh shqiptar i doli në pritë. Ai ishte 15 ose 16 vjeç dhe filloi që ta maltretojë Minurin, por kur ky bëri përpjekje për t'u larguar, u sulmua me thikë në krah. Policia është informuar lidhur me këtë incident, si dhe me kryesin e kësaj veprë, ndërsa në vazhdim është procedura gjyqësore. Minuri është në shërim shtëpiak, me qenë se familja nuk ka mjete materiale për shërimin e tij. Kjo familje është nëntëanëtarëshe dhe jeton nga asistenca sociale.

E njëjta ndodhi edhe me Faton Ajetin, vetëm tri ditë më vonë. Ai dhe shoku u tij Blerim Emini, gjithashtu hashkali, dolën për të mbledhur kanaçe të zbrazura në periferi të qytetit. Në rrugë për në shtëpi i pritën disa të rinj shqiptarë. Për FDH viktimë Faton Ajeti incidentin e përshkruan me këto fjalë:

„Më 17 maj 2005 së bashku me shokun tim Blerim Emini, gjithashtu hashkali nga Ferizaj/Uroševac dolëm për të mbledhur kanaçe të zbrazta në lumë. Ky vend gjendet në dalje të Ferizajt/Uroševac. Mblodhëm gati dy thasë me kanaçe të zbrazta dhe u nisëm për në shtëpi. Rreth orës 17,30 ishim në rrugën Besim Rexhepi. Atëherë kemi vërejtur pesë të rinj që na kishin dalë në pritë. Ishin të rinj, rreth 18 vjeç, nuk i njihja. Kur u takuam pa fjalë filluan të na rrahin. Ne i braktisëm thasët me kanaçe dhe filluam të ikim nëpërmes një livadhi. Ata vraponin pas nesh dhe na zunë diku kah mesi i livadhit. Derisa na rrahnin unë u përpoqa që të iki. Një prej tyre ishte zeshkan dhe e nxorri thikën, pastaj edhe tjetri e nxorri thikën e vet. Ky që ishte zeshkan më goditi mua me thikë në shpatullën e majtë, ndërsa tjetri në kofshë. Unë u rrëzova dhe ata me siguri menduan se më kanë; vranë, prandaj u ndalën. Unë e shfrytëzova rastin dhe fillova përsëri të vrapoj. Blerimin nuk e therrën me thikë, por e rrahën. Sapo e vërejtën që po iki përsëri u nisën pas meje. Blerim Emini filloi të ikte në anën e kundërt. Unë vrapoja shumë shpejtë dhe gjithë kohën kisha shumë gjakderje. Ata më përcollën deri në mëhallën time, Sallahanë Unë arrita deri tek dera e shtëpisë sime, kur më pa fqinji im, kisha humbur shumë gjak dhe e humba vetëdijen. Pastaj nuk më kujtohet asgjë. E di që më kanë dërguar në spitalin e Ferizajt e pastaj edhe të Prishtinës. Tani jam pak më mirë, por edhe më tutje nuk mund të eci normalisht, zakonisht këtu rri i shtrirë dhe pushoj..“

Policia i ka të njohur kryesit e këtij sulmi dhe procedura është në vazhdim. Hetuesit e FDH e kanë vizituar Zyrën për komunitete në Kuvendin Komunal në Ferizaj dhe zhvilluan bisedë me përfaqësuesin e komunitetit RAE. Ai për FDH deklaroi:

„Këto incidente kanë ndikuar jashtëzakonisht keq në pjestarët e komunitetit RAE. Tensionet janë rritur, ndërsa njerëzit kanë filluar që të brengosen për sigurinë e tyre. Unë personalisht mendoj që këto incidente nuk janë të organizuara. Ne e kemi përkrahjen e Kuvendit Komunal të Ferizajt, si dhe të institucioneve të tjera.“

4.8. TË SHTËNA MBI SHTËPINË E NJË PJESËTARI TË KOMUNITETIT HASHKALI NË FSHATIN ALLAS/ALAS, KOMUNA E LIPJANIT/ LIPLJAN

Dy vitet e para pas përfundimit të konfliktit të armatosur në Kosovë, pjesëtarët e komunitetit hashkali shpesh herë ishin në shënjestër të shqiptarëve dhe kishte incidente. Megjithatë, nga viti 2002 situata ka ndryshuar. Pjesëtarët e komunitetit hashkali filluan të lëvizin lirshëm, të kanë qasje të lirë në institucionet e sistemit dhe në përgjithësi jeta ka filluar të normalizohet. Si shembull i mirë është komuna e Lipjanit/Lipljan me fshatra, por incidentet në përgjithësi nuk u ndalën. Më 17 shtator 2005, në orët e vona është shtënë nga armët automatike mbi shtëpinë e një pjesëtari të komunitetit hashkali. Për fat të mirë nuk kishte të lënduar, por kjo ka ndikuar që hashkalinjtë e këtij fshati të ndihen të pasigurt. Në vazhdim shkëpusim një pjesë të deklaratës të kryefamiljarit të shtëpisë që ia dha FDH.

„Rreth orës 21.00, persona të panjohur papritmas kanë shtënë me armë zjarri mbi shtëpinë time. Nga frika të gjithë jemi shtrirë mbi dysheme. Të shtënat vinin nga drejtimi i shtëpisë së afërt, pronari i së cilës është shqiptar. Askush nuk ka parë kush ka shtënë, por shtëpia ime është pak e dëmtuar, me xhama të thyer në dritare, ndërsa në mure kanë mbetur shenjat e plumbave. Kjo nuk është asgjë, sepse kemi mundur të vritemi. Pjesëtarët e Shërbimit Policor të Kosovës (SHPK) kanë reagur menjëherë dhe erdhën në vendin e ngjarjes. Gjithashtu erdhi edhe patrulla e KFOR-it. Në afërsi të shtëpisë sime kemi gjetur 60 gëzhoja të plumbave të shkrepur nga armët automatike. Deri më tani SHPK nuk e ka zbuluar personin, ose personat të cilët pa arsye kanë shtënë

mbi shtëpinë time. Ata pohojnë që hetimet janë në vazhdim. Nuk e di kush dhe me çfarë qëllimi ka shtënë. Unë deri më tani nuk i kam bërë keq askujt. Çdo ditë kam shkuar në punë nga shtëpia ime në fshatin Allas/Mali Alas deri te ndërtesa e komunës në Lipjan, ku gjendet zyra ime dhe kurrë nuk kam pasur probleme. Unë nuk besoj që sulmi mbi shtëpinë time ka ndonjë prapavi politike, sepse po të ishte ashtu, ata do të më kishin sulmuar edhe më herët. Mendoj që në pyetje janë kriminelë të zakonshëm. Ndoshta këta individë e kanë bërë nga fshati për shkak të xhelozisë, sepse unë kam shtëpi të bukur, pasuri, jam i punësuar, fëmijët shkojnë në shkollë ... Me një fjalë familja ime ka kushte të mira për jetë. Unë nuk shoh arsye tjetër për këtë sulm. Do të shohim, ndoshta policia do të zbulojë diçka.

4.9. DY SULME ME MJETE SHPËRTHYESE MBI SHTËPITË E SHQIPTARËVE NË PJSËN VERIORE TË MITROVICËS

Jeta e komuniteti shqiptarë, e cila është pakicë në pjesën veriore të Mitrovicës është gjithashtu e vështirë sikurse për pakicat etnike që jetojnë në pjesët tjera të Kosovës. Situata më e rëndë ka qenë pas konfliktit të armatosur në vitin 1999. Me kohë situata ka ndryshuar. Shqiptarët nga pjesa veriore e Mitrovicës/Mitrovica kanë qarkulluar me veturat e tyre deri në pjesën jugore. Ata nuk janë të integruar në institucione që veprojnë në pjesën veriore të Mitrovicës, thjeshtë ata vetëm jetojnë në pjesën veriore të qytetit, të gjitha të tjerat i zgjedhin në pjesën tjetër të qytetit, duke filluar nga blerja, shërimi, shkollimi e të tjera. Sipas fjalëve të shqiptarëve lokal marrëdhëniet ndërnjerzore me fqinjët e tyre serbë janë në nivel. I ndihmojnë njëri-tjetrit shoqërohen dhe nuk kanë probleme. Ata pohojnë se në shënjestër janë njerëzit tjerë, të cilët përndryshe nuk janë nga Mitrovica, por momentalisht jetojnë aty. Ekzistojnë dy lagje në pjesën veriore të qytetit ku jetojnë shqiptarët: mëhalla e boshnjakëve, e cila me një urë lidhet me pjesën veriore të qytetit të ashtuquajturën Mikronaselje, e cila gjendet në pjesën e epërme të qytetit. Më 11 mars 2005 është hedhur mjeti shpërthyes mbi shtëpinë e familjes Beka. Me këtë rast askush nuk është lënduar, vetëm është shkakuar dëmi material. Dëshmitari Sadri Beka e përshkruan këtë ngjarje për FDH me këto fjalë:

„Atë natë isha në shtëpi. Ishte pesë minuta pas mesnate kur kemi dëgjuar eksplozim. Dolëm nga shtëpia dhe shkuam te gruaja e axhës tim Zimretja. E kemi parë se është hedhur një mjet shpërthyes dhe e kemi lajmëruar policinë,

e cila arriti pas 10 minutash. Mjeti shpërthyes është hedhur mu para derës së hyrjes së shtëpisë. Dera ishte e thyer, si dhe dritarja e shtëpisë, por nuk kishte zjarr. Pas policisë kanë ardhur edhe pjestarët e KFOR-it belg. Na kanë pyetur kush ka mundur ta bëjë këtë. Natyrisht, ne nuk mund ta dijmë. Unë supozoj se ky është një nga përpjekjet për të na frikësuar dhe t'i braktisim shtëpitë tona. Përndryshe unë jam i sigurt që këtë nuk e kanë bërë fqinjët tanë serbë, por me siguri kanë qenë njerëz të tjerë.“

Si edhe në shumicën e rasteve hetimi i policisë lidhur me këtë incident nuk ka përfunduar dhe kryesit e kësaj vepre nuk janë zbuluar. Situatat e njëjtë është edhe me incidentin e dytë, i cili ka ndodhur në rrugën Mesha Selimoviq, me ç'rast është hedhur mjeti shpërthyes mbi shtëpinë shqiptare. Kjo ka ndodhur vetëm një ditë pas incidentit që ndodhi në Mikronaselje. Në këtë pjesë të qytetit, në afërsi të mëhallës së boshnjakëve jetojnë tri familje shqiptare, të gjithë me mbiemërin Peci. Të gjitha shtëpitë tjera janë shtëpi serbe. Më 18 mars 2005, në orët e vona, në oborin e tyre të përbashkët është hedhur një mjet shpërthyes, nga eksplozimi i të cilit janë thyer dritaret dhe dyert. Dafina Peci për FDH incidentin e përshkruan në vijim:

„Natën ndërmjet 12 dhe 13 marsit të këtij viti isha në shtëpi me nënën dhe babain tim si dhe me vëllain tim të madh. Shikonim TV. Unë dhe vëllai im ishim të ulur në kauç, me shpinë të kthyer nga dritarja, e cila ka shikimin në oborr. Përndryshe pranë oborrit tonë gjendet shtëpia e axhës Hetem. Ishte saktësisht 12.10 kur e dëgjuam eksplozimin e fortë. Të gjithë xhamat në dritare janë thyer dhe më ranë në shpinë. Është çudi se si nuk jemi lënduar. Unë e humba vetëdijen. Kur u qetësua pak në oborr erdhën disa fqinjë tanë serb. Ata shprehën keqardhje për shkak të këtij incidenti madje një grua e moshuar qante. Ata e njeftuan policinë e cila erdhi shumë shpejt. Ishin pjesëtarë të SHPK-së, serbë nga pjesa veriore e qytetit, më pas erdhën edhe pjesëtarët e KFOR-it. Ne ende nuk jemi në dijeni për çfarë mjeti shpërthyes bëhet fjalë. Përndryshe, ai është hedhur menjëherë pranë murit të shtëpisë së xhaxhait tim Hetem Peci, por më shumë dëme janë shkaktuar në shtëpinë tonë. Në shtëpinë e tij është thyer një dritare dhe një derë si dhe një pjesë e vogël e çatisë. Në pjesën e betonit pranë murit është krijuar një gropë nga detonimi. Shtëpia jonë nga muri i shtëpisë së Hetemit është larg 4-5 metra, ngase oborri ynë është i vogël. Prandaj në shtëpinë tonë janë thyer të gjitha dritaret, dera e hyrjes, si dhe një pjesë e kulmit të shtëpisë sonë.“

Për të dy rastet shqiptarët janë të sigurt që sulmet nuk i kanë kryer fqinjët e tyre serbë. Ata konsiderojnë që motivi i këtyre sulmeve është frikësimi, për t'i braktisur shtëpitë e tyre në pjesën veriore të Mitrovicës.“

4.10. SHTËPIA SERBE E MINUAR NË FSHATIN KLLOKOT/KLOKOT, KOMUNA E VITISË/VITINA

Fshati Kllokot/Klokot i takon komunës së Vitisë/Vitina dhe para konfliktit të armatosur ka qenë fshat i pastër serb. Shumica e vendësve të këtij fshati kurrë nuk ka braktisur shtëpitë e tyre, por meqë pas konfliktit të armatosur kishte sulme, disa prej tyre i kanë shitur pronat dhe janë shpërngulur nga fshati. Tre serbë nga ky fshat janë kidnapuar në korrik të vitit 1999 dhe trupat e tyre janë zbuluar disa ditë më vonë. Një grua nga ky fshat në tetor 2002, derisa punonte në arën e vet shkeli mbi minë dhe ka vdekur në vend. Gjatë vitit 2003 dhe 2004 numri i sulmeve mbi serbët lokalë ka rënë, gjë që ka ndikuar edhe në lirinë e lëvizjes. Serbët lokal kanë qarkulluar me automjete deri në Viti, Gjilan dhe në tërë rajonin e Gjilanit. Megjithatë në vitin 2005 ka ndodhur një incident kur është minuar shtëpia e Milan Marinkoviqit. Më 10 maj 2005 në orët e vona të mbrëmjes ka eksploduar një mjet shpërthyes, me ç'rast është rrënuar në tërësi shtëpia e Millanit. Për fat, në atë moment askush nuk ishte në shtëpi, kështu që nuk pati viktima në njerëz. Millan Marinkoviq për FDH ngjarjen e përshkruan me këto fjalë.

„Rreth orës 03.15 në mëngjes kam dëgjuar eksplodim të fuqishëm. Kam menduar që ushtarët e KFOR-it zhvillojnë ushtrime ushtarake, prandaj nuk u ngrita nga krevati. Në mëngjes u zgjova si zakonisht në orën 6.15, dola në oborr dhe pastrova fytyrën tek bunari. Atëherë bashkëshortja ime më pyeti nëse kam qenë në mëngjes tek shtëpia e jonë e re. Unë i thashë që jo, ndërsa ajo më tha se shtëpia jonë është e rrënuar. Menjëherë shkova atje, por s'kisha çfarë të shoh. E gjithë shtëpia është rrënuar me një lëvizje. Si duket janë minuar shtyllat të cilat e mbanin anën e përparme të shtëpisë, ngase është rrënuar edhe kulmi. Shtëpia është rrënuar sikurse të ishte nga kartoni. I biri im e lajmëroi policinë, ata erdhen rreth orës 7.00. Çdo minutë arrinte nga një patrullë policore, kështu që kishte shumë policë, si dhe pjestarë të KFOR-it. Policia më ka pyetur a dyshoj në dikë, unë askend nuk e kisha parë dhe nuk mund ta fajësoj askë, derisa po qëndronte policia erdhi fqinji im shqiptar, i cili e ka blerë shtëpinë afër shtëpisë sime. Unë e pyeta: „komshi a është kjo mirë“ ai më shi-

koi dhe u përgjigj: „kjo nuk është mirë komshi, por zoti i sheh të gjitha“ natyrisht unë nuk dyshoj në fqinjët, pa marrë parasysh që ata sapo kanë ardhur. Këtë dikush e ka bërë me qëllim për të na frikësuar dhe ta braktisim fshatin.

Hetimi zyrtar kurrë nuk ka përfunduar, ndërsa familja Marinković ka mbetur pa kulm mbi kokë.

Milan Marinković mbi rrënojat e shtëpisë

4.11 JANË HEDHUR DY BOMBA MBI SHTËPINË E NJË TË KTHYERI TË KOMUNITETIT SERB TË KTHYER NË KLINË/KLINA

Në bazë të hetimeve lidhur me kthimin e personave të zhvendosur, Fondi për të drejtën humanitare ka konkluduar që kthimi në mënyrë më të mirë është organizuar në qytetin e Klinës/Klina. Në shkurt të vitit 2005 në Klinë/Klina është kthyer familja e parë serbe në shtëpi të tyre me ndihmën e DRC (Danish Refugee Council). Mirëpo, kthimin e tyre e kanë ndihmuar shumë edhe organet lokale komunale të Klinës/Klina. Në Prill është kthyer edhe familja tjetër e cila jeton në ndërtesë. Deri më tash janë kthyer 19 familje serbe. Ajo që dallon kthimin e serbëve në Klinë/Klina nga situatat në vende të tjera është se ata janë kthyer në lagje të ndryshme, nuk kanë përcjellje dhe lëvizin lirshëm nëpër qytet. Kanë qasje në të gjitha institucionet komunale dhe qytetarët e nacionalitetit shqiptarë i kanë pranuar mirë ata. Megjithatë, ka ndodhur një incident, i cili për fat të mirë nuk ka pasur sukses që serbët t'i zbrapsë nga kthimi.

Në natën ndërmjet 16 dhe 17 qershorit 2005 para dyerve të shtëpisë së familjes Toshiq janë hedhur dy bomba. Familja Toshiq është kthyer në Klinë/Klina në fillim të qershorit. Ata shtëpinë e kanë në një lagje periferike. Në momentin e incidentit, në shtëpi ka qenë vetëm çifti i vjetër bashkëshortor Toshiq. Incidentin për FDH i biri i tyre Punisha e ka përshkruar me këto fjalë:

„Në natën ndërmjet 16 dhe 17 qershori, rreth orës 1.00 pas mesnate, dikush ka hedhur dy bomba në oborrin tonë. Njëra prej tyre ka rënë pranë derës së hyrjes, kurse tjetra më larg, në kënd të shtëpisë. Sipas fjalëve të prindërve të mi, ata kanë dëgjuar dy shpërthime të fuqishme. Dritarja në dhomën e tyre është thyer dhe xhami ka rënë nëpër shtrat, por për fat ata dy nuk janë lënduar. Kanë qenë mjaft të frikësuar, dhe një kohë mjaft të gjatë nuk kanë guxuar të lëvizin nga vendi dhe as ta ndezin dritën. As fqinjët shqiptarë nuk kanë ardhur për të shikuar se çka ka ndodhur. Pas 10-15 minutash ka ardhur automjeti i parë i policisë, e më pastaj edhe shumë automjete të policisë, si dhe automjetet e KFOR-it. Policia e ka kryer punën e vet, aty, qëndruan tërë natën edhe të nesërmën paradite. E kanë incizuar vendin e incidentit. Prindërit e mi kanë dhënë deklaratën, por kur i kanë pyetur; në kë dyshojnë, natyrisht që ata nuk kanë mundur të thonë asgjë. Gjithashtu, i kanë pyetur a dëshirojnë që t'i vendosin në ndonjë vend tjetër. Prindërit e mi kanë thënë se ata janë kthyer për të jetuar në shtëpinë e tyre, e jo përsëri ta lëshojnë atë.

Ky ishte incidenti i parë që ndodhi nga fillimi i kthimit të serbëve në Klinë/Klina. Të gjithë të kthyerit kanë qenë të frikësuar, por askush nuk e ka lëshuar Klinën/Klina. Policia ka kryer hetimet dhe ka shoqëruar në polici tre persona.

4.12. TË SHTËNA NDAJ NJË TË RIU SERB NË FSHATIN SUSHICË/SUŠICA TEK GRAÇANICA/GRAČANICA

Incidenti i fundit, në një varg incidentesh të drejtuara kundër komunitetit pakicë serb, janë të shtënat ndaj një të riu serb në fshatin Sushicë tek Graçanica. Fshati Sushicë gjendet 3-4 kilometra nga Graçanica dhe është një fshat etnikisht i pastër. Ndërkaq, rruga e cila kalon përmes këtij fshati i lidh disa fshatra, ndër të cilët është Kishnica/Kisnica, Janjeva/Janjevo, Gushterica e Epërme dhe e Poshtme/ Donja i Gornja Gušterica, Saskoc/Saskovac dhe Teqja/Teća. Në disa nga këto fshatra jetojnë edhe banorë shqiptarë, dhe ata shpesh e shfrytëzojnë rrugën përmes Sushicës/Sušice për të ardhur në Prishtinë. Më 30

nëntor, rreth orës 13.20, derisa po kthehej nga shkolla, ndaj të riut Dragan Jovanoviqit është shtënë nga një automobil në lëvizje. Dragani ka pësuar plagë teishpuese në pjesën e epërme të dorës së djathtë. Dragan Jovanoviqi, për FDH ngjarjen e përshkruan me këto fjalë:

„Në atë moment nuk e kam parë asnjë kalimtar në rrugë. Kam vërejtur një autoveturë që vinte në drejtimin tim. Kam vërejtur se autovetura ishte e tipit Audi-A₄ ngjyrë të kuqe të mbyllët. Në te ishin dy njerëz. Sa më kujtohet, autovetura kishte targa kosovare (KS). Lëvizte shumë ngadalë. Unë nuk e kam përqenduar vëmendjen në atë veturë. Ecja anës së majtë të rrugës dhe njëherësh provoja që një shoku tim t'i dërgoj mesazh telefonik. Autovetura ecte shumë ngadalë. Në momentin kur jemi barazuar me veturën kamë vërejtur se dritarja në anën e vozitësit të saj kundruall meje ishte e hapur. Nuk kam dëgjuar nëse ata njerëz kanë folur, e as dëgjuar muzikë ose diçko tjetër. Nuk i kam shikuar ata dy. Prandaj edhe nuk di fare se si duken dhe çfarë moshe janë. Unë kam vazhduar të shkruaj mesazh telefonik. Saktësisht në momentin kur jemi gjendur krahas tyre unë kam ndjerë një dhëmbje të fortë mbi bërryl në dorën e djathtë. Nuk kam dëgjuar kurrfarë të shtëne. E di që kam rënë për tokë, pastaj jamë ngritur dhe kam filluar të vrapoj përmes arës sa më larg rrugës. Nuk di sa kam vrapuar larg, por më kujtohet se në një çast e kam kthyer kokën të shikoj se çfarë po ndodh. Kam vërejtur automobilin i cili po vazhonte me të njejtën shpejtësi (të vogël) në drejtim të Graçanicës.

Viktimën e kësaj ngjarjeje familja e ka dërguar për shërim në Graçanicë, kurse policia ka ardhur në vendin e ngjarjës dhe e ka bërë shikimin. Mirëpo, ende edhe sot e kësaj dite askush nuk është ndaluar për këtë ngjarje. Ky incident ka shkaktuar pakënaqësi dhe indinjatë tek serbët e vendit. Mëngjesin e ardhshëm një grup të rinjsh serbë ka gjuajtur me gurë mbi disa vettura të shqiptarëve në rrugën kryesore, e cila kalon përmes Graçanicës.

Pa i marrë parasysh të gjitha këto incidente, organet kompetente për siguri në Kosovë, KFOR-i, UNMIK-u dhe SHPK-ja konfirmojnë se situata e sigurisë është stabile. Shkalla shumë e ulët e ndriçimit të këtyre rasteve ka ndikuar te komunitetet pakicë që edhe më tutje të ketë frikë. Kjo gjë, drejtperdrejt ka ndikuar edhe në lëvizjen e lirë dhe në kthim.

5. Gjykimet lidhur me ngjarjet e marsit në Kosovë

Në kuadër të projektit të përcjelljes së gjykimeve për krime të luftës dhe vrasjet e motivuara në baza etnike dhe politike, zyra për FDH gjatë vitit 2005 ka përcjellër një numër të gjykimeve lidhur me ngjarjet e marsit të vitit 2005.

Zgjedhja e gjykimeve është bërë në bazë të peshës së veprave penale, për të cilat ngarkohen të akuzuarit. Gjykimet lidhur me ngjarjet e marsit, që i ka përcjellër zyra janë mbajtur para kolegjeve ndërkombëtare ose të përziera të gjykatave të qarkut të Kosovës. Kryesuesit e kolegjeve, në këto raste, ishin gjyqtarët ndërkombëtarë.

Gjatë vitit 2005 janë përcjellër:

- në Gjykatën e Qarkut në Gjilan/Gnjilane, gjykimi i Sadri Shabanit,
- në Gjykatën e Qarkut në Gjilan/Gnjilanu, gjykimi i Xhevdet Sylejmanit
- në Gjykatën e Qarkut në Prishtinë- gjykimi i Mehmet Morinës.

Gjithashtu, Zyra në dhjetor 2004 ka përcjellër gjykimin e Jeton Zogajt në Gjykatën e qarkut në Prizren.

Numri i gjykimeve lidhur me ngjarjet e marsit, të cilat i ka përcjellër FDH ka qenë i kufizuar me obligimet e projektit për përcjelljen e gjykimeve për krime lufte.

Sipas të dhënave të OSBE-së, në trazirat e marsit kanë marrë pjesë 51.000 pjesëmarrës në 33 trazira. Sipas OSBE-së, deri më 18 nëntor 2005 për pjesëmarrje në trazira janë akuzuar 426 persona, prej të cilëve 316 lëndë janë përfunduar, ndërsa të pazgjidhura kanë mbetur 110 lëndë. Për pjesëmarrje në trazirat e marsit dhe vepra penale të kryera në këto trazira janë dënuar gjithsej 209 persona, në 95 raste aktakuzat janë refuzuar dhe 12 raste janë liruar nga aktakuza.

5.1. GJYKIMI SIPAS LËNDËS „SADRI SHABANI E TË TJERË“

Gjykimi sipas aktakuzës „Sadri Shabani e të tjerë“ është zhvilluar në Gjykatën e Qarkut në Gjilan/Gnjilanu para kolegjit të përzier treanëtarësh, të cilin e kryesoi gjyqtari ndërkombëtar nga Austria, Klaudija Finc. Në përbërje ishte edhe një gjyqtar lokal.

Me aktakuzën e prokurorisë së qarkut në Gjilan/Gnjilane, të cilën e ka përfaqësuar prokurori ndërkombëtar, të akuzuarit: Agron Ibrahim, Nexhat Ramadani, Shaqip Brahimi, Xheladin Salihu, Sadri Shabani dhe Agim Abdullahu, ngarkohen që më 17 mars 2004 kanë nxitur rrezik për jetën dhe trupin e njerëzve në vendin ku kanë qenë të tubuar një numër i madh njerëzish, si dhe kanë rrezikuar pasurinë me përmasa të mëdha.

Me të njëjtën aktakuzë, të akuzuarit: Agron Ibrahim, Nexhat Ramadani, Shaqip Brahimi, Xheladin Salihu ngarkohen se gjatë kohës së trazirave të marsit kanë privuar nga jeta Slobodan Periqin dhe e kanë lënduar rëndë nënën e tij Anka Periq.

I akuzuari Xheladin Salihu ngarkohet për veprën penale “armëmbajtje pa leje” (në periudhën prej 16 marsit deri më 26 mars 2004 ka mbajtur pushkë automatike AK47 të kalibrit 7,62 mm me municion), si dhe veprën penale „pengimi i personave të autorizuar në sigurimin e dëshmive“.

Shqyrtimi kryesor i kësaj lënde filloi më 25 janar 2005 dhe ka pasur 25 vazhdimë në të cilat janë dëgjuar 30 dëshmitarë, kryesisht pjesëtarë të SHPK-së, të cilët ditën kritike kanë qenë dëshmitarë të ngjarjeve të marsit ose si persona zyrtarë kanë punuar në këto raste. Gjashtë dëshmitarë kanë pasur status të mbrojtur. Ata janë dëgjuar në gjykatore në prani të publikut, por me këtë rast identiteti i tyre nuk është zbuluar.

Prokurori ndërkombëtar gjatë procedurës e ka ndryshuar aktakuzën, duke i saktësuar veprimet e të akuzuarve në datën e 17 marsit 2004 në Gjilan; Agron Ibrahim, Nexhat Ramadani, Shaqip Brahimi, Sadri Shabani, Xheladin Salihu, në bashkëveprim me të tjerët, kanë kryer veprat penale vrasje dhe nxitje të rrezikut të përgjithshëm.

Sipas aktakuzës së ndryshuar i akuzuari i parë Agron Ibrahim ngarkohet se e ka qëlluar së paku një herë Slobodan Periqin, këmbëve; i akuzuari i dytë Nexhat Ramadani se iu ka vërsulur Slobodan Periqit dhe e ka goditur me shkop së paku një herë kokës dhe duarve; i akuzuari i tretë Shaqip Brahimi se e ka goditur Slobodan Periqin një herë me tjegull ose shkop; i akuzuari i katërt Xheladin Salihu se e ka marrë nga vendi i ngjarjes pushkën automatike AK-47, pronë e Slobodan Periqit. Veprimet e të akuzuarve, sipas aktakuzës, kanë shkaktuar vdekjen e Slobodan Periqit, lëndime të rënda trupore Anka Periqit dhe shkatërrimin e pronës së tyre, shtëpisë dhe automjetit.

- a) Agron Ibrahimimi ose Nexhat Ramadani e të tjerët kanë rrezikuar pronën e Slobodan dhe Anka Periqit, duke hedhur gurë mbi shtëpinë e tyre dhe duke tentuar që ta djegin automobilin e tyre.
- b) Agron Ibrahimimi, Nexhat Ramadani, Saqip Brahimi, Xheladin Salihu e të tjerët kanë përcjellër Slobodan Periqin, ose kanë qenë në afërsi të tij pas sulmit që masa ia ka bërë pronës së tij.
- c) Agron Ibrahimimi e ka goditur Slobodan Periqin së paku një herë, këmbëve;
- e) Nexhat Ramadani është vërsulur mbi Slobodan Periqin dhe e ka goditur me shkop së paku një herë, kokës ose duarve;
- f) Saqip Brahimi ka goditur Slobodan Periqin me tjegull ose shkop;
- g) Xheladin Salihu ka marrë nga vendi i ngjarjes pushkën automatike AK-47, pronë e Slobodan Periqit, para apo gjatë sulmit.

Me aktgjykim të akuzuarit janë shpallur fajtorë dhe u janë shqiptuar dënimet si vijon:

– 16 vjet heqje lirie Nexhat Ramadani;

– 3 vjet e 6 muaj heqje lirie Saqip Brahimit, duke e marrë parasysh edhe dënimin e mëparshëm të shqiptuar në kohëzgjatje prej 3 muajsh nga Gjykata Komunale e Gjilanit/Gnjilane. Aktgjykimi P. nr. 201/04 të datës 2 qershor 2004 lidhur me veprën penale të paraparë me nenin 46 LPPK dhe janë tërhequr dënimet prej 1 vit e 6 muaj të shqiptuara nga ana e Gjykatës së Qarkut në Gjilan, aktgjykimi P. nr. 21/01 të datës 10 mars 2003 lidhur me veprën penale të paraparë me nenin 45, paragrafi 3 LPPK.

– 11 vjet heqje lirie Xheladin Salihut, duke marrë parasysh veprën penale nga neni 45 LPPK dhe dënimet e shqiptuara më herët me burg në kohëzgjatje prej 3 muajsh nga ana e Gjykatës së Qarkut në Gjilan me arsyetimin P. nr. 12/04 të datës 10 mars 2004.

– 2 vjet e 6 muaj heqje lirie, Sadri Shabanit, dhe

– 2 vjet e 6 muaj heqje lirie, Agim Abdullahut.

Në dënimet e shqiptuara, të dënuarve u është llogaritur edhe koha e kaluar në paraburgim.

5.2. GJYKIMI SIPAS LËNDËS „XHEVDET SYLEJMANI“

Para kolegjit të përzier të Gjykatës së Qarkut në Gjiilan/Gnjilane, Zyra e Fondit për të Drejtat Humanitare në Prishtinë ka përcjellër gjykimin e Xhevdet Sylejmanit, të cilin prokurori publik në Gjiilan/Gnjilane e ka akuzuar për nxitjen e rrezikut të përgjithshëm. I akuzuari ngarkohet se me veprimet e 17 marsit 2004 ka kryer vepra penale: nxitja e urrejtjes nacionale, racore dhe fetare, përçarje dhe urrejtje, nxitje e rrezikut të përgjithshme me mjete të rrezikshme, duke shkaktuar dëme të mëdha materiale dëshmitarëve të mbrojtur „SD“ dhe „BD“.

Gjykimi është mbajtur para kolegjit të përzier treanëtarësh, të cilin e ka kryesuar gjyqtari ndërkombëtar dhe me pjesëmarrje të dy gjyqtarëve porotë. Aktakuzën e ka përfaqësuar prokurori ndërkombëtar. Seanca kryesore ka pasur 17 vazhdime gjykimi, në të cilat krahas të akuzuarit janë dëgjuar edhe të dëmtuarit dhe dëshmitarët. Një numër i madh dëshmitarësh është dëgjuar në cilësinë e dëshmitarëve të mbrojtur. Seanca kryesore, me rastin e dëgjimit e dëshmitarëve të mbrojtur ka qenë e mbyllur për publikun. Dëgjimi i dëshmitarëve të mbrojtur është bërë me ndihmën e përkthyesit, kurse të pranishmit në gjykatore nuk kanë mundur ta dëgjojnë zërin e tyre.

Me aktgjykimin K. nr. 158/2004 të datës 31. tetor 2005. Xhevdet Sylejmani është shpallur fajtor dhe është dënuar me kusht me heqje lirie në kohëzgjatje prej 2 vjetësh, cili dënim nuk do të ekzekutohet nëse në afat prej 2 vjetësh nga aktgjykimi i plotëfuqishëm, i përmenduri nuk kryen vepër të re penale.

5.3. GJYKIMI SIPAS LËNDËS „MEHMET MORINA“

Gjykimi sipas lëndës „Mehmet Morina“, është mbajtur para kolegjit ndërkombëtar të Gjykatës së Qarkut në Prishtinë, kurse aktakuzën e ka përfaqësuar prokurori ndërkombëtar.

I akuzuari Mehmet Morina së pari nga ana e prokurorit ndërkombëtar është akuzuar për veprat penale në vijim:

1. Vrasja nga neni 30. paragrafi. 2. pika 2. LPJ, e lidhur me nenin 22. LPJ (neni 147. pika 6. lidhur me nenin 23. LPPK);
2. Pjesëmarrja në masë e cila kryen vepra penale, që është e sanksionuar me nenin 200. paragrafi. 1. LPJ (neni 320. LPPK).

Gjyqtari për konfirmim të aktakuzës nuk e ka pranuar akuzën për vrasje, duke e ndryshuar atë me akuzat:

1. Tentim vrasjeje në mënyrë brutale dhe të dhunshme, siç është paraparë me nenin 30. paragrafi. 2. pika 1, 3. dhe 5. LPJ, e lidhur me nenin 19. LPJ (neni 147. pika 3, 5, 6. e lidhur me nenin 20. LPPK).
2. Lëndim i lehtë trupor, i shkaktuar me mjet të rrezikshëm nga neni 39. paragrafi. 2. LPJ (neni 153. paragrafi. 2. LPPK).

Me rastin e konfirmimit të aktakuzës është refuzuar edhe akuza e prokurorit ndërkombëtar për vepër penale të pjesëmarrjes në grup, i cili kryen vepra penale nga neni 200 paragrafi.1. LPJ (neni 320. LPPK).

Seanca kryesore lidhur me këtë lëndë ka filluar më 13 prill 2005. Ka zgjatur mbi 3 muaj, ka pasur tetë vazhdimë, në të cilat, përveç të akuzuarit janë dëgjuar edhe të dëmtuarit si dhe personat e autorizuar zyrtarë, të cilët kanë marrë pjesë në fazat e ndyshme të zgjidhjes së procedurës.

Gjatë procedurës ka pasur nëntë dëshmitarë, prej të cilëve gjashtë dëshmitarë të akuzës, ndër të cilët njëri ka qenë i mbrojtur.

Dëshmitari i mbrojtur është dëgjuar në seancën e mbyllur për publikun, gjatë kohës së dëshmimit ka qëndruar në dhomë të posaçme. Në dëshminë e tij të dhënë në seancën kryesore, është përshkruar detajisht mënyra e kryerjes së veprës penale, e cila të akuzuarit i ngarkohet (se nga një largësi jo të madhe ka parë të akuzuarin se si e qëllonte me shufër metalik viktimën në pjesën e përparme të kokës dhe se goditja ka qenë sikurse „e ramja e sopatës”.

Gjatë seancës është kryer edhe shikimi në vendin e ngjarjes, ku është dërguar edhe dëshmitari i mbrojtur, i cili i ka treguar edhe vendet në të cilat ditën e kryerjes së veprës penale ka parë të akuzuarin dhe ka përshkruar mënyrën se si e ka goditur viktimën. Organizimi i shikimit është bërë ashtu që i akuzuari që ka prezantuar në shikimin e vendit nuk ka mundur ta shohë dëshmitarin.

Me aktgjykim K.nr. 439/2004 të datës 22 korrik 2005. Mehmet Morina është shpallur fajtor për vepër penale tentim vrasjeje nga neni 30. parag. pika 1. dhe 5. LPJ lidhur me nenin 22. LPJ (neni 147 pika 5 dhe 6 LPPK e lidhur me parag. 2 dhe 23. të të njëjtit Ligj) për të cilat iu është shqiptuar dënimi me 18 vjet heq-

je lirie, për shkak të tentim vrasjes të Zlatibor Trajkoviqit në bashkëveprim me të tjerët më datën 17 mars 2004. Në dënimin e shqiptuar është llogaritur edhe koha e kaluar në paraburgim prej datës 19 prill 2004.

Trupi i viktimës, Zlatibor Trajkoviqit, gjatë trazirave është djegur. Kolegji gjyqësor nuk ka pasur dëshmi se lëndimi i shkaktuar nga ana e akuzuarit ka qenë shkaktar direkt i vdekjes së të ndjerit Trajkoviq.

5.4. GJYKIMI SIPAS LËNDËS „JETON ZOGAJ E TË TJERËT“

Sipas lëndës penale „Jeton Zogaj dhe të tjerët“ (Artan Bytyqi dhe Gazmend Xhoxhaj) më 14 dhjetor 2004 është mbajtur seanca kryesore me rastin e akuzës së prokurorit publik të qarkut në Prizren/Prizren, sipas të cilës i akuzuari ngarkohet për kryerje të shumë veprave penale: nxitja e urrejtjes nacionale, racore dhe fetare, përçarje dhe urrejtje, shkaktimi i rrezikur të përgjithshëm, dëmtimi i sendeve të huaja, dëmtimi, shkatërrimi i përmendoreve apo objekteve të mbrojtura.

Senaca kryesore është mbajtur para kolegjit të përzier treanëtarësh të Gjykatës së Qarkut në Prizren/Prizren, të cilin e ka kryesuar gjyqtari ndërkomëtar, anëtarë të kolegjit kanë qenë gjyqëtarët porotë.

Të akuzuarit kanë pranuar kryerjen e disave nga veprat penale për të cilat u janë shqiptuar denimet: Jeton Zogaj është dënuar me denim me burg në kohëzgjatje prej 2 vitesh; Artan Bytyqi me dënim me burg në kohëzgjatje prej dy vitesh (i cili nuk do të ekzekutohet nëse ai në periudhën prej pesë vitesh nuk kryen ndonjë vepër penale); Gazmend Xhoxhaj me dënim me burg në kohëzgjatje prej 22 muaj (i cili nuk do të ekzekutohet nëse në periudhën prej 5 vitesh nuk kryen ndonjë vepër penale)

Konkludim:

Gjykimet e theksuara paraqesin gjykime më të rëndësishme ndaj kryesve të veprave penale gjatë trazirave të marsit.

Sipas të dhënave për monitorim të OSBE-së, e cila në mënyrë permanente ka përcjellë gjykimet lidhur me trazirat e marsit, kishte shumë pak aktakuza duke

marrë parasysh numrin e madh të pjesëmarrësve në trazira si dhe në raport me pasojat.

Gjithashtu konsiderojmë se dënimet e shqiptuara janë shumë të vogla, përveç dënimeve të theksuara më lart, me ç'rast bëhet falë për rastet më serioze, të cilat kryesisht kanë lëvizur rreth minimumit ligjor, pa marrë parasysh në vështirësitë që gjykatat ballafaqohen në punë (problemet me grumbullimet e dëshmimeve, mungesa e dëshmimeve, vështirësitë e sigurimit të dëshmimeve për shkak të numrit të madh të incidenteve për një periudhë shumë të shkurtër, hezitimi i dëshmitarëve për të dëshmuar, frika e të dëmtuarve për të vazhduar jetën në Kosovë, shpërngulja e të dëmtuarve pas këtyre ngjarjeve, si dhe përfundimi i angazhimit të policisë ndërkombëtare në misionin e UNMIK-ut.

Rezyme

Në respektimin e të drejtave të pakicave në Kosovë gjatë vitit 2005 është bërë një përparim i dukshëm, në krahasim me vitet e kaluara, mirëpo kjo është ende larg nga niveli që dëshirohet. Serbët e Kosovës ende jetojnë me frikë se siguria e tyre në çdo moment mund të rrezikohet. Në këtë kanë ndikuar një varg incidentesh, kryesisht të motivuara etnikisht. Të njëjtën frikë e kanë edhe romët e Kosovës, të cilët shpesh herë ishin cak i shqiptarëve vendës. Sa u përket komuniteteve pakicë situata ndryshon dukshëm. Turqit, boshnjakët dhe hashkalinjtë e Kosovës dhe të tjerët, nuk kanë probleme të tilla, sa i përket sigurisë, lëvizjes së lirë dhe të drejtave të tjera. Problemi më i madh tek pjesëtarët e këtyre komuniteteve pakicë është e drejta në punësim. Përveç në institucionet e sistemit, në të cilat e punësimi është proporcional, në të gjitha ndërmarrjet tjera publike pjesëtarët e komuniteteve pakicë, me rastin e punësimit janë të diskriminuar. Si shembull i keq për këtë mund të përmendet PTK-ja (Post – Telekomunikacioni), KEK – Korporata Energjetike e Kosovës), si dhe të gjitha ndërmarrjet komunale nëpër komuna.

Liria e lëvizjes

Edhe pse siguria në Kosovë është përmirësuar në vitin 2005, pjesëtarët e pakicave etnike, sidomos serbët dhe romët ende nuk lëvizin lirisht nëpër Kosovë.

Situata më e vështirë është në rajonin e Pejës, derisa në rajonin e Prizrenit ka lëvizje pozitive. Në këtë rajon situata është kthyer në gjendjen para ngjarjeve të marsit.

Kthimi i të zhvendosurve

Procesi i kthimit të të zhvendosurve gjatë vitit 2005 ishte më dinamik, se sa në periudhën paraprake. Për ndryshim nga vitet paraprake ka shembuj të kthimit të serbëve në mjediset urbane, siç është rasti me kthimin në Klinë/Klina. Në shtimin e numrit të njerëzve që shprehën dëshirën për t'u kthyer në shtëpitë e tyre ka ndikuar formimi i Ministrisë për Komunitete dhe Kthim, në kuadër të Qeverisë së Kosovës. Pavarësisht nga fakti se në shumë mjedise në Kosovë po zhvillohet kthimi pa ndonjë problem, një numër i madh i të zhvendosurve edhe më tutje jetonë në kushte të vështira nëpër vendbanime kolektive dhe presin krijimin e kushteve për kthimin e tyre.

Qasje e barabartë në institucione

Fondi për të Drejtën Humanitare në bazë të hulumtimeve të veta është i mendimit se pjesëtarët e grupeve të vogla, sidomos, serbët, romët, hashkalinjtë dhe egjiptasit janë jo mjaft të përfaqësuar në shërbimet civile edhe pse ka përparim në krahasim me periudhën paraprake, edhe këto ndryshime janë larg nivelit të dëshirueshëm. Edhe ato ligje që i ka miratuar Qeveria e Kosovës lidhur me qasjen në shërbime dhe institucione publike, përdorimin e gjuhëve po hasin në vështirësi në përjashtim të disa komunave.

Dhuna/incidentet me motive racore dhe etnike

Numri i incidenteve, përkatësisht sulmeve mbi pjesëtarët e komuniteteve pakicë gjatë vitit 2005 është më i vogël në krahasim me periudhën paraprake.

Megjithatë, këtë vit është vërejtur një dukuri e veçantë, e kjo është sulmi mbi pjesëtarët e SHPK-së, nga radhët e komunitetit serb. Janë evidentuar dy raste të tilla në afërsi të komunës së Shtërpcës, fatkeqësisht deri tash asnjë nga ato ngjarje nuk është ndriçuar. Kjo ka ndikuar negativisht jo vetëm tek pjesëtarët e SHPK-së, nga radha e komuniteteve pakicë, por në përgjithësi tek të gjithë njerëzit që u përkasin komuniteteve pakicë.

Gjykimet lidhur me ngjarjet e marsit

Gjykimet e theksuara në këtë raport paraqesin gjykime më të rëndësishme të organizuara ndaj kryesve të veprave penale në trazirat e marsit.

Fondi për të Drejtën Humanitare konsideron se dënimet e shqiptuara janë të buta, përjashtimisht të disave të cekura më lart, që kanë të bëjnë me rastet më serioze të shkeljes së ligjit. Ato kryesisht lëvizin brenda minimumit ligjor, gjë që nuk mund të arsyetohet, pavarësisht nga vështirësitë me të cilat janë ballafaquar gjykatat gjatë punës.

Janë vërejtur problemet si vijon: vështirësi rreth mbledhjes së dëshmive, mungesës së dëshmive, vështirësi në mbledhjen e dëshmive për shkak të numrit të madh të incidenteve në periudhë shumë të shkurtër, vështirësitë me dëshmitarët dmth. hezitimi i tyre për të dëshmuar, ekzistimi i frikës tek të dëmtuarit, të cilët janë të vendosur të jetojnë në Kosovë, zhvendosja e të dëmtuarve pas këtyre ngjarjeve etj.

Rekomandimet

Për të pasur qasje më serioze për zgjidhjen e problemeve të komuniteteve pakicë, Fondi për të Drejtën humanitare rekomandon, si në vijim:

- Të implementohen plotësisht ligjet e aprovuara nga Qeveria e Kosovës në të gjitha nivelet, si në nivelin qendror ashtu edhe në atë lokal;
- Të kultivojë llojllojshmërinë etnike, brenda Zyreve qeveritare të Kosovës dhe të shfrytëzohen më mirë resurset njerëzore pa marrë parasysh përkatësinë nacionale, etnike, racore, fetare, ose orientimin gjinor;
- Të rritet numri i autoriteteve të zbatimit të ligjit – TMK-së, SHKP-së, UNMIK-ut, KFOR-it në rajonet me popullatë të përzier me qëllim që të rritet niveli i sigurisë për të gjithë qytetarët e Kosovës;
- Të ndjekë hetimet në sulmeve etnikisht të motivuara, në mënyrë të zellshme dhe efektive më qëllim të rritjes së besimit të qytetarëve ndaj TMK-së, SHKP-së, UNMIK-ut;

- Të rritet roli i mediave në vetëdijesimin dhe promovimin të të drejtave të njeriut në mënyrë të barabartë për barazi për të gjithë qytetarët e Kosovës dhe dënimin e akteve kriminale;
- Të ndërtohet strategjia e paqës, tolerancës dhe shkëputja nga e kaluara rrëqethëse, për të zhvendosurit, etj.
- Në bashkëpunim me faktorin ndërkombëtar, të ndërtohet strategjia e zhvillimit ekonomik dhe e punësimit, sidomos të shtresave të reja të popullsisë kosovare.

Botuesi:

Fondi për të Drejtën Humanitare

Për botuesin:

Natasha Kandiç

Përgatiti:

Zyra e FDH në Kosovë

Lektura:

Ragip Sylaj

Modelimi grafik:

Deana dhe Todor Cvetković

Shtypshkronja:

Publikum

Tirazhi:

300

Beograd, 2006

Copyright © 2006. Fondi për të Drejtën Humanitare

ISBN 86-82599-68-6